ABBÉ G. REMY

OD STVARANJA DO ATOMSKOG DOBA

SPLIT
1961

ABBÉ G. REMY
Član Astronomskog društva Francuske i
član Mikroskopskog društva Francuske

OD STAVARANJA DO ATOMSKOG DOBA

BIBLIJSKO-NAUČNA STUDIJA

S francuskog preveo
Prof. o. TONČI DEŠKOVIĆ
dominikanac

»Srboštampa«, Beograd, Zmaj Jovina 39

Naslov originala:
ABBÉ G. REMY
de la Société Astronomique de France
et de la
Société française de Microscopie
»De la création à l'ére atomique«
autour de la Bible

Biskupski ordinarijat
Broj 7/61.
Split, 14. I. 1961.

Imprimatur.
Biskup, apostolski administrator:
† FRANO FRANIĆ, s. r.

Izdao:
SAMOSTAN OO. DOMINIKANACA
SPLIT — Hrvojeva 2
Odgovorni urednik
O. MARIJAN ZUBAK

ČEMU OVA KNJIGA?

JEDNO PISMO

Moj je sin odrastao. Nije više dijete. Prošlo je djetinjstvo, kada mu se u rodnoj kući posvećivala velika pažnja u fizičkom i moralnom pogledu. Danas je on, to mogu s očinskim ponosom reći, lijep mladić, jedan od onih pristalih momaka, što vedra čela i bistra pogleda gledaju u život i žele ostvariti nešto veliko i plemenito. U njegovu liječničkom zvanju, kamo ga je privukla sklonost, profesori mu proriču uspjeh zbog njegove želje za znanjem i rijetke sposobnosti za rad.

Do sada je izgledalo, da vjera i pobožnost njegova djetinjstva nisu ohladnjele. Međutim, opazio sam od nekog vremena, da se on mijenja. Pomislio sam: rasprave i razgovori s drugovima studentima, možda podrugivanja sa strane profesora?...

Neka lakša bolest, što ga je nedavno prisilila na potpuno mirovanje kod kuće za nekoliko dana, dovela ga u priliku, da se ozbiljnije pozabavi pitanjem, koje ga je zaokupljalo. Zatražio je Bibliju i zadubio se u čitanje. On znade, da ga nisam zavarao u pitanju o životu niti o ikojem problemu, što se nametao njegovu duhu, koji se razvijao. Jučer u večer, kada sam prije spavanja odlazio iz njegove sobe, pruži mi on ove stranice, što ih ovdje prilažem, a u kojima se otkriva njegova bolna i ganutljiva tjeskoba.

Kršćanski očevi, treba li, dakle, očajavati gledajući, kako se naša djeca, postajući ljudi, zbunjuju pred pitanjima, što se iz dana u dan postavljaju pred njihov razum, naviknut na prirodne znanosti, i kako je vjera njihova djetinjstva došla s njima u sukob? Priskočite u pomoć jednome ocu, držim, da mogu reći: bezbrojnim kršćanskim očevima. Ne treba li osvijetliti ova nejasna pitanja, da bi se postigla jasnoća, što je traži i znanost i vjera naše djece?

POTEŠKOĆE

Nakon iskrene i ozbiljne rasprave među studentima o pitanju našega postanka, kako ga prikazuje Biblija, zaželio sam je čitati. Razmišljao sam i moram priznati, da sam vrlo uznemiren.

U ovoj Bibliji doista ima stvari, što me smetaju i strahovito vrijeđaju moj razum. Da uzmognem ostati dobar vjernik, ne bih li trebao prihvatiti kao od Boga nadahnute i, prema tome, osigurane od svake moguće zablude, t v r d n j e, koje su danas očito protivne otkrićima nauke (paleontologije, astronomije, fizike itd.) i koje nepobitno dokazuju neukost, dakle z a b l u d u biblijskog pisca u ovom predmetu? Evo nekoliko značajnih poteškoća:

1. *Stvaranje svijetla prije Sunca...*

A znanost dokazuje, da Sunce osvjetljuje Zemlju.

2. *Velika djela, kao što je na primjer pojava mnogih životinjskih vrsta, ostvarena u rekordnom vremenu jednoga dana od 24 sata. A to je upravo smisao izraza, što ga pisac uportebljava, prema vjerovanju svoga vremena i prema vlastitom naziranju.*

A znanost dokazuje, da je za slaganje nebrojenih slojeva životinjskih fosila trebalo nekoliko stotina milijuna godina za vrijeme prve, druge i treće geološke dobe, prije pojave čovjeka.

3. *Čvrsti svod, stvoren da dijeli gornje vode od donjih, s branama, što se otvaraju, da izliju vodu na zemlju...*

Znanost se smije na ovakvo silno i djetinjsko neznanje.

4. *Osim Sunca i Mjeseca nekoliko zvijezda, jednostavno pričvršćenih na čvrstom nebeskom svodu.*

Znanost tu dokazuje potpuno neznanje (svetog pisca, o. p.) o prostoru, o zvjezdanim maglicama sa stotinama milijuna sunaca, o ostalim svemirima (spiralne maglice), u jednu riječ, o neizmjernoj napučenosti Svemira.

5. *Posebno je naivno pripovijedanje, kako je Bog stvorio čovjeka umijesivši mu od blata lik i dahnuvši mu u nosnice, da mu dade život. Zatim ono čudno stvaranje žene, gdje Bog sam vadi komad iz tijela čovjekova dok on spava.*

6. Treba li još nadodati i *začarani vrt Eden, stablo života, stablo spoznaje dobra i zla, zmiju napasnicu, jabuku propasti, opći potop, kada je sam Bog zatvorio vrata Nojeve Korablje,*

i to, kako je kasnije također on sam propisao pojedinosti rasijecanja žrtava za obredne prinose, kako je naređivao ili odobravao pokolj svega stanovništva u gradovima osvojenim i žrtvovanim Višnjemu, ... i zgodu Jozue sa suncem, i Jone s kitom, i Joba, itd...

Zar se u ovim antropomorfizmima, u ovom slikovitom predočivanju ne nazrijevaju ostaci, tragovi dobro poznatih asirsko-babilonskih, kananejskih i ostalih mitova, što su se ispreplelі kroz tisućgodišnja vjerovanja židovskog naroda?

Nije li ovo naivno vjerovanje, što je negda zavaravalo i očaravalo moju mladost, davno naklapanje primitivnih naroda u pokušaju da nađu put svog razvoja u prošlosti? Reći će mi se: *ne idi tako daleko! Gledaj, kakva je »vjera ugljenara«.* To nikada. Doista, moj je um spreman vjerovati u *čudesna* Stvoriteljeva djela, kojima je On gospodar. Ali neka čuda, što podsjećaju na zlatnu dob, one prastare mitove iz davnine, što vrve znanstvenim besmislicama, ne ću i ne mogu prihvatiti. Vjerski učitelji, što me o tome podučavahu, nisu, siguran sam, bili »stari laici« ni »opsjenjivači«, što nude lijekarije, u čiju vrijednost ni sami ne vjeruju. Ali, bez sumnje, jer sam bio odviše mlad, neke mi stvari nisu govorili ni *razjašnjavali* i izveli na svijetlo. Danas to svijetlo tražim žarko i bolno, da bih u punom sjaju izgradio u sebi čovjeka i vjernika.

ODGOVOR

Tebi, koji vjeruješ i uznemiruješ se, tebi, koji možda sumnjaš, želio bih ovo reći:

Sve se to moglo predvidjeti: Jednoga dana, kad odrasteš, ovaj će veliki problem morati iskrsnuti pred tebe. Čestitam ti, što tvoj pošteni razum ne će da ga izbjegne. *Vjera ugljenara* dobra je za ugljenara, ali ona ne odgovara tebi, budućem liječniku, inžinjeru, obrazovanu čovjeku, koji razmišlja i koga može zadovoljiti samo potpuna istina. Time, što odbijaš vjerovati, da auktoritet Božji može putem nadahnuća nadoknaditi neznanje, znanstvene i povijesne zablude, ukazuješ čast znanju i dobroti Božjoj.

A na tvoj prigovor odgovorit ću iskreno, jer odgovor postoji, i u odgovoru, vjeruj, naći ćeš ono, što se odnosi na tvoja postavljena pitanja. Međutim, nastojati da ti dadem odgovor, više ili manje ograničen na pojedinačna pitanja, čini

mi se, da nije posve zgodan postupak. Smatram prije svega neophodnim: stvoriti »podneblje«, gdje će se oštro lučiti područje znanosti i vjere, zatim utvrditi *književnu vrstu*, u kojoj je biblijsko pripovijedanje pisano. Tada će u punom svijetlu zasjati tumačenje, što ga daju visoko naobraženi tumači ovih ozbiljnih i teških pitanja.

Budem li na poteškoće odgovarao tebi osobno ili skupno svim duhovima, koji su uznemireni, kao što je i tvoj duh, slobodno ću izricati svoju misao, kad se u nju zadubim. Pouzdaj se u mene. Znam, kojem te cilju moram voditi.

PRVI DIO

ZEMLJA U SVEMIRU

U PRIRODI

Konačno je mogao ostaviti bučni grad, njegov uznemireni i neprirodni život. U dragim brdima našao je omamljujuću samoću, gdje cijelo njegovo biće titra u jedinstvu s prirodom, gdje osjeća da pravilno diše, gdje se, kako se rado izražavao, obnavlja njegov osjećaj neizmjernosti.

Slijedećeg jutra, čim su prvi tračci zore probudili obližnju dolinu, odmoreni je putnik veselo koračao s nešto namirnica u torbi za cijeli dan. Kakva li ushita! Našao se tik uz potočić, što je živo poskakivao među stijenama, zatim naglo padao kao smiren i rastegnuo se u mirno jezerce. Rubovi mu, obrasli travom, baš prikladni za odmor. Sve je to bilo veličanstveno, uokvireno visokim, strmim brdima, što su zatvarala put u dolinu. A brda su bila pokrivena tisućama visokih jela, što su se ravno ustobočile, kao da su vječno nepomične.

Naskoro ostavi dosadni put, kojim idu kola i izletnici, zakrene naglo na lijevo, nađe među stijenama stazicu, koja ga preko strmog brda dovede do željenog vrha. Njegov napor najedamput je bio okrunjen veličanstvenim i divnim prizorom. Posvuda neizmjernost, tišina, samoća. Dolje u dolini vuklo se još nekoliko tmastih oblaka i razprostiralo u krpama, ali tu, oko njega, bijaše sve u blistavu svijetlu, okupano sjajem sunca. Sjedeći na litici sam, utonuo u neizmjernost prirode putnik je sanjario i, dozivajući u pamet povijest Zemlje, određivao je njezino mjesto u Svemiru.

OSJEĆATI PLANETARNO

Nakon velikog sukoba od 1914—1918, koji je krvlju oblio velik dio svijeta, neki, tada slavni, francuski diplomat (1) neprestano je opetovao: *»Od sada treba misliti evropejski«*.

Time je htio naglasiti, kako je prošlo vrijeme, da se pojedini narodi zabrtve iza svojih granica držeći, da su se tako zaštitili od lakomosti ostalih, te kako se svi evropski narodi moraju udružiti, da bi spriječili strašnu pošast rata. Najnoviji događaji su pokazali, da bi od sada trebalo misliti ne *evropejski* nego *planetarno,* jer će se u budući ratni sukob zaplesti, htjeli ili ne, ne samo jedan kontinent nego svi kontinenti, svi dijelovi ovog planeta — Zemlje —, i još s kako strahovitim posljedicama. Čovjek se zgrozi, kada sluša, što govore učenjaci, kao A. Einstein, koji u budućem ratu predviđaju uništenje svakoga života, ljudskoga, životinjskoga i biljnoga na cijeloj zemlji. Da bi se, dakle, spriječila takva propast, koja, budi usput rečeno, ne će ništa promijeniti tok Sunca ni Svemira, narodi se moraju požuriti, da više ne misle samo *pokrajinski* ni *narodno,* pače ni *evropejski,* nego *planetarno.*

OSJEĆATI KOZMIČKI

Čovjeku, koji želi znati povijest Zemlje, njezin postanak, njezinu prošlost, a k tome i naslutiti njezinu sudbinu, znanost danas nalaže, da promatra ovaj planet ne zasebno nego u sklopu Svemira, kojega je on dio. Oholo neznanje u tom pogledu, a posebno glupo, ako bi se ono smatralo mudrošću, prijeti da posve iskvari sve pojmove i mišljenja slaba čovjeka. Zato više nije dovoljno osjećati *planetarno* nego treba osjećati *kozmički.* To nam se nameće danas vieš nego ikada, nakon veličanstvenih otkrića naših velikih promatračnica. Poznavanje toga, makar i sumarno, sačinjava sastavni dio cjelokupne ljudske kulture. Pogledu, koji se zagleda u divote zvjezdanog neba, ukazuju se veličajna priviđenja s perspektivama, što povećavaju i proširuju bogatstvo pojmova, koje je ljudski um stekao o Svemiru, o njegovu svemogućem Stvoritelju, a u isto vrijeme i o sićušnoj Zemlji i njezinu *ponosnom i privremenom osvajaču, čovjeku.*

I. POSTANAK I STAROST ZEMLJE

Znanost računa, da ima tri i pol milijarde godina, od kada se Zemlja, neznatna mrvica, odcijepila od Sunca. Danas ona izgleda kao čvrsta kugla, kojoj ekvatorski opseg iznosi 12.756 kilometara, a polumjer 6.380 kilometara. Ima dvije milijarde godina, — te nam pretpostavke omogućuje geologija i paleontologija —, da su se formirale stijene njezine kore

(60 kilometara debele), prošlo je više od jedne milijarde godina, od kada se na njoj pojavio život, da konačno dođe i čovjek.

Za nas ljude, koji računamo povijest danima, godinama i vjekovima, naš planet izgleda vrlo star. To nam se čini zbog *Ljestvice našega brojenja,* koja je vrlo kratka. *A kako se može,* zapitat ćete, *doznati starost Zemlje?*

1. Po slanosti mora

Ustanovljeno je, da su razne kloride, bromide, sulfate itd., što se nalaze u morskoj soli, nanijele tokom geoloških doba *slatkovodne* rijeke, koje su neprimjetno slane, a tu svoju neprimjetnu slanost dobivaju uslijed erozije prilikom otjecanja niz stijene. Danas se smatra, da taj nanos soli godišnje iznosi više stotina milijardi tona. Sol tu ostaje, jer se isparuje samo čista voda. To znači, da sol ostaje u oceanskoj masi. Računajući, da danas imade oko 15 milijardi milijuna tona soli u morima, moglo se *približno* računski utvrditi, koliko je vremena bilo potrebno, da se stvori taj nanos. Ali zbog nejednake brzine kod erozije, tu nema poželjne znanstvene točnosti.

Treba, dakle, pretpostaviti, da su vode oceana u početku bile potpuno slatke. Ali, kako tvrde biolozi, živa su se bića najprije pojavila u moru, a slatkovodna ili suhozemna postala su tek naknadnim prilagođivanjem. Etološke oznake fosilnih oblika i način fosilizacije dokazuju slanost mora još u paleozoiku (najstarija dob života).

2. Po zemaljskim slojevima

Da proračunamo vrijeme starosti, to nam je moguće, ako u zemaljskom presjeku pogledamo vodoravno poslagane nanose. Ali, osim same denudacije i erozije, treba, prije nego li se iznesu brojke i izvedu zaključci, promatrati s vrlo velikim oprezom i brzinu taloženja. Utvrđeno je naime, da gorje relativno mlađeg postanka, primjerice u Alpama, sadrži nanose, za koje se po fosilima utvrđuje, da su iz mezozoika, iako je gorje tu i tamo dobilo izgled mnogo starijeg tla. Treba, dakle, oprezno i dugo promatrati, prije nego li se stvori zaključak.

3. Po radioaktivnosti minerala

Moderna je znanost uspjela dati sigurne podatke o starosti zemaljske kore, koja se stvarala, kada se temperatura spustila ispod 1.500 stupnjeva. Tome ima više od 100 milijuna godina. Pretpostavlja se, dakako, da su mogli nastati brojni gigantski poremećaji, kataklizme i razna rušenja, ali proučavajući u zemaljskoj kori granit i bazalt i analizirajući olovne minerale, što se tu nalaze, moglo se po radioaktivnim pojavama, što su se zapazile u ovim stijenama, doći do podataka od odlučne znanstvene vrijednosti.

Iz znanstvenih časopisa, koji su danas vrlo rašireni, svatko znade, da se u rudama u prirodnom stanju nalaze naprimjer *radij, uranij, torij* itd., koji svi imaju to svojstvo, da iz sebe neprestano (zrače) neke zrake te se pretvaraju u druge elemente i tako sve do olova, koje predstavlja kraj svakoj zemaljskoj radioaktivnosti. Tako isto kristal radija niti uz vrlo visoku ili uz najniže temperature, pa čak ni uz jak pritisak od 40.000 atmosfera, ne će nimalo promijeniti tok svoje radioaktivne promjene (ili preobražaja): nastavit će se raspadati na olovo i plin helij. Ta sadržina olova i helija utvrđena putem ispražnjenja elektroskopa u jednom komadu kamena pokazat će nam njegovu starost. Iz toga se može utvrditi ovo:

Poslije 100 milijuna godina ostane 98% radija i 2% olova.

Poslije milijardu godna ostane 86% radija i 14% olova.

Poslije 5 milijardi godina ostane 50% radija i 50% olova.

Međutim rekord u godinama ne prelazi dvije milijarde godina, kako to pokazuju opažanja na radioaktivnim mineralima zemaljske kore, čija starost, prema tome, ne bi sezala dalje. U jednom pegmatitskom komadu, što se našao u predkambrijskom području Huron Claima u Manitobi, moglo se utvrditi za jedan komadić monazita, da je star 1.990 milijuna godina. Ako se tome pribroji 1,5 milijarde godina, koliko je stara prva zemljina kora, dobivamo ukupan broj od 3,5 milijarde godina za starost Zemlje (2).

II. ASTRONOMIJA ILI ASTROLOGIJA

Što treba držati o utjecaju nebeskih tjelesa na Zemlju? Može li se smatrati, da njima valja pripisati razne događaje, sreće ili nesreće, raznovrsne neuspjehe ili uspjehe?

Svi narodi, kroz svu ljudsku povijest, običavali su nebeskim tjelesima: Suncu, Mjesecu, planetima i zvijezdama pripisivati mnogobrojne pogodne li nepogodne utjecaje na vrijeme, uspjehe ili neuspjehe u pothvatima, u hazardnim igrama, lutrijama i slično, na bolesti, temperamenat, na radost ili nezgode u obitelji... Da uzmognemo o tome pravilno suditi, treba da dobro promotrimo podatke znanstvene astronomije. Ispitujmo bez predrasuda. Ponajprije, s obzirom na neveliku masu našega planeta (oko 333.000 puta manji od Sunca), jasno je, da je naša Zemlja, kao i svaka masa, pod znatnim utjecajem tjelesa, što je okružuju, a taj je utjecaj upravno razmjeran masi tih tijela, a neupravno razmjeran kvadratima njihove udaljenosti ne samo s obzirom na njihovu privlačnu snagu, nego i što se tiče raznih toplinskih, magnetskih i drugih pojava, koje se tu mogu pojaviti. Tako golema Sunčeva masa (333.000 puta veća od Zemljine), koja nam je relativno blizu (150 milijuna kilometara) vrši snažan utjecaj na naš planet. Sigurno je utvrđeno, da velikim sunčevim perturbacijama (gigantske erupcije od 300.000 kilometara i više, goleme pjege od 180.000 kilometara u promjeru) odgovaraju raznovrsni poremećaji na Zemlji. Uspoređivanja, što ih među ovim različitim vrstama pojava čine stručnjaci, ne izgledaju nimalo fantastična, iako kod zaključaka valja postupati vrlo oprezno. Ne može se precijeniti fizički utjecaj Sunca na njegov, neznatni, planet Zemlju. Buduća opažanja utvrdit će to, bez sumnje, još mnogo jasnije.

Mjesec, iako znatno manji po svojoj masi (za 1/82 manji od Zemlje), vrši također utjecaj na naš planet s obzirom na blizinu (384.000 kilometara). Svatko znade, da njegova privlačna snaga skupa sa snagom Sunca prouzrokuje gibanje mora. Pri mijenjanju razine mora nastaje plima i oseka.

Astronomska znanost ne će jednostavno potvrditi mišljenja o raznovrsnim utjecajima, što se pripisuju Mjesecu: na vrijeme, na biljke, čak i na čovjeka i na životinje. Znanost ni o čemu nije rekla posljednju riječ. Ali njezina je dužnost, ne odbacujući ni jedno mišljenje a *priori,* voditi strogu kontrolu o pučkim tvrdnjama i vjerovanjima. To je lako shvatiti (3).

Još nešto sada o djelovanju ostalih planeta na našu Zemlju. Da bismo o tome dobili što točniju predodžbu, ne smijemo izgubiti s vida, da neko tijelo djeluje na drugo tijelo upravno razmjerno svojoj masi, a neupravno razmjerno kva-

dratu njihove udaljenosti. Masa od devet velikih planeta sunčanoga sustava, kojega dio imamo i mi čast biti, samo je 1/700 dio Sunčeve mase. Tako, kad bismo Zemlju predstavili jednim gramom, Sunce bi težilo 333 kg, a cijela masa planeta (skupa sa Zemljom) 447 grama. Od ove bi težne, pak, sam Jupiter odnio 318 grama. Ostalo bi, dakle, samo 129 grama, da se podijeli na osam ostalih planeta. Bez dvojbe, svako tijelo odašilje iz sebe razne zrake, i može se kazati, da i novorođeno dijete u kolijevci mijenja oscilatorno stanje svemira. Ali, molim vas, za koliko bi se ta varijacija mogla utvrditi i pomoću najosjetljivijih instrumenata s obzirom na slabost emisije i daljinu raznih tjelesa ili predmeta?

Sjetite se još, da su poznate konjunkcije planeta (na pr. Marsa i Jupitra) čisto optički fenomeni, pojava, što je vide samo stanovnici Zemlje. A uistinu su ta dva nebeska tijela, za koja se kaže, da su u konjunkciji, uvijek udaljena jedno od drugoga silnim razmakom. Tako između Marsa i Jupitera ima oko 550 milijuna kilometara. A ako je riječ o Saturnu, Uranu, Neptunu, dolazimo do milijardi kilometara udaljenosti, pa i više.

A sada nešto o zvijezdama. Najbliža zvijezda Suncu (Proxima Centauri) udaljena je 43 tisuće milijardi kilometara. Kad bismo htjeli doći do nje, morali bismo ići, i to brzinom svjetlosti (300.000 kilometara u sekundi), četiri godine i dva mjeseca. Da li se može onda držati, da ova zvijezda, — to za one udaljenije vrijedi još više, — može iz tolike udaljenosti bilo kako primjetljivo utjecati na mikroskopski sitno zrno pijeska naše Zemlje, i zbog toga baš uzrokovati sretne ili nesretne dane, oblikovati ili promijeniti neki temperamenat, djelovati na sretan ili nesretan ishod nekog pothvata, poremetiti ili uščuvati mir nekog obiteljskog ognjišta ili utjecati na zgoditak državne lutrije? Danas svaki, makar i malo kritički duh, zna da na sve to, planeti, zvijezde ili zvjezdane konstelacije, ne mogu imati nimalo utjecaja.

Može se pretpostaviti, da se astrologija, ili bar ono, što se obično pod tom riječju podrazumijeva, ne bi bila nikada rodila, da je obični svijet ranije barem toliko imao pojma o astronomiji, koliko ću vam ja sada ovdje dati.

Ali, pobornici astrologije nas uvjeravaju: mi ne tvrdimo, da pogađamo razloge utjecaja nebeskih tjelesa na život i sudbinu ljudi. Mi samo, po bezbrojnim činjenicama, dokazujemo,

da položaj neba onoga časa, kad se čovjek rađa, ima upliva na cijeli njegov život.

Da, znam. Posao astrologa bio bi samo da točno odredi položaj neba u času, kad se individuum rađa, da bi se izvadio horoskop, — jer taj položaj treba da fatalistički odredi temperamenat, karakter, uspjeh, neuspjeh itd., u jednu riječ: sudbinu pojedinca. To bi, prema tome shvaćanju, bilo iskustvom potvrđeno. Promotrimo to!

1. Prvi pogled na nebo, kaže astrologija, treba da utvrdi ulazak Sunca u jedan od dvanaest konstelacija Zodijaka *(Ovan, Bik,* itd.), koje imaju veze s dvanaest mjeseci u godini. Ako si rođen u znaku *Ovna,* između 21. ožujka i 20. travnja, to jest: ako nam se Sunce pokazalo na svom putu u tom dijelu Zodijaka, siguran si u materijalni uspjeh. *Štipavac,* pak, pokazuje suprotno. A onaj, koji se rađa u znaku *Lava,* postaje junak itd.

Na ovo će astronom primjeniti slijedeće: dio Zodijaka, na kome se Sunce prividno pokazuje svaki mjesec, utvrđen je *konvencionalno,* a iznosi duljinu luka od 30 stupnjeva, jer dvanaest mjeseci zajedno daju kružnicu od 360 stupnjeva (12 × 30). Ali u zbilji konstelacije nemaju ni izdaleka istu duljinu, i Sunce u pojedinoj od njih prelazi nejednake lukove (43 stupnja i pol u *Djevici,* a 6 stupnjeva i 3/4 u *Štipavcu* itd.).

Prema tome, kad se vadi neki horoskop, bit će skroz naskroz pogrešni astrološki računi, za koje se tvrdi, da su točni i sigurni ne samo u određivanju mjeseca, nego čak i *datuma* u mjesecu.

Astronom će u vezi s ovim postaviti još pitanje o *precesiji ravnodnevnice* (ekvinocija), jer, kako se malo po malo pomiče proljetna ravnodnevnica, tako se sve manje podudara konstelacija Zodijaka s mjesecima u godini. Tako, ako 23. srpnja ili 23. kolovoza pretpostavimo, da je Sunce na 120-om stupnju u konstelaciji *Lava,* ono se, zbog pomicanja ravnodnevnice — tada tu uistinu ne nalazi nego tek 9. kolovoza, odnosno 15. rujna. I kad astrolog ozbiljno vadi horoskop nekoga, tko je rođen 1. kolovoza, on misli, da se nalazi u znaku *Lava,* i govori mu o prednostima, što će ih zbog toga imati, a on se, nesretnik (!), nalazi u prethodnom znaku *Raka,* mimo koga je Sunce uistinu prošlo 19. srpnja, odnosno 9. kolovoza (4). »Sitna zabuna« zar ne, u tako osjetljivim horoskopskim proračunima!

2. Ali se *još nešto* mora gledati na nebu, kažu nam astrolozi, kad se vadi horoskop, a to je: položaj *planeta* prema Zodijaku. *Merkur* štiti umjetnost i stvara filozofe. *Mars* podiže rat, *Jupiter* navješta velike uspjehe, dok je *Saturn*, zlokobni planet, uvijek pratilac zla, velikih bolova itd. Odatle je bez dvojbe nastala uzrečica: »*rođen pod sretnom zvijezdom, rođen pod nesretnom zvijezdom*«, već prema tome, da li se, dok se dijete rađa, na nebu vidi ovaj ili onaj planet ili neka osobito sjajna zvijezda. Najjednostavnija astronomija pokazuje, da je to glupo. I ako postoji kakav utjecaj, tad može biti samo općenit, *globalan,* a nikako ne pojedinačan, *individualan.*

3. Je li to sve? Ne! Još treba promatrati, kaže nam astrologija, *odnos* planeta među sobom i njihov položaj u konstelaciji Zodijaka, da li se, naime, neki planet tek pojavljuje na horizontu, da li je već posred neba itd.

Ukratko, radi se o tome, da se proračunaju specijalne kutne udaljenosti, za koje se drži, da su u vezi s najznačajnijim utjecajima, na primjer konjunkcija i opozicija; *sekstil,* ako je razmak među dvama planetima 60 stupnjeva; *kvadratura,* ako je razmak 90 stupnjeva; *trigon,* ako su na razmaku od 120 stupnjeva itd. Ukratko, prema jednom stručnjaku u tom pitanju, Paulu Choisnardu, koji traži, da astrologija bude priznata kao znanost: postoje 74 faktora, koji se međusobno potpomažu, poništavaju ili suprostavljaju, a na koje astrolog, ako je dostojan toga imena, mora skrenuti punu pažnju pri određivanju i najneznatnijeg horoskopa.

Ne postoje dva horoskopa, koja bi se poklapala, tvrdi neki uvaženi astrolog, pa niti za blizance, koji se obično rađaju u razmaku od pola sata. Slične horoskope imaju samo individui, što se rađaju u istom trenu i na istom mjestu. Tako se odgovara na poznati prigovor o skroz različitom udesu Ezava i Jakova i tolikih drugih. Nasuprot tom neosnovanom praznovjerju — oscilatorno stanje kod roditelja, koje se sastoji u neprestanoj modifikaciji jajne i sjemene stanice, daje jedino, prihvatljivo tumačenje (5).

Mjesto da to bude čas *rođenja,* kada su sva djeca, pače i blizanci, već jako diferencirana, ne bi li bilo zgodnije, da se času *začeća* pripisuje sudbonosni (!) utjecaj neba na budućeg čovjeka? Neki astrolozi to tvrde i priznajem, meni se to čini logičnije. Prosudite onda, u kakvom bi se nezgodnom položaju našao, tko bi htio odrediti i najneznatniji horoskop!

Kad sam pred astrolozima primijetio, kako je to zaista teško i zamršeno, odgovorili su mi ozbiljno: »Mi to ne niječemo, ali zapravo, takva je i slika života, koji nije ni lagan ni jednostavan. Za nas su činjenice tu. One same po sebi govore. Tokom vjekova su se nakupile, i mi ih jednostavno konstatiramo, a ne namjeravamo im utvrđivati uzrok.«

Upravo u tome je cijelo pitanje. Da li je doista dokazano promatranjem i točnim konstatiranjem mnogih događaja, da nam *izgled* neba, ispravno utvrđen u času rođenja djeteta, omogućuje upoznati njegov udes i, dosljedno, unaprijed ga proreći? Koliki broj slučajeva je promatran i ispitan, da bi se napravile statistike i učinio račun vjerojatnosti? Na primjer, u gusto naseljenim mjestima, kao što su Pariz i London, gdje se na stotine djece rađa svaki dan a na *istome mjestu i u isti sat,* dakle *pod istim zakonom neba,* zar je utvrđeno, da svi oni imaju isti temperamenat i da ih prati jednak udes? Izgleda, da je inženjer Choisnard abbéu Moreuxu, koji ga je pitao o mjerilu njegova računa vjerojatnosti, iskreno odgovorio, da je imao na jednoj listi jedva tisuću imena. Na to je abbé Moreux točno primijetio, da to nije nipošto dovoljno. Proračunavanja, što se odnose na osiguranje života, rade se prema *Tablicama mortaliteta,* koje se temelje na statistikama o milijunima stanovnika.

Zaključak. — Ne će li današnji kritički razum biti sklon prihvatiti zaključak glasovitog profesora astronomije na Montpelierskom sveučilištu, Pièrrea Humberta, koji ovako govori: »Kakav konačni sud treba donijeti o radu gospodina Choisnarda i, dosljedno, o astrologiji? Priznajem, da me njegovi radovi nisu uvjerili. Doista, njegova statistička metoda označuje velik korak naprijed s obzirom na empirizam starih astrologa, ali ja bih želio točniju, strožu i matematičniju primjenu mnoštva promatranih slučajeva. Zbirka slučajeva, koje su skupili gospodin Choisnard i njegovi učenici, morala bi biti obilnija, da nam omogući ustvrditi, da li postoji ili ne postoj *korelacija,* u matematičnom značenju toga izraza, između tog i tog izgleda neba i tih i tih sklonosti rođenih. Moderna statistička metoda ima sredstava, koja, čini mi se, gospodin Choisnard nije dovoljno iskoristio. Tek nakon studija ove vrsti, mogla bi se astrologija svrstati među egzaktne nauke.« (6).

Današnja nauka priznaje, da je naš slabi ljudski organizam podložan mnogim i trajnim utjecajima, što stalno pre-

inačuju promjenljivo stanje njegovih stanica i sudbonosno utječu na njegov udes.

Što se tiče nebeskih tjelesa, rekli smo, da stalno i mnogostrano djelovanje Sunca i Mjeseca vrši atmosferski, sezonski, osjećajni i biološki utjecaj. Djelovanje *planeta*, s obzirom na njihovu udaljenost (do 6 milijuna kilometara) i njihovu razmjerno neznatnu masu, i djelovanje *zvijezda*, s obzirom na njihovu udaljenost, koja se računa na tisuće milijardi kilometara, tako je neznatnog utjecaja na Zemljinu putanju, te se može smatrati nikakvim. Prema tome, upoznavanje *slike* zvjezdanog neba u nekom određenom času ne bi nam moglo dati nikakvu indikaciju o temperamentu i o udesu nekoga čovjeka pri njegovu rođenju.

Značajniji je i odlučniji nasljedni utjecaj, te utjecaj fizičke i moralne higijene majke za vrijeme trudnoće, jer preko nje sve to, u stanovitoj mjeri, upliva na budućeg čovjeka. Nemojte sumnjati u to, da će na temperamenat, i preko njega na udes djeteta, jače utjecati prolazak majke, koja nosi dijete u utrobi, mimo livade, po kojoj skače *bijesni bik*, nego istodobni prolaz Sunca, onamo gore, pred konstelacijom takva imena!

Na ljudsko biće utječe odgoj, sredina, u kojoj se kreće, utječe njegova osobna fizička i moralna higijena, utječe suprotstavljanje njegove *slobodne* volje svemu, što bi moglo spriječiti, da u sebi ostvari, ne životinju, što služi običnim nagonima, nego čovjeka, to jest biće obdareno razumom, savješću i težnjom za višim ciljem, čiji cijeli život treba da bude uspinjanje k duhovnosti, prema višem i uzvišenijem životu.

Da bi se učinak svih tih utjecaja na ljudsko biće i na njegov udes mogao *promijeniti* zbog položaja zvijezda na nebu u času njegova rođenja, eto to je, što astronomska znanost ne može prihvatiti. A ona i kaže zašto. Da se taj učinak može *unaprijed doznati* jednostavnim ispitivanjem položaja neba u tom času, to astrologija nije dokazala.

Ako su nekada filozofi i teolozi, kao sveti Toma, kao i svi ljudi njihova vremena, vjerovali u utjecaj nebeskih tjelesa na tok ljudskog života (a djelomično su imali pravo), barem su uvijek poštivati djelotvorni utjecaj čovječje slobode. »Kad se istražuju nebeska tjelesa, piše veliki učitelj, bilo da bi se predvidjela slučajna ili nepredviđena budućnost, bilo da bi se sa sigurnošću proreklo nešto, što će ljudi morati učiniti, to

je isprazno i pogrešno nagađanje«[7]). Ako su astronomi bili nekad astrolozi, dogodilo se to zbog toga, jer ustrojstvo neba još nije bilo utvrđeno. Danas je ono već utvrđeno, i to sasvim točno, barem za poznati dio zvjezdanog neba. Zato više nema astronoma, koji bi ujedno bio i astrolog. Dovoljno je pred njima izgovoriti tu riječ, da se uznemire.

Naivčinama, koji nasjedaju šarlatanima gubeći duševni mir te kesom potpomažu opsjenjivače, što se nazivaju astrolozima, čiji se soj sve više množi, svjetujem, neka iz znatiželje otvore svoj lijepi astrološki almanah, ali *godinu dana kasnije, nego li je izišao*, i vidjet će, koliko se »budućih« događaja, što se tu navješćaju tako vješto izvaganim izrazima, doista ostvarilo. Ako imate zrno zdrava rasuđivanja, bit će vam sve jasno.

Doista, pred nekim stanovitim pojavama vidovitosti, proricanja i slično, današnja se znanost osjeća kao na pragu nekog tajanstvenog područja, gdje istraživanje može donijeti mnoga iznenađenja. Ona se sprema da u njih prodre sa široko rastvorenim duhom i svom potrebitom kritičnošću. Ali to je sasvim drugo pitanje, nego što je astrologija i njeno tobožnje poznavanje ljudskog udesa po samom *izgledu* zvjezdanog neba. Tajanstvenost privlači! U kolike je zablude palo jadno čovječanstvo na svom životnom putu!

III. NAŠE MJERILO OPAŽANJA

Poznati učenjak Lecomte du Noüy[8]) primjećuje ovo: »Naša ljudska zapažanja izražena u pojavama relativna su prema sistemima promatranja stvari, koje zovemo *mjerilom opažanja*. Tako, prema našem ljudskom mjerilu zapažanja, oštrica britve je ravna crta, pod mjerilom mikroskopa ta je crta isjeckana, ali čvrsta. Za kemijsko mjerilo to su atomi željeza i ugljika, za podatomsko mjerilo to su elektroni u stalnom pokretu, što kruže brzinom od nekih 200 kilometara u sekundi.«

Sama razlika, što među njima postoji, jest mjerilo opažanja. Shvatiti ga, znači osigurati se protiv pogibelji pada u mnoge zablude, pa i one filozofskog reda.

Zbog toga pojave možemo prosuđivati po osobnom, obiteljskom, pokrajinskom, narodnom, evropskom pače i planetarnom mjerilu. U bitnosti sve rasuđujemo po *ljudskom mjerilu*. Tako naše radne godine, naša starost, naši vjekovi iz-

gledaju nam skoro kao vječnost. Brzina naših automobila, zrakoplova, naročito posljednjih modela što prevaljuju 1.500 kilometara na sat, dok su negdašnji ljudi, naši pređi, običnim hodom jedva prevaljivali 6 kilometara na sat, naši veliki radovi (Genissiat i drugi), naše atomske bombe, uranske i hidrogenske, sve nam to izgleda silno, gigantsko i toliko, da čovjeka čini kraljem cijelog svemira.

Više skromnosti !

Na takav oholi govor priroda odgovara podrugljivim smijehom.

Vijek tvojih staraca, tvojih stogodišnjaka? Ništa je to prema vijeku gavranova, hrastova, prema običnom komadu ugljena[9]) i kori Zemlje, što je gaziš. Tvoje *brzine* mlaznih zrakoplova i slično? Bijeda prema brzini Zemlje na putu oko Sunca: 108.000 kilometara na sat ili godišnje putovanje više od 930 milijuna kilometara bez zaustavljanja, a da se i ne govori o drugim kretanjima, još puno bržim, što je vezuju za sustav, kojega je, kako ćemo naskoro vidjeti, ona dio. Tvoje *eksplozije* atomskih bombi sa zastrašujućim kataklizmima? Dječja igračka prema strahovitim erupcijama Sunca pod svim širinama erupcijskih zona, što sežu u visinu više od 300.000 kilometara, i dosežu čak visinu Sunčeva polumjera (700.000 kilometara) i u svakoj bi od njih tvoja ponosna Zemlja iščezla kao kuglica u zdencu, a da se baš ništa ne izmijeni tok Sunca i Svemira.

Tvoji *ponosni milijunski* gradovi, tvoje visoke gradnje, što ih nazivaš gigantskima? Govorimo i o tome. Pogledaj fotografiju Zemljine površine od 800.000 četvornih kilometara, snimljenu prvi put s reaktivne rakete s visine od 160 kilometara. Kalifornijski zaljev izgleda kao mala dražica, tvoji prenapučeni gradovi kao neznatne mrvice. Sve je već tako sitno, a još smo daleko od onih 384.000 kilometara od Mjeseca, osrednjeg zemljina pratioca. Što bi ti rekao, kad bih te poveo da sa znanošću promatraš ovu ponosnu Zemlju, dakako u misli, kako ona izgleda, da je gledaš s najbliže zvijezde, našega Sunca, sa 150 milijuna kilometara udaljenosti: *debljina je to vlasna na udaljenosti od jednog metra pred tvojim okom.* Gledaj, jadni zemniče, i razmišljaj! Treba da u svijetlu znanosti slomiš svoju oholost i da jako povećaš svoje mjerilo opažanja, ako odsada misliš prosuđivati nešto u Svemiru. Nužno ti je potreban *kozmički* osjećaj.

IV. MEĐU ZEMLJOM I SUNCEM ČUDAN ZAŠTITNI ZASLONAC

Poznato je, da se svjetlost sastoji od valova, a najduži su 8/10.000 mm i daju crveno svijetlo. Ostali, kraći ili duži valovi, daju intermedijarne boje, one, što ih obrazuje staklena prizma, kroz koju prolazi bijela svjetlost *(crvenu, narančastu, žutu, zelenu, plavu, modru, ljubičastu).* Ova posljednja ljubičasta ima dužinu vala samo 4/10.000 mm, a ispod toga počinje ultraljubičasta, kojoj se valovi skraćuju do 3/10.000 mm. Ispod toga svjetlosni spektar naglo prestaje, kao da uistinu neki zaslon skriva ostatak ultraljubičastih zraka. Kako se to tumači?[10])

Otkriveno je, da se u visini između 25 i 30 kilometara nalazi pojas plina *ozona,* debeo do 3 milimetra, najmanji što pripada našem atmosferskom pritisku. On zaustavlja ultraljubičaste zrake, što ih isijava Sunce, a dužina vala im je ispod 3/10.000 mm. Ako bi taj plinski prsten spao na 2/3, Sunce bi nas sve za čas karboniziralo, jer: ako ultraljubičaste zrake s valnom dužinom iznad 3/10.000 mm uzrokuju samo sunčanicu, ultraljubičaste zrake s valnom dužinom ispod 3/10.000 mm potpuno bi nas spržile. Kad bi se naprotiv taj plinski prsten ozona povećao do 6 mm debljine, prestalo bi spasonosno djelovanje ultraljubičastih sunčanih zraka, što ubijaju nebrojene milijarde bacila i mi bismo, bijedni ljudi, bili napadnuti i desetkovani od navale strahovitog mnoštva bakcila. Od čega, dakle, zavisi postojanje ljudskoga života na ovom planetu? Od debljine jednog neznatnog prstena plina na visini od oko 30 kilometara.

V. U CARSTVU SUNCA

Gore u prostoru, na udaljenosti od oko 150 milijuna kilometara od svoje davno nastale malene krhotine, što je kasnije postala Zemlja, sjaji se golema sunčana kugla. Ona iz sebe daje *svakog časa,* i to radi već kroz stotine i stotine milijuna godina, toliko energije, koliko bi dalo deset milijardi tona ugljena, kada bi se na Zemlji u *jednoj sekundi* to moglo spaliti i izgorjeti. To je deset milijardi puta više nego li iznosi cjelokupna proizvodnja svih ugljenokopa na svijetu u jednoj cijeloj godini. Pitamo se, odakle može proizilaziti ta-

kva moć Sunca, kojega je vanjska temperatura oko 6.000 stupnjeva, a nutarnja, kako se danas drži, 20 milijuna stupnjeva.

Stare hipoteze davale su rok Suncu od 5—6 tisuća godina, za koje će vrijeme ono moći zadržati tu svoju energiju u istom ritmu i snazi, a proizvodna kontrakcija topline da ne će moći zadržati svoje zračenje dulje od oko 50 milijuna godina. Naprotiv, nalazi, u kojima leže fosili životinja i biljaka, koje nisu mogle živjeti bez Sunca, štoviše, koje su tražile neku stalnu temperaturu, pokazuju, da je skoro uvijek jednako grijanje Sunca njima osiguravalo život za vrijeme od milijardu godina, koliko je eventualno bilo potrebno za evolutivni uspon života.

K tome i novija računanja, što se temelje na radioaktivnosti nekih stijena, osobito uranovih minerala, pripisuju Zemlji, kako smo već vidjeli, 3 do 5 milijardi godina.

Odakle onda Suncu mogućnost, da neprestano nadoknađuje tako golemo rasipanje energije i to s tolikom stalnošću za vrijeme od najmanje milijardu godina, kako to možemo utvrditi iz pojave života? Odgovor leži u navedenim otkrićima, koja dokazuju, da se naime masa pretvara u energiju. Doista, poznavajući sunčanu izbačenu energiju i njegovu unutarnju temperaturu, moglo se utvrditi, da se na Suncu *svake sekunde* 564 milijuna tona vodika pretvara u 560 milijuna tona helija. Ona razlika od 4 milijuna tona jest sunčana energija, što se pretvorila u *gama* zrake i tako stvorila sunčano gorivo. U tome je onaj izvor energije, što bi je Sunce moglo davati, prema proračunima, u sadašnjem ritmu još 120 milijardi godina.

Gorostasne erupcije

S ove goleme sunčane kugle, kojoj je promjer 1 milijun i 300 tisuća kilometara, dok našoj Zemlji na ekvatoru iznosi tek12.756 kilometara, izbijaju svakog časa na svim širinama golemi mlazovi plinova, sastavljeni većinom od vodika i helija. To su *protuberance*. Te se redovito uzdižu do visine od preko 300.000 kilometara, a neke su i prešle polumjer Sunca, do 700.000 kilometara, dok naprotiv i najveće vulkanske erupcije na Zemlji ne premašuju visinu od 3 kilometra. Na taj se način najbolje pokazuje silna djelatnost atomske energije, što se oslobađa prilikom nuklearnih reakcija u sredini same te zvijezde, gdje, kako se smatra, vlada temperatura viša od 20

milijuna stupnjeva. Uz te goleme i neprekidne sunčane erupcije, čak i najstrašniji zemaljski kataklizmi, pa i oni, što ih proizvode naše atomske bombe, izgledaju kao dječja igra.

Sitne li kuglice naše Zemlje, koju kralj Sunce, kojega domašaj iznosi više od 6 milijardi kilometara, prisiljava, da se pokorno okreće oko njega brzinom od 108 tisuća kilometara na sat i koju, osim toga, vuče sa sobom na svom vrtoglavom i svemirskom tijeku zvijezda skupa s pratnjom od osam drugih velikih planeta, među kojima je i Jupiter, gorostasni planet, 1.295 puta veći nego li Zemlja! Svi oni skupa sa svojim satelitima, s tisućama asteroida itd. ne sačinjavaju još niti 1/700 dio sunčane silne mase. Ne započima li sada naš ljudski duh shvaćati, kakvo je mjesto Zemlje u Svemiru?

VI. U ZVJEZDANOM PROSTORU

Zaokupljen promatranjem Sunca, putnik ne bijaše zapazio, da se kraljevska zvijezda već bila spustila ispod horizonta, to jest, da Zemlja, okrećući se pokorno oko same sebe, ne prima više svijetlo nego samo na onoj strani okrenutoj njemu. Noć se spustila, priroda se obavila tišinom, a gore na svodu pokazaše se zvijezde, koje se prije toga nisu mogle vidjeti zbog toga, što je to priječila zemaljska atmosfera, osvijetljena sunčanim zrakama.

I putnik je razmišljao, kako je najbliža zvijezda našemu Suncu *Alfa* u zviježđu Bika (Centaura). Da se na nju stigne, trebalo bi putovati na jednoj zraci svjetlosti brzinom 300.000 kilometara u sekundi ništa manje nego 4,3 godine. Udaljena je, dakle, od nas oko 43 tisuće milijardi kilometara. To je najbliža zvijezda, a to je ujedno i najmanja udaljenost između zvijezda i Sunca kao i između samih zvijezda. A spomenuta nebeska tijela su u Svemiru kao 3 ili 4 teniske loptice, ne na zemljinoj površini, nego u cjelokupnom obimu zemlje.

Pogled se širi

Putnik je zatim gledao put zviježđa Blizanaca. Opazi golim okom desetak *zvijezda, sunca.* Gledao je sada to područje, kako ga običavaše često promatrati na svom teleskopu. Sjećao se svoga uzbuđenja, kada su se zvijezde po prvi put pokazale na okularu teleskopa poput svjetlucanja nebrojenih

dijamanata utaknutih na nebeskom svodu u stotinama tisuća, od kojih svaki dijamant bijaše jedno sunce slično našemu, koje, daleko od toga, da bude privilegirano, nije nego neka osrednja vrst zvijezde.

Mliječni put

Kako je za vrijeme tisućljeća morala uznemirivati čovječanstvo ova mliječna i nepravilna traka, što putuje oko neba! Ali već u V. vijeku prije naše ere filozof Demokrit spoznao je njezinu pravu narav. On je smatrao, da se u ovom nebeskom području nalazi osobito brojna gomila malenih zvijezda, a koje su k tome i vrlo udaljene, te se mogu zapažati pojedinačno. Ne zaboravimo to. Tek je 1610. godine Galileo upravio svoj astronomski dalekozor prema nebu, a i taj nije povećavao više od 30 puta. Novim teleskopom na Palomaru u Kaliforniji, svijeća, koja bi se mogla vidjeti prostim okom noću u udaljenosti od 10 kilometara, vidjet će se na 10.000 kilometara, a moći će se i fotografirati u udaljenosti od 30—40 tisuća kilometara. Ukratko, ta veličanstvena sprava omogućuje nam, da istražujemo prostor, koji je 50 milijardi puta veći od onoga, što je pristupačan prostom oku[11]).

Tamo, malo dalje, ona mala svijetla točka bijaše *kuglasta gomila Herkula,* udaljena 30.000 godina svjetlosti, a to znači: da svjetlosna zraka dopre do nje, trebalo bi putovati u prostoru brzinom od 300.000 kilometara u sekundi 30 tisuća godina. Kako se na tolikoj udaljenosti mogu vidjeti samo velike, goleme, zvijezde, a takvih tu imade 40.500, dok malih imade mnogo više, cjelokupna gomila morala je biti procijenjena na mnogo milijuna sunaca. Sama njihova silna udaljenost čini da ih, zbog perspektivnog efekta vidimo kao kompaktnu cjelinu, kao što nam se čini, da se i željezničke tračnice u daljini približuju i miješaju. Između svake od njih postoji praznina od tisuća i tisuća kilometara. Ne osjeća li duh ljudski ovdje, kako je nenadano bačen u tako silnu bezgraničnost. . . ?

Ali dojam se naročito povećava promatranjem bezgraničnih zvjezdanih oblaka, u blizini galaktičkog ekvatora. Tu se zapaža naglo povećanje zvjezdane gustoće, kao na primjer onog zvjezdanog *oblaka* u zviježđu Strijelca u udaljenosti od 30.000 godina svijetla. Vjesnik Astronomskog društva Francuske smatra, da sam taj oblak sadrži u sebi više od 800 mi-

lijuna zvijezda, od kojih je svaka jedno svijetleće sunce kao naše i gonjeno kao i ono u vrtoglavom i sveopćom pokretu zvijezda.

Nabrajanja svih zvijezda iz našega galaktičkog svemira dala bi samo broj vrlo približan i koji, bolje rečeno, ne bi bio ništa drugo nego red veličina od 100 milijardi zvijezda[12]), od kojih ni jedna ništa ne zna i sigurno nikada ne će ništa ni znati o našoj jadnoj maloj Zemlji.

Nevidljivi pratioci zvijezda

Kako je udaljenost između zvijezda golema (sjetimo se, da je udaljenost između nas i nama najbliže zvijezde 43.000 milijardi kilometara), i kako se tu nije mogao zapaziti ni jedan planet, bilo se zaključilo, da je naš sunčani sustav sa svojom središnjom zvijezdom okruženom planetima i njihovim satelitima jedini, pa recimo čak i privilegirani sistem. To su oholi zemaljski stanovnici lako prihvatili.

Međutim, već se davno utvrdilo, da neke zvijezde, kao na primjer Algol, mijenjaju svoju svjetlost za vrijeme, dok ih neki tamni *satelit* skriva okrećući se pravilno oko njih. S druge strane, zapazili su se u kružnom kretanju nekih dvostrukih zvijezda sumnjive nepravilnosti, prouzrokovane nekim *poremećajima,* to jest prouzrokovane nekim nebeskim tamnim tijelima ili toliko slabo osvetljenim, da ih naši instrumenti ne mogu zapaziti. Ako ih usporedimo s planetima našeg sunčanog sustava, njihova bi masa bila kao jedna tridesetina ili čak jedna desetina sunčane mase. U našem pak sustavu svi planeti, sateliti i asteroidi s čitavom svojom masom ne iznose nego tek jednu sedamstotninu sunca.

I evo, nakon trideset godina pomnjivog ispitivanja *astrofizike i astronomije,* bilo je omogućeno otkriti u neposrednoj blizini nekih zvijezda opstojnost nebeskih tjelesa mnogo manjih, vrlo srodnih našim planetima i prema tome rođaka, braće naše Zemlje. Jamačno, s obzirom na daljinu naše Zemlje i najbliže zvijezde, ne možemo očekivati, da ćemo golim okom otkriti neki takav planet u blizini jedne od zvijezda. Treba ispitivati, kakve poremećaje mogu proizvesti gore navedena tijela u putanji zvijezde, kojoj su pridruženi. Tako neki *hipotetski* planet u blistavoj kruni *Alfe* u Biku (Centauru), koja je najbliža nama, ima sve pogodnosti, da bude *nevidljiv i to potpuno,* pa čak i za golemi teleskop na

Mont Palomaru. Spomenimo još, da bi temperatura površine takvog planeta po pravilu morala biti 700 stupnjeva, jer to je otprilike granična temperatura, da neko nebesko tijelo postane vidljivo.

Ovi su značajni rezultati bili postignuti od jedne nove grane pozicijske astronomije, a zove se *astronometrija*. Utvrdilo se kod mnogih vidljivih zvijezda, da skreću, ali ne pravocrtno nego sinusoidno promenljivom brzinom u periodičnom zaostajanju i ubrzanju. A čemu treba pripisati ono skretanje u kružnoj putanji vidljive zvijezde, ako li ne nekom njezinom *nevidljivom drugu*, što se s njom kreće oko zajedničkog središta? Taj nevidljivi pratilac-drug jest neko planetarno tijelo. Jesu li to veliki planeti ili malene zvijezde s niskom temperaturom, koje su ili zbog slabe svoje svjetlosti ili zbog malog kutnog otklona nevidljive zemaljskom promatraču? Za veći broj takvih »objekata« drži se, da su pravi planeti, ali se nikako ne možemo usuditi da postavimo i kakvu hipotezu o njihovu fizičkom stanju ili o mogućnostima za njihovu nastanjenost. Upamtimo: činjenica, da nismo otkrili nego samo jednog pratioca u blizini neke zvijezde, ne isključuje mogućnost, da postoje i drugi, što će nama zauvijek ostati *nepoznati*. Zamislimo, da je neki astronom na zvijezdi *Alfi* u zviježđu Bika (Centaura), koja je nama najbliža (43.000 milijardi kilometara), opskrbljen spravama za promatranje sličnih našima, uspio tamo dolje otkriti planet Jupiter, gdje kruži oko njemu najbliže zvijezde (našeg Sunca). Da li bi on imao pravo zaključiti, da u čitavom sunčanom sistemu nema ni jednog drugog planeta?

Prema novijim teorijama (Moulton, Jeans) u našoj galaksiji na po prilici šest zvijezda dolazi jedna, koja bi morala biti okružena pratnjom planeta[13]). Na 38 zvijezda (isključivši naše Sunce), koje ne premašuju daljinu od 16 godina svjetlosti, možemo nabrojiti 6, što imaju *nevidljive pratioce*, od kojih su tri, najmanje[14]), planetarnih ili megaplanetarnih dimenzija. Ako bi takva proporcija vladala i u čitavoj galaksiji (a uostalom zašto i ne bi?), trebalo bi računati, da između njezinih okruglo 100 *milijardi* zvijezda ima nekoliko *stotina milijuna* sunaca, koja sva imaju planete. Tko bi se onda danas mogao usuditi tvrditi, da samo ovaj sitan planet naše Zemlje imade taj privilegij, da ima i proizvodi život? Kakve li tajne, neshvaćene stranice nisu možda ispisane Svemogućnošću Božjom u velikoj knjizi povijesti Svemira?[15])

VII. U SVEMIRSKOM PROSTORU

Veliko otkriće: »Ima više svjetova u prostoru!«

Do 1925 god. se vjerovalo, da naša galaksija sa svojih 100 milijardi zvijezda sačinjava čitav Svemir i ispunja sav prostor. Ali, te je godine ustanovljeno, da sva skupina, što imade lećasti oblik i što se proteže na 100.000 godina svjetlosti, nije nego jedna mala točkica u bezgraničnom Svemiru. Otkriveno je više galaksija i *više svemira*, te je uspjelo razložiti i njihove, često spiralne, forme na mirijade sitnih točkica, i tako sve do granice mogućnosti promatranja s našim najjačim instrumentima. Najbliža galaksija našoj galaksiji je Andromedina maglica, vidljiva golim okom u zviježđu istoga imena i udaljenosti 750.000 godina svjetlosti. To znači, da je svijetlo, što ostavlja svoju sliku na našim fotografskim pločama, otputovalo već prije 750.000 godina i to brzinom od 300.000 kilometara u sekundi. I to je ona najbliža!

Te spiralne maglice ili drugi svjetovi smješteni su također u prostoru[16]), i to svaki s desecima milijardi zvijezda u udaljenosti, prema prvim pokušajima računanja gigantskim teleskopom u Mount Palomara, od jedne milijarde godina svijetla. Njihove goleme mase ne ostavljaju na našim fotografskim pločama, makar da su izložene po čitave noći, nego samo jednu sitnu mliječnu točkicu. U svakoj toj točkici, moglo bi se, kada bi gledali iz bližega, promatrati gomilu zvijezda sličnih Herkulu i oblaka kao u Strijelcu sa svojih 800 milijuna sunaca. Što je, dakle, ovo zrnce pijeska — naša Zemlja —, u ovoj bezgraničnosti? Kako se može vjerovati, poslije današnjih znanstvenih otkrića, da samo ona ispisuje povijest Svemira?

Zastrašujuća perspektiva: bijeg svjetova u prostor

Ispitivanjem kretanja zvijezda otkrilo se, da osim toga, što se Sunce kreće svojom vlastitom brzinom od 72.000 kilometara na sat prema jednoj točki u zviježđu Herkula, Apexu, koji nije daleko od Vege, da se Sunce sa svim obližnjim zvijezdama kreće također u golemom krugu i to vrlo brzo. To je tako zvano *galaktičko gibanje*, kojim se kreću sve zvijezde. One, što su u sredini, kreću se mnogo brže od onih, što su na periferiji, među koje spada i naše Sunce. Ova br-

zina za naše Sunce, koje je — kako znamo — udaljeno od galaktičkog središta oko 30.000 godina svjetlosti, iznosi 275 kilometara na sekundu (1,090.000 kilometara na sat) u smjeru zvijezde Kefa. Ovom brzinom naše Sunce vodi sobom i svu svoju obitelj planeta, među kojima je i naša malena Zemlja, te na taj način izvrši svoj galaktički krug u 200 milijuna godina.

Ustanovilo se zatim, da se i sve ostale spiralne maglice pokoravaju sličnoj galaktičkoj rotaciji kao i čitava svemirska sredina sa svim zvijezdama, što su u njoj. Ova vanredna pojava zadivila je dva velika promatrača s Mont Wilsona: Hubbela i Humasona. I evo, uistinu, spektar, što je dobijen od svih tih maglica, osim onih najbližih[17]), pokazuje, da se one udaljuju brzinom, koja se povećava u odnosu na njihovu udaljenost.

Tako jedna spirala, što je udaljena *1 milijun godina svjetlosti*, bježi brzinom od 160 kilometara na sekundu, a druga neka, što je udaljena *100 milijuna* godina svjetlosti, brzinom od 16.000 kilometara na sekundu. A nedavno proračunati spektar neke maglice, udaljene 300 milijuna godina svjetlosti, pokazuje brzinu bježanja, koje iznosi 48.000 kilometara na sekundu. A kad bi pak gigantska sprava s Mont Palomara mogla odmah zapaziti svjetove daleke *1 milijardu svjetlosnih godina*, njihova brzina bijega iznosila bi, na ovoj udaljenosti, 160.000 kilometara na sekundu, a to je više od polovice brzine svijetla (300.000 kilometara na sekundu). Kad bi pak prešli brzinu svijetla, ti bi svi svjetovi za nas bili u svom bijegu nevidljivi. Nakon teorije relativnosti, drži se za jedan od temeljnih principa ovaj: čim materija dostigne brzinu svijetla, postaje čista energija i to tako, da se više dalje ne može ići. To je ona apsolutna granica-barijera. Kakve li će nam rezultate dati skorašnja istraživanja o ovom problemu?

Još jedan uzbudljivi problem: širenje prostora

Laplaceovo tumačenje o postanku svijeta i evoluciji Svemira, općenito se prihvaćalo sve do posljednjih godina. Teorija pretpostavlja opstojnost neke goleme plinovite mase, ekstremno razrijeđene i s vrlo visokom temperaturom. Sve brže ohlađivanje te mase i polagano stezanje omogućilo je postanak zvijezda. Danas se prigovara toj teoriji stezanja slijedeće: silna sporost u stvaranju središta zgušćavanja uvjetuje starost od milijardi i milijardi godina dok, nasuprot tome, proučavanje radioaktivnih elemenata određuje starost Zemlje na oko 3,5 milijarde godina, a starost svijeta na oko 5 milijardi godina. K tome bijeg ili recesija maglica, koja povećava svoju brzinu u razmjeru s udaljenjem, izgleda nespojiva sa spomenutom teorijom stezanja.

Zbog toga je danas zabačena Laplaceova teorija i zamijenjena teorijom svećenika Lemaîtrea, profesora Louvainskog sveučilišta. Po ovoj teoriji na početku svijeta nije postojala neka silno razrijeđena materija nego radije *jedan primitivni atom* silne gustoće, kojega masa bijaše jednaka masi čitavog Svemira. Eksplozija tog primitivnog radioaktivnog atoma proizvela je raspršivanjem i prostor i vrijeme, kako nam ih predstavlja mašta i kako nam ih nastoji predočiti — u čitavoj mreži koordinata — znanost.

Po toj hipotezi, radioaktivnost nije svojstvena samo nekim tijelima, već je to sveopći fenomen: raspadanje materije, izgleda, da se pokorava općem načelu gubljenja energije. Sadašnja tijela, kako se to danas sve više i više smatra, plod su nekadašnjeg radioaktivnog preobraženja i trajanje njihova raspadanja ne prelazi 5 milijardi godina.

Kad bismo se htjeli prenijeti u prošlost, morali bismo zamišljati dimenzije Svemira sve manje i manje, dok se ne bismo zaustavili na onom primitivnom atomu silne gustoće. Da li tu treba tražiti početak svijeta i njegovo stvaranje? To se znanost još ne usuđuje ustvrditi. Ali je zanimljivo zapaziti, da bi se to slagalo s mišljenjem o starosti naše Zemlje.

»Drugi razlozi s područja nuklearne fizike potvrđuju zaključke Lemaîtrea, da je naime svijet nekada morao imati silnu gustoću. Fizičari Chandrasekhar i Henrich doista smatraju, da sinteza teških elemenata, od željeza do uranija, nije mogla nastati nego u gustoći većoj od 10 tona na jedan kubični centimetar i na temperaturi većoj od 10 milijardi stupnjeva. Prisustvo ovih elemenata u Zemlji i u zvijezdama daje nam pravo zaključiti, da je Svemir nekada imao tako silnu gustoću. Bijeg maglica i ohlađivanje zvijezda, što će sudbonosno nadoći kao posljedica trošenja njihovih zaliha energije, pokazuje nam, da se Svemir ne će nikada vratiti u svoje prvotno stanje«[18]).

VIII. DA LI IMA VIŠE NASTANJENIH SVJETOVA?

Ovo je pitanje već bilo postavljeno, kad smo govorili o nevidljivim, ali znanstveno utvrđenim pratiocima zvijezda u našoj galaksiji. Sada, kad je astronomija otkrila i *druge svjetove* s njihovim spiralnim maglicama, za koje se danas misli, da ih ima više od 400 milijardi, od kojih svaka ima na stotine milijuna sunaca sličnih našemu, koje prate njihovi pratioci, planeti, to se pitanje ponovo postavlja i to s naročitom oštrinom. Je li čovjeku od sada moguće misliti, da samo njegova sitna *zemlja* piše povijest Svemira i života? Treba li pretpostaviti, da je Stvoritelj stvorio one milijarde[19]) svjetova, koji silnim svojim masama napučaju bezdane prostore, samo zato, da budu sastavljeni od golemih vatrenih kugli, koje bi u vrtoglavoj kretnji svijetlile, stezale se i eksplodirale i konačno lutale mračne, tihe i neplodne? Zar bi samo ova malena točkica — Zemlja — imala povlasticu života? Nitko ne poriče, da je to moguće, ako je Božji plan takav. No pitanje je, da li je to tako i da li je to Božji plan?

Na ovoj izgubljenoj točki Svemira, što se naziva Zemlja, zapaža se bogatstvo, preobilje, a moglo bi se reći i vanredno rasipanje života: više od 800.000 velikih biljnih vrsta, više od 600.000 velikih životinjskih vrsta, sa stotinama varijeteta — odlika — i često sa stotinama milijuna i individua; stvaranje sjemenih stanica na stotine milijuna, da možda oplode samo jednu jajnu stanicu. Posvuda se opaža zanosna mahnitost života, da sebi prokrči put, da dođe do cilja, a nebrojene lješine nemilosrdno ne služe za drugo nego da dadu građu za nova stvaranja i oblike života.

A zar da se na granicama ove sitne Zemlje zaustavi taj silni polet života? Zar će tamo, na svim onim svjetovima, što su do sada formirani i što se sastoje od istih elemenata kao i Zemlja, biti samo kemijskih spajanja i isijavanja (zračenja) energije? Sasvim je jasno, da se takvo shvaćanje svemira lako moglo prihvatiti onda, dok se držalo, da je Zemlja dobro učvršćena na svojim temeljima i da imade veliko svijetlo — Sunce, da joj osvjetljuje dan, a blijedo svijetlo — Mjesec, da joj osvjetljuje noć skupa sa svijetlim točkama — zvijezdama, obješenim na čvrstom nebeskom svodu. Ali sada, kada znanost sasvim mirno i bez oholosti otkriva veličinu i bezgraničnost Stvaranja, ne treba li povećati sve perspektive i čuvati se prosuđivanja Božjeg plana prema mjerilu čovjeka i njegove malene Zemlje, ali tako divne, da se na njoj mogla otkriti povijest Božjih osnova?

Odgovorimo sada na neka pitanja:

1. Da li se ustanovilo, da postoji život i na drugim planetama izvan Zemlje?

Uzbudljivo pitanje, na kojemu učenjaci rade bez odmora. Sve, što se do danas moglo zapaziti na Marsu, planetu našeg sunčanog sustava, jest to, da spektar svijetla, što se širi sa zelenih površina, netočno nazvanih morima, nije spektar klorofila, ali slični spektru, što ga davaju neki zemaljski lišajevi. Spektar ružičastih žala podsjeća na spektar zemaljskih vulkanskih stijena, što u sebi nemaju željeza[20]). Jasno je, da se još nije moglo pristupiti proučavanju mogućnosti života na drugim sunčanim sistemima.

2. Ako na drugim svjetovima imade stanovnika, da li su oni ljudi kao i mi? Da li su i oni počinili istočni grijeh? Je li se Isus Krist utjelovio među njima i da li je na njih primijenio zasluge svoga otkupljenja?

O svemu tome mi ništa ne znamo. Čuvajmo se toga, da olako zaključimo, da je čovjek Zemlje mjerilo svih stvari u Svemiru, te da sve vodi k njemu. Doista, čovjekom se nije Bog iscrpio tako, da ne bi mogao stvoriti i druga bića, slična ili različita od čovjeka. Današnja se nauka podsmjehuje takvim zahtjevima, a filozofija kao i teologija slažu se u tome, da Stvoritelju treba ostaviti neograničenu moć i mogućnost stvaranja. Oblik našega bića nije nipošto idealan, a pogotovo ne jedini.

A da li su i ta druga bića sagriješila kao i mi, i da li se i na njih, direktno ili indirektno, odnosilo Utjelovljenje i Otkupljenje Isusa Krista, to nam iz plana Božjega nije poznato. S obzirom na to, upozorio bih na dva citata, koja zaslužuju, da se na njih osvrnemo:

1. U knjizi »*Les idées maîtresses de la doctrine de Don Marmion*« od Dom. R. Thibauta (konac sveska, bilješka 1.): »Glavna dogma kršćanstva je Sveto Trojstvo i to je ono, što je »apsolutno«, dočim Utjelovljenje je kao Božji *izlet*[21]) među stvorove, te je zbog toga to nešto »relativno«. U Svetom Trojstvu je sadržano sve, ono dominira nad svim ostalim dogmama. Utjelovljenje je potpuno subordinirano i relativno onome, što je samo »apsolutno«: *što se nas tiče*[22]) Sveto Troj-

stvo postaje sada sav naš život, sve naše savršenstvo, sav naš spas.«

2. Sveti Toma, De Verbo incarnato, quaest. III. art. 7: »Samom činjenicom Utjelovljenja Sina, moć Oca i Sina doista nije bila ništa umanjena. Izgleda, pak, da nakon Utjelovljenja Sin može uzeti i drugu ljudsku narav nego li je ona, što ju je već bio uzeo.

Zaključak. Moći učiniti neku stvar determiniranom i ništa više, to znači ograničenu moć. Naprotiv, moć jedne Božanske Osobe je neograničena i ne može se ograničiti ni na bilo koju stvorenu stvar. Zbog toga nije ispravno reći, da je Božanska Osoba nemoćna uzeti neku drugu narav stoga, što je već uzela ljudsku. Ako bi se to ustvrdilo, značilo bi doista dopustiti, da je osobnost Božanske naravi toliko ograničena ljudskom naravi, da neku drugu nikako ne može uzeti. A to je nemoguće, jer sve ono, što je stvoreno, ne može stavljati granice onome, što je nestvoreno. Bilo da promatramo Božansku Osobu u njenoj moći, koja je princip jedinstva, bilo da je promatramo u njenoj osobnosti, koja je cilj jedinstva, jasno proizlazi, da Božanska Osoba, makar da je sjedinjena s ljudskom naravi, može uzeti još i neku drugu.«

Očito je, da se iz *same mogućnosti nečega ne smije prijeći na zbiljsku opstojnost* i reći: Bog je to morao...« Samo je Božja mudrost gospodarica svoga plana. Reći ćemo samo to, da nas astronomska nauka danas zaustavlja pred velikom (tajnom), na čiju samu pomisao ljudski duh spopadne jeza pred neizmjernim. Da govorimo o tome, morali bismo imati duhovnu moć svetog Tome Akvinskog ili genij Pascalov, koji je šaptao gledajući zvjezdano nebo: *»Vječni muk i ovi beskonačni prostori prestravljaju me...«*

Pošto je veliki astronom Newton dugo promatrao ove divote, rekao je: *»Vidio sam, kako Bog prolazi ispred moga teleskopa.«*

Danas se čovjek klanja još više zanesen i u šutnji pred divotom Svemoćne Stvoriteljske Moći, što nam je znanost otkriva.

DRUGI DIO

ČOVJEK NA ZEMLJI

VJERNIKU

Veličanstvena vizija, što je prošla pred tvojim očima, skupa sa znanošću pokazala ti je mjesto, što ga naša Zemlja zauzima u neizmjernosti Svemira, otkrila ti je upravo na nezaboravan način njenu, skoro potpunu, nevažnost u fizičkom pogledu. Ovom prilikom se duh upravo sjeća dirljivih riječi velikog Pascala:

»Gledajući čitavi nijemi svemir i čovjeka bez svijetla, prepuštena samome sebi i kao izgubljena u ovom zakutku svemira, bez znanja o tome, tko ga je tu postavio i što tu ima raditi, što će biti poslije smrti, nesposoban za bilo koju spoznaju, počinjem se strašiti kao čovjek, koga su, dok je spavao, prenijeli na neki osamljeni i strašni otok, i koji će se probuditi ne znajući, gdje je, te je bez mogućnosti, da odanle iziđe. Stoga se ja čudim, kako ljudi ne padaju u očaj zbog takva bijedna stanja«[23]*).*

Od sada se čovjek osjeća i odveć malen na ovom sitnom zrncu pijeska, što se naziva Zemlja, na kojoj stanuje i na kojoj, zgrčen od zime, biva nošen u vrtoglavom i sveopćem vrtlogu zvijezda. Koji bi mogao biti smisao njegove povijesti? Da li se on usuđuje to samo i zamisliti?

I gle, ono, što je *nespojivo i što je neshvatljivo, to se ostvarilo.* Bog, svemogući Stvoritelj i organizator svijeta, pokrenut velikom ljubavlju, prignuo se do čovjeka, da s njime i po njemu napiše veličanstvenu stranicu povijesti Svemira. A sada je na čovjeku, da spozna u svojoj povijesti uzvišene tragove, kojima su obilježena sva djela Svemoćnog: *moć i mudrost.*

1. Božja moć

Doista, čovjek, prosvijetljen znanošću, dobro zna, da veliki Gospodar Kozmosa nema tijelo poput giganta Herkula ili gromovnika Jupitera iz bajke, okružena pratnjom bogova i božica i podložna jadnim ljudskim strastima. Ne zamišlja ga niti kao nekog inženjera, zaposlenog i zadihanog među tisućama upravljačkih ručki Svemira. Skupa s učenjakom Lecomte du Nouyom i s tolikim drugim mi se smijemo onim malenim duhovima, koji ne će da vjeruju zato u Boga, jer ga ne vide, da ima ruke, noge i tijelo, kao što je i njihovo. Što je, dakle, čudno u tome, da Bog, pošto je dao opstojnost ovom svijetu, imade još moć, da tu u isto vrijeme posvuda djeluje i da upravlja svakom najmanjom točkom u domeni svog stvaranja radi toga, da se ispuni njegov plan? Kako bi se ljudski duh mogao ljutiti ili buniti, što ovaj Bog, prema riječima Bossueta, *»ide u krajnost«*, igrajući se ljudskim znanjem, koje je u njegovim očima kao ludost? U ovom smislu shvatit će se i riječ velikog učenjaka Charlesa Nicolle[24]), koji se obratio na katolicizam u sutonu života, što je bio posvećen iskrenom traženju istine: *»Sva je sreća, što u vjeri ima otajstava. Kad ih ne bi bilo, ja bih sumnjao, ja bih bio primoran onda u tome gledati samo umjetnu konstrukciju ljudskog duha. Otajstvo mi ulijeva povjerenje. Ono je pečat Božji.«*

Onaj Bog, koji ne stvara iz drugog razloga nego samo, kažu bogoslovi, radi svoje slave i koji sam znade ono, što tu slavu može učvrstiti, *»od vječnosti nas je preodredio, da hvalimo Njegovu slavu. . .«* (25). Sveti nas Pavao u tome uvjerava i određuje i način: *«A kada dođe punina vremena, odasla Bog Sina svojega, rođena od žene, pokorna zakonu, da iskupi one, koji bijahu pod zakonom, da primimo posinaštvo« (26).*

Čim se upozna ova Božja osnova, otkrivena je tajna povijesti Zemlje i tajna povijesti čovjeka. Ona je samo progresivno napredovanje prema ostvarenju Božjega plana.

2. Božja mudrost

1. *On se služi vremenom*

Rekoh »progresivno«, jer se Bog, koji je mogao učiniti, da njegov veliki plan bude upoznat i da odjedanput bude utisnut putem objave u ljudsku povijest, služi vremenom.

Gledajte, kako on djeluje u čitavoj prirodi, što nas okružuje. Slika se svemira mijenja svakoga časa i nikad ne pokazuje dva ista stanja. Tu, gdje mi mislimo, da vlada stalna i sigurna identičnost, upravo se baš tu fino varamo zbog našega *načina gledanja,* koje je vrlo kratko, vrlo grubo, neprilagođeno te ne zapaža stalne promjene. Najmanji mravak kao i najsitnija vlat nikada ni u jednom času svoga života ne pokazuju dva apsolutno identična stanja. Trebalo bi se spustiti u područje beskrajno sitnog, u stanje još niže nego li elektronski mikroskop može prodrijeti, pa da tu ispitamo, da li se tu igda mogu naći dvije skupine atoma apsolutno identičnih u njihovim prvim uzastopnim elementima. Očito je, da je Stvoritelj htio, da Njegovo stvaranje ostvaruje njegove planove u sukcesivnim etapama.

Bacimo opći pogled na povijest našega planeta. Sve je tu djelo vremena: otkidanje i odlijetanje u prostor jedne krhotine sunčane mase, formiranje konstitutivnih stijena, pojava života s njegovim evolutivnim razvitkom biljnih i životinjskih vrsta, što se, on sam, odvijao kroz vrijeme od oko jedne milijarde godina, pojava samog čovjeka, koji je sigurno kruna ove evolucije, jer je veličanstven i transcendentan po svojoj spiritualnoj duši, osobitom daru Stvoritelja, ali koji je u strukturi svoga skeleta i u svom fiziološkom ponašanju bio dugo pripreman, zbog čega ga moramo zoološki svrstati u veliko koljeno sisavaca primata. *Bog se, dakle, služi vremenom.*

2. *On se služi jednim narodom*

To ne će biti ni babilonski, ni egipatski, ni grčki, ni rimski narod nego neki osrednji narod, s intelektualnim mentalitetom dosta sporim, koji je malo sklon metafizičkim pojmovima, slabo nadaren za književnost i umjetnost, nesposoban za naučne pronalaske, i čini se, da njegove mnogobrojne nezgode, promjene i lutanja u vjekovnoj borbi s obližnjim narodima (njihovim susjedima) sačinjavaju veći dio njegove povijesti. To će biti Izraelski narod, jer *»Izabra Bog ono, što je slabo, da zastidi ono, što je jako«* (27). Pod uplivom tajnog djelovanja, što ostvaruje zamisao Božju, vidjet će se, da taj mali narod, već u prvim poglavljima Geneze, gdje se govori o stvaranju, zamišlja Boga, stvoritelja i organizatora svijeta, u svakom smislu mnogo uzvišenije, nego li ga predočuju i najveći narodi.

U njegovoj povijesti »igra« Božja dolazi do tolikog izražaja, da će ta povijest, zbog njena značenja i važnosti u duhovnoj i moralnoj evoluciji čovječanstva, zasjeniti i povijest velikih i vrlo kulturnih naroda, kao što su Grci i Rimljani. Poslije istočnog praroditeljskog grijeha, od kada čovjek predstavlja kao neki teren, na kojem se odvija borba između Boga i neke zlokobne izvanjske volje, eto obećanja o Otkupitelju čitavog ljudskog roda, na koje se opet nadovezuje tijesno savezništvo između samoga Boga i ovog izabranog naroda. Izabranog ne radi toga, da ga učini gospodarom ostalih naroda, nego upravo zato, da ga pripremi i osposobi za primanje velike pouke, božanske i duhovne, koju će donijeti njegov Sin. Ne možemo, a da ne budemo zadivljeni duhovnim razvitkom ovog izabranog naroda, koji je bio vođen i upravljan Duhom Božjim, jer sve u Starom Zavjetu priprema Krista i, skupa s njime, vrijeme, kada će samo pravi Bog naći svoje »štovatelje u duhu i istini«.

Nepristran povjesničar upoznat će lako ovo postepeno napredovanje u pročišćavanju i spiritualiziranju velikih vjerskih ideja kod Izraelaca. Kako onda a da ne odobrimo sjajan sud istaknutog egzegete: »Kada se shvati ono, što prethodi, ne može se oklijevati, a da se na povijest Staroga Zavjeta slobodno ne primijene principi, koji definiraju povijesnu metodu: osjećati povijesni napredak, imati osjećaj za okvir, za povijesne okolnosti (komparativna metoda nedavno preporučena enciklikom Divino afflante Spiritu), osjećati povijesne nijanse (vidi još encikliku Divino afflante Spiritu o književnim vrstama). Zbog toga, što se nije shvatio točan domašaj i pravilan smisao velikih biblijskih »zbivanja«, zbog toga, što su ih bezrazložno precjenjivali, apologetička egzegeza XIX. vijeka došla je u škripac te je, usprkos svog trijumfalnog tona, često puta davala dojam zbunjenosti, smetenosti.« (28) *Bog se, eto, služi vremenom, Bog se služi jednim narodom.*

3. *On se služi čovjekom*

Nadahnuti tekstovi: *»Sve, što je napisano, božanski je nadahnuto«*, Sv. Pavao II. Tim., III, 16; *»Nadahnuti Duhom Svetim govorili su sveti Božji ljudi«*, Sv. Petar II, I, 21; *»Jer što god je unaprijed pisano, pisano je za našu pouku, da strpljivošću i utjehom Pisma imamo nadu,«* Sv. Pavao, Rim. XV, 4.

Ako je čitavo Sveto pismo *božanski nadahnuto,* ne smijemo sada to zamišljati, kao da Bog govori visoko s oblaka, niti da govori u uho, ili mašti svetog pisca. Nadahnuće nije kao diktat učinjen nekom čovjeku od bića, koje je više od njega. Nego, Bog, o kome ovisi svako biće ovdje dolje, ponukao je nepogrešivo neke ljude, da misle, da formuliraju, da napišu stvari, koje je On htio objaviti svom narodu s namjerom, da ga pouči. Odatle slijedi, da Biblija, koja imade Boga za auktora, ne može sadržavati formalnih griješaka niti objava, što bi bile kontradiktorne evidentnoj i dokazanoj istini. Međutim, sigurna nepogrešivost odnosi se samo na ono, što se precizno tvrdi i u onom smislu, u kome to nadahnuti pisac hoće tvrditi (29). Za zdravo prosuđivanje potrebno je vrlo pomnjivo ispitati *mentalitet i literarnu vrst,* kojom se on služi.

a) *Mentalitet*

»Ne smije se zaboraviti, da nahadnuće ne nadoknađuje neznanje pisca. Sveti Pavao nije znao, kada će biti drugi dolazak Kristov — paruzija. Pisac, auktor, Geneze nije ništa znao o starosti ljudskoga roda niti o kretanju Zemlje. Sveti pisac može imati i netočnih pojmova. Ima već dugo vremena, da je Papa Leon XIII. u enciklici *Providentissimus* (1893) izjavio, da nas sveti pisci nisu htjeli poučavati u stvarima, koje nemaju nikakve važnosti za spasenje, i da opisuju izražavajući se slikovito ili govoreći na način njihova vremena — budući da ih nije isključivo nauka zanimala —« (30).

I doista, pisac, što ga je Bog odabrao, da preko njega prenese svoju pouku, i za koga će se reći, da je nadahnut, imade intelektualnu naobrazbu svoga vremena sa svim pseudoznanstvenim spoznajama svojih suvremenika, što su osnovane na empirijskim potvrdama i svagdanjim opažanjima. Ukratko, oni imaju mišljenje čovjeka s ulice, a ne mišljenje fizičara nagnuta nad svojim retortama, niti paleontologa ispred nalazišta fosila, niti astronoma kod okulara svoga teleskopa. Nadahnuti pisac govorit će, dakle, na svoj način. Da li će Bog morati, a da bi ga očuvao od svih znanstvenih i povijesnih zabluda, dati mu punu i adekvatnu spoznaju ili mu šaptati pravilne tehničke izraze? Sigurno, Bog bi to mogao učiniti. Ali pitanje je, da li će to učiniti i da li je to i učinio? Očito je, da nije.

Glavno je, da se velike *dogmatske i moralne* istine, što su potrebne, prenesu do nas u svojoj cjelovitosti. Bit će prenesena do nas i *povijest,* činjenice će biti realne, ali iznesene po nadahnutom piscu prema, više ili manje ispravnim, spoznajama onog vremena, u kojem je živio, i koje je on sam imao. Nedovoljno je reći, da nadahnuti pisac upotrebljava, radi toga, da bi ga shvatili, termine poznate svima i prilagođene znanju vremena. On sam, sigurno, nije došao dalje od toga i, skupa sa svojim čitateljima, dijelio je, na primjer, krive znanstvene predodžbe o napučenosti Zemlje, o čvrstom nebeskom svodu s njegovim branama, što se otvaraju zato, da puste kišu na Zemlju, itd.

b) *Literarne vrste*

U jednoj svojoj nedavnoj enciklici Pio XII. naglašava, kako je prijeko potrebno, da se dobro raspoznadu i preciziraju *literarne vrste,* »jer se stari Orijentalci u izražavanju nisu služili istim načinom i istom formom kao mi sada. Oni se često služe onim, što je imalo vrijednost za ljude njihova vremena i njihova kraja. Svatko će shvatiti, da će, u stvari tako delikatnoj, najbolja metoda biti :citirati kvalificirane auktore, da čujemo njihov glas. »Možemo očekivati i od našeg vremena,« izjavljuje Pio XII., »da i ono doprinese svoj udio u što dubljem i pažljivijem tumačenju Svetog pisma. Osobito u onome, što se tiče povijesti, mnogo je stvari jedva ili nedovoljno rastumačeno od tumača prošlih vjekova, jer nisu imali gotovo nikakvih bitnih podataka, što su potrebiti za adekvatno tumačenje. Neke su točke bile i za same svete Oce vrlo teške i gotovo nepristupačne. Dokaz o tome imamo, između ostaloga, i u ponavljanim pokušajima, što su učinili mnogi od njih, da protumače *prva poglavlja Geneze. . .*« (31). I ne dugo nakon toga, moglo se čitati u jednom pismu tajnika papinske biblijske komisije, što ga je upravio njegovoj uzoritosti kardinalu Suhardu, nadbiskupu Pariza, a koje se odnosilo na epohu izvora Pentateuha i na literarni način pisanja jedanaest prvih poglavlja Geneze: »Izjaviti *a priori,* da njihova opisivanja ne sadrže i povijest u modernom smislu riječi, značilo bi, da bi se vrlo lako dalo shvatiti, da ta opisivanja ne sadrže povijest ni u kojem smislu, dok jednostavnim i slikovitim jezikom, prilagođenim shvaćanju ljudi manje razvijenih, iznose osnovne istine, što se pretpostavljaju u ekonomiji spasa, a u isto vrijeme i pučko opisivanje početaka ljudskog roda i izabranog naroda. Međutim, treba biti strpljiv, strpljivost je razboritost i mudrost života. To je ono, što sveti Otac isto tako naglašuje u već spomenutoj enciklici: »Nitko, kaže on, ne smije se čuditi, što se još nisu izvele na čisto i riješile sve poteškoće. . . Stoga ipak ne treba gubiti odvažnosti ni zaboraviti, da se u ljudskim disciplinama — drukčije nego li u prirodi, gdje sve ono, što se rađa, raste malo po malo — ubiru plodovi tek poslije dugih napora. . . Možemo se nadati, dakle, da će se ove poteškoće, što se danas čine kao vrlo komplicirane i vrlo teške, zahvaljujući stalnom naporu jednoga dana napokon probiti do punog svijetla.« (32).

I. STVARANJE I UREĐIVANJE SVIJETA

Stvaranje

Bog je sve stvorio, to jest, iz ništa je učinio svijet, koji, prema tome, nije vječan. Onu pratvar, bezobličnu, kaotičnu, onaj »tohu-bohu« Bog će urediti. Je li to u početku bila neka golema plinovita maglica, u kojoj su se malo pomalo stvorili centri zgušnjavanja, kako to kaže Laplaceova teorija, koja je za dugo vremena bila općenito prihvaćena, ili je pak to bila neka čvrsta jezgra ili primitivni — prvotni — atom neizrecive gustoće i kontrakcije, čija bi eksplozija proizvela s disperznim stanjem prostor i vrijeme, kako to danas drži, prihvaćena od mnogih učenjaka, teorija abbéa Lemaîtrea, nastojeći tako rastumačiti bijeg ili udaljivanje spiralnih maglica? Sigurno je, da vjera daje potpunu slobodu naučnim istraživanjima, što se bave ovim pitanjem. Ono što Biblija tvrdi, jest to, da je samo Bog bio Stvoritelj svijeta u vremenu.

Svijetlo i tama

U isto vrijeme, kad i stvaranje svijetla, označeno je i njegovo odjeljivanje od tame. To, što je svijetlo spomenuto prije same pojave Sunca, oduševljava »konkordiste«, — koji i u najmanjim detaljima inspiriranog biblijskog pričanja žele naći slaganje s istinama, što ih je otkrila nauka —, budući da je nauka kasnije pokazala, da svijetlo u svemiru može postojati i bez našega Sunca. Drugi bi pak u tome htjeli vidjeti zoru, anticipirani sjaj Sunca, koje će biti stvoreno četvrtoga dana! To je međutim prava lirika. Tumačenje je mnogo jedno-

stavnije, kada se povijest stavi u svoj okvir s mentalitetom vremena. Bog hoće urediti stvoreni svijet, onu bezobličnu tvar. Ali prije nego li počne raditi, treba da bude svijetlo. To je za biblijskog pisca logična stvar kao i za sve druge njegova vremena. Zbog toga se i navodi stvoreno svijetlo, da se bude moglo jasno gledati pri djelu. »*I reče Bog: neka bude svijetlo. I bi svijetlo...*« U hebrejskoj kozmogoniji tama je postojala odijeljeno od svijetla.

Djelo od šest »dana«

Kad je biblijski pisac pisao, razdioba sedmice u šest dana sa subotom, kojom je sedmica završavala kao danom počinka za čovjeka i za životinju, a osobito danom dužnoga bogosluženja, bijaše prihvaćena kao ustanovljena od samoga Boga. Poznata je i inače praksa u onim davnim vremenima: kad bi se htjelo dati veću snagu raznim socijalnim institucijama ili općim higijenskim propisima, oslanjali su se prvaci na vrhovni auktoritet Božji. Radi toga, dakle, da se učvrsti ova vrlo mudra socijalna institucija subotnjeg počinka, tradicija bijaše umjetno razdijelila sav »posao« uređenja svijeta po Stvoritelju u šest dana i to od 24 sata, počinjući, prema običaju vremena, brojiti od svake večeri. Odatle, poslije svakog stvaralačkog djelovanja dolazi označivanje: »*I bijaše veče i jutro...*«, to jest jedan dan.

Zastarjela teorija »konkordizma«, kojemu se tragovi, za čudo, još nalaze u djelima modernijih apologeta, ima, dakle, krivo, kada drži, da je nadahnuti pisac, govoreći o »danu« htio govoriti o »periodama« neodređenim i vrlo dugim, kako to zahtijevaju znanstvena otkrića, ali da je on upotrebio riječ »dan« prilagođujući se shvaćanju svoga vremena. Nije li taj, žaljenja vrijedan, »konkordizam« lažno podmetnuo velikom geologu. A. de Laparentu izreku, što je protivna svakoj modernoj znanosti i za koju je on energično poricao, da ju je ikada izrekao: »*Kad bih htio sažeti u četrdeset crta najautentičnija geološka otkrića, ja bih nanovo prepisao biblijski tekst.*« Istina je, da Bog nije smatrao potrebnim nadahnutog pisca poučiti o budućim astronomskim, paleontološkim, fizičkim i biološkim otkrićima, nego ga je ostavio, da misli i govori o ovim pitanjima kao čovjek s ulice, kao čovjek svoga vremena, te da na taj način i ispriča činjenicu stvaranja svijeta, koja je historijska i posve zbiljska činjenica.

I tako će čitavo stvaranje neba, zemlje, biljaka, životinja, čovjeka i žene biti obavljeno kroz šest dana od 24 sata. Ta brzina djelovanja pokazuje očito svemogućnost Božju. Ovo je onda bilo opće vjerovanje na Istoku, a, ne dvojimo, i vjerovanje samoga Mojsija u času, kada se, skupljajući mnogobrojne tradicije, spremao napisati prvu knjigu Geneze.

Pretpostavite, da je samoga Mojsija neposredno Bog podučio u znanstvenoj stvarnosti Stvaranja, te da se onda on, govoreći poput nekog astronoma ili prethistoričara XX. vijeka, izrazio ovim riječima:

»U početku, to jest prije više od 3 milijarde godina, bijaše Zemlja, mali kamičak, bačena u prostor u udaljenosti više od 150 milijuna kilometara od Suna, kojega je ona tek krhotina i po veličini manja od njegova milijunskog dijela. Bog je učinio, da se na ovoj Zemlji pojavi život postepeno. Ovo se djelovanje, što je imalo za cilj da proizvede različite vrste biljaka i životinja, produžilo preko 800 milijuna godina, da konačno završi sa stvaranjem čovjeka, koji itd., itd...«

Predstavite si zaprepaštenje, zapanjenje i srdžbu jednog svijeta onoga vremena! Što? Zemlja da bude tako malena!? Sunce tako veliko!? Bog tako slab!? Zar mu je trebalo, kao nekom običnom radniku, stotine i stotine milijuna godina, da proizvede biljke i životinje? Naprotiv, naša nam tradicija, u dobri čas, kaže, da je ovaj posao njegova Svemoć zgotovila za dva dana od 24 sata.

Uistinu, tko bi mogao postići, da takva objava bude prihvaćena od mozgova onoga doba — kako mi to danas znamo — pa makar bila i potpuno istinita.

I baš se u ovome očituje velika Božja mudrost u našim Svetim Knjigama. Otvorite ih i čitajte. Njegovo je stvaralačko djelovanje dobro istaknuto. »*Bog je od ničega učinio nebo i zemlju i sve što je na njima.*« Nadmoć čovjeka nad svim životinjama također je jasno utvrđena. Također i razdioba velikog božanskog rada na šest odsjeka vrlo spretno učvršćuje pametnu socijalnu i vjersku instituciju subotnjeg počinka, da čovjek, odmarajući svoje tijelo poslije šestdnevnog sedmičnog rada, priušti i svojoj duši vremena, da dade hvalu Bogu, gospodaru i djelitelju svih dobara. Pričanje o djelu stvaranja imade pravi povijesni karakter. Tu nema nikakva pjesničkog ili simboličkog izmišljanja. Ali *kako* se to stvaranje odvijalo u vremenu — *slijed* božanskog djelovanja, to je ono, što je ostavljeno, da postepeno otkriju ljudska pokoljenja.

To će biti vaš posao, o istraživači svih vjekova, vaš, o astronomi, fizičari, geolozi i prethistoričari, kada budete okularima svojih teleskopa promatrali nebo i Zemlju u slojevitim naslagama fosila, u okoštavanju kostura i anatomiji tjelesa. O, kolike li velike Mudrosti Božje, što je ne samo utvrdila u ljudima predaju velikih dogmatskih i moralnih istina, nego također i povijest svog božanskog djelovanja, pazeći na tadašnje mogućnosti ljudskog uma u shvaćanju i izricanju!

Ako bi današnja znanost bila spremna smijati se naivnosti prošlih vremena: čvrstom nebeskom svodu s prozorima za kišu, danima, kojih ima šest i svaki od 24 sata, te da zbog toga opovrgne svako stvaranje itd., brzo bi se tu ljudsku znanost moglo natjerati na skromnost dozivajući joj u pamet sve ono njezino tapkanje kroz vjekove, njene smiješne hipoteze, njene konstrukcije, što su se porušile, prije nego li su se i podigle. Uistinu, ljudska znanost imade pod svojim nogama lijepu kolekciju fosila. Neka se ona danas smije prošlosti! Ali neka bude sigurna, da će se i njoj sutra smijati zbog mnogih stvari i otkrića, kojima se ona toliko ponosi!

Bit će najme još i sutra — u budućnosti — raznih retrospektivnih izložbi. Na njima će biti prikazani naši sistemi i naše današnje sprave. Posjetitelji, vraćajući se s tih izložbi, slijegat će ramenima i govoriti: »Ah! kako su ti ljudi XX. vijeka bili natražni!« A ovim podrugljivcima podrugivat će se podrugljivci slijedećih pokoljenja i... tako će se to prosliјediti.

Samo se mediokriteti smiju prošlim vremenima. Prava se znanost ne smije, jer ona znade: ljudski naraštaji, što se penju okolo naokolo brda, na kojem stoluje Istina, njoj se ne približuju nego samo nošeni na leđima prethodnih pokoljenja. Ako današnji naraštaj gleda malo s višega i bližega već spomenutu Istinu, to imade zahvaliti bratskom nastojanju svih onih prethodnih, što su mu omogućili, da se uzdigne prema vrhu.

Zaključak

Kakve zaključke mora povući vjernik iz biblijskog pričanja o stvaranju svijeta? Evo ih:

1. *Afirmacija najčišćeg monoteizma* u opreci prema idolopokloničkim kultovima, što su se iskazivali u Egiptu i drugdje.

2. *Svemogućnost Boga,* koji je jedini stvoritelj neba i zemlje, te da nema oko sebe drugih bogova i božica, što bi proizišli iz tvari, kako to navode babilonski i drugi mitovi.

3. *Pridavanje auktoriteta mudroj instituciji subote* (kult prema Bogu, počinak za sve), a što se nipošto ne nalazi u babilonskim kozmogonijama.

II. PODRIJETLO ŽIVOTA

Isto kao što i neživa tvar tako i život biljnih i životinjskih vrsta svoj početak imade od Boga. Ali, kako se odvijalo ovo božansko djelovanje? Je li to neka životna struja, ili možda jedna jedina živa stanica početak svih životinjskih vrsta? Ili je pak, što je danas mnijenje većine učenjaka, život nastao najedamput na više mjesta na zemaljskoj kugli, obilujući raznolikim oblicima? Na ovo Biblija nije dala nikakav odgovor. Ona samo tvrdi, da je Bog učinio, da iz voda iziđu ribe (kakvim *procesom?),* a iz zemlje stoka i svi gmazovi po svojoj vrsti.

»*Generatio spontanea*« (*samorodni postanak*)

Treba se čuvati, da ne bismo u biblijskom pričanju vidjeli osudu vjerovanja u *samorodni postanak,* to jest u mogućnost proizvodnje života iz nežive tvari.

Danas naši laboratoriji fabriciraju mnogobrojne organske spojeve, kao na primjer hormonske produkte, koje je do nedavno mogao proizvoditi samo živi organizam, na primjer insulin (hormon pankreasa — gušterače —) tiroksin (hormon tiroidne žlijezde), adrenalin (hormon nadbubrežnih žlijezda). Hoće li jednoga dana ostvariti i sintezu života? Sam Pasteur nije nikada držao, da bi stvaranje života, polazeći od tvari, bilo nemoguće. On je 13. kolovoza 1866. godine izjavio u Akademiji Nauka: »Ne može se *a priori* dokazati, da ne postoji »generatio spontanea« — samorodno rađanje. Sve, što se može učiniti, jest to: pokazati: 1. da su postojali uzroci za pogrešku nezapaženi pokusima; 2. da odstranjujući te uzroke pogrešaka, a ne dirajući osnovne svojstvenosti pokusa, nestaje svaka pojava nižih bića.«

Na rubu neke medicinske revije u veljači god. 1875. zabilježio je on olovkom: »Ne može se ustvrditi, da kod vrsta nema samorodnog rađanja. »Bio je obuzet mišlju, da u ke-

mijske pojave uvede disimetriju, koja bi dopustila, da se ukine ograda između proizvoda životinjskog i biljnog svijeta.

Budući da su ga njegova ispitivanja odvela na virulentne bolesti, nije mogao ostvariti san svoje mladosti, na koji je mislio sve do konca svoga života: transformirati mineralne substance djelovanjem sile, koja bi imala disimetrijsko djelovanje (33).

Što drži vjera o samorodnom rađanju?

Da je netko zapitao velikog učenjaka svetog Tomu Akvinskog, da li bi jedna u laboratoriju kopirana protoplazma (biosinteza) mogla biti živa, on bi bio odgovorio potvrdno. On je naime dopuštao rađanje nižih biljaka i životinja pod samim utjecajem sunca i zvijezda iz truleži, u kojoj, za njega, nije bilo nikakve klice i koja je u sebi bila samo mrtva tvar. Stvar je samo u tome, da sve ovisi o *mogućnostima,* koje je Stvoritelj dao tvari. U osprama naše vjernike ne smije smesti mogućnost izgleda, da se u budućnosti ostvari život u laboratoriju! Sveti bi se Toma jako nasmijao, kad bi čuo, da bi takvo ostvarenje sa strane čovjeka moglo dokazati neopstojnost Boga, koji bi jedini mogao proizvesti život iz neživе tvari. Naime, za njegova vremena ova gore spomenuta moć, s obzirom na niže biljke i životinje, pridavala se i suncu i zvijezdama. Ako bi bilo još potreba, naše će vjernike slijedeći navodi uvjeriti još više:

»Ništa nas ne primorava zanijekati mogućnost prijelaza od neživoga do biljaka i od biljaka do životinja počevši od prvotne tvari, što bi imala dovoljnu potencijalnost, i to pod jedinim utjecajem redovite Providnosti« (34).

»Počujte ove učenike nekog Sveučilišta za slobodno istraživanje, koji raspravljaju o opstojnosti Božjoj. Među njima se nalazi i jedan katolik. Nevjernici dokazuju, da Bog ne postoji i da će to nauka dokazati, kada ostvari život u laboratoriju: mladi katolik tvrdi, da Bog postoji, jer da se u ovoj sintezi života ne će nikada uspjeti.«

I spomenuti egzegeta zaključuje:

»Samorodno rađanje (generatio spontanea) ne protivi se ni jednom članku vjere. Ono se lako može svrstati u neku ortodoksnu racionalnu filozofiju: ono nema za sebe (do sada) nikakva definitivnog temelja. Ono je samo hipoteza« (35).

Pustimo znanosti, da ona ispituje! Njoj još nije uspjelo konstruirati ni jedno zrno žita, a ni kukca, pa čak ni vrlo sitnu diatomeju (mikroskopsku algu kremenjašicu). Kad bi ona u tome i uspjela, ne bi učinila ništa drugo nego elemente, što već postoje, jednostavno sakupila u neki određeni odnos i red te tako razvila u prirodi ono, što se već tu nalazilo. A to se ne može nazvati *stvaranje* u strogom smislu riječi, nego *izum* (invencija — od latinskog invenire = naći), pronalazak onoga, što je već prije postojalo, a što je rekonstruirano skupa sa svojim elementima i *virtualnostima.* Današnji učenjaci-vjernici, a ima ih mnogo, smiju se na uzbunu, koju dižu malo napredni duhovi. »*Oratorij*« se nema što bojati »*laboratorija*«. Bog ostaje uvijek *Stvoritelj i Gospodar* prirode kao i djelitelj svojih darova ljudskom umu, te se nema što bojati od bijedne njegove pronalazačke moći. Uostalom, mnogim učenjacima »život« izgleda sve više i više kao fizičko-kemijski kompleks upravljan po nekakvoj sensitivnoj ekscitabilnosti, što bi postojala prije tvari, po nekakvoj čistoj energiji, koja postoji prije mase, koju sačinjava, i koja se zbog svojih svojstava ne bi mogla svesti na energiju nežive tvari (36). Uostalom, budući da energija i tvar nisu ništa drugo nego dva različita oblika jedne te iste bitnosti, može li se tvrditi, da nauka ne će doći dotle, da ponovno načini ovaj »oblik«, te bitnosti, ili energiju vlastitu živoj tvari, a koja se pridodaje energiji nepokretne, mrtve tvari? Treba ovdje istaknuti, da vjera nije u pitanju.

Nužna napomena

Potrebno je razlikovati *samorodno* rađanje (generatio spontanea) od *umjetnog* rađanja (generatio artificialis). Što se tiče prvoga, »nikada nam priroda, u onom zbiljskom stanju, u kojem je ona podložna našim istraživanjima, nije dopustila, da prisustvujemo samorodnom rađanju života, to jest originalnoj sintezi nekog živog bića polazeći od same nežive tvari kao takve. Ali, što nije sposobna ostvariti sama narav prepuštena svojim vlastitim snagama, da li će to biti nemoguće ostvariti i ljudskom geniju?« (37).

Umjetno rađanje (38), proizvedeno djelatnim i *živim* uzrokom, čovjekom, bilo bi, polazeći od *surove* tvari: proizvesti neko živo biće. Treba li u ovome gledati, teoretski, nadilaženje moći, što ju je sam Stvoritelj dao čovjeku nad pri-

rodom, i bojati se onoga, što bi iz toga mogli *materijalisti* izvlačiti? Ne mora li se jednostavno u tome gledati, s obzirom na čovjeka, kako to čine katolički učenjaci sadašnjice, neku moć darovanu od prve Moći, da pokori sebi u prirodi neorganska i živa tjelesa, što su pod njime u granicama moći, što ih u sebi nose, a da se ipak zbog toga čovjek ne razmeće nekom pravom stvaralačkom moći?

Jedna misao Claudea Bernarda upravo divno osvjetljuje ovo pitanje: »Kada neki kemičar proizvede u prirodi neko novo tijelo, nikako se ne diči time, da je tobože stvorio zakone, što su uvjetovali nastanak toga tijela. On nije učinio ništa drugo nego ostvario uvjete, koje zahtijeva zakon stvaranja, pa da se ono manifestira. Isto vrijedi i za organizirana tijela. Ni kemičar, ni psiholog ne mogu kod svojih pokusa učiniti, da jednostavno nastanu nova bića, nego samo pokoravajući se prirodnim zakonima, koje ni na koji način ne mogu ni mijenjati ni modificirati« (39).

Usprkos krivih dedukcija, koje bi nevjernici htjeli izvoditi protiv vjere na temelju tih otkrića, a osobito na temelju ove ili one naučne *hipoteze*, i svijesni, da tu sigurno postoji neka opasnost za priproste duhove, znajmo naprotiv uvijek široko otvoriti put nastojanjima nauke. Ne donosi li ona danas svaki čas nove potvrde našem vjerovanju? Evo jednog primjera od velike cijene:

Nedavno su zapitali velikog fizičara Luisa de Brogliea, da li on, nakon revolucionarnih otkrića nove fizike, misli, da u prirodi postoje neke realnosti iza fenomena.

»Ja mislim, da postoji neka realnost«, reče zamišljeno princ de Broglie, »ali mi našim osjetilima ne poznamo nego njene refraktirane oblike. Ja sam, nadoda smijući se, prijatelj zagonetaka. Kad se pokušava odgonetnuti jednu od ovih zagonetki,treba najprije svakako pretpostaviti, da je njoj onaj, što ju je skovao, dao neki shvatljivi i povezani smisao; tako da bude mogla postojati odgovarajuća veza između nje i našeg razuma. Isto tako je i onda, kada pokušavamo odgonetnuti prirodu pomoću nauke. Kada ne bi bilo iza fenomena neke razumne realnosti, priroda se ne bi mogla odgonetnuti, i znanost ne bi imala smisla.« (40).

Tako, dakle, za ovog velikog učenjaka postoji: ljudski *razum*, koji traži, *priroda* — velika »zagonetka« — i »onaj, koji ju je sastavio«, Inteligencija (Hm), koja je htjela, da

ta zagonetka bude složena, ali koherentna (suvisla) — povezana — i shvatljiva, jer bi inače ta zagonetka bila neodgonetljiva. Toj Inteligenciji dano je ime: *Bog*.

III. PODRIJETLO ŽIVOTINJSKIH VRSTA

Veliki se učenjak sveti Toma Akvinski ne bi nipošto začudio, kad bi mu netko pokazao neku *biosintezu*, neki živi organizam, što je proizveden od nežive tvari u laboratoriju. Ali Mojsije ili pisac prvih poglavlja Geneze sigurno bi ostao zaprepašten, kad bi mu se — pošto bi se prije toga pred njegovim očima raspukla zemaljska kora, kao što se to dogodilo u prirodi u velikom kanjonu Kolorada (velika pukotina visoka 1.800 metara), — pokazalo u slojevitim naslagama nebrojeno mnogo fosila. Ti fosili skupa s prirodnom radioaktivnosti nekih minerala dopuštaju tvrditi, da su se životinjske vrste razvijale na pogled stotina i stotina milijuna godina, prije nego li se pojavio čovjek (41).

Sve do XIX. vijeka o tome se nije ništa znalo. Stajalo se na stanovištu Geneze. Kasnije se počelo tumačiti zamjenjujući riječ »dan« iz teksta s nekim neodređenim odsjekom vremena. To je baš iskrivilo misao pisca, ali se na taj način približilo stvarnosti prema nauci, što je iznijela mnoga svoja otkrića. Sad se pitamo: kako su se životinjske vrste pojavile za primarne, sekundarne, tercijarne i kvarterne ere u toku dugog putovanja od oko 1 milijarde godina. O tome postoje dvije, ali oprečne, teorije:

1. Prema teoriji o *stabilnosti* vrsta, i među najbližim vrstama postoje nepremostive granice. Zbog toga, pojava neke prave nove vrste ne može biti nego učinak stvaranja.

2. Prema teoriji o razvoju (transformizam), sve bi životinjske vrste proizišle putem rađanja i razvoja od početnih oblika, vrlo jednostavnih i manje brojnih, pače i od jednog samog početnog oblika. Prijelaz jedne vrste u drugu mnogo bi bio omogućen nenadanim *mutacijama*, poput onih, što se danas proizvode u našim laboratorijima, ali koje bi u ono doba imale jedinstveno i mnogo veće značenje. Opširno proučavanje ovih teorija bilo bi od velikog interesa, ali bismo se dugo zadržali na raspravama onih, što zastupaju ova dva sistema.

Dat ćemo samo kratak pregled s nakanom, da označimo, kako bi se morao *držati vjernik* u ovom pitanju.

Protivnici transformizma tvrde, da evolucija još za sada nije drugo nego samo *hipoteza,* koja se inače protivi iskustvu i da su, prema genetici, famozne mutacije proizvedene u našim laboratorijima u jednoj trećini letalne a ne progresivne te da ne mijenjaju osnovne tipove (rodove i vrste) nego samo superstrukture, kojih reakcije na vanjske faktore ostaju u okviru osnovnog tipa, što ostaje stalan. A također naročito, da se nove odlike, koje je individuum na ovaj način stekao, ne prenose na zametne — germinalne — stanice, nego samo na tjelesne — somatske —, itd.

Pristaše transformizma ili generaliziranog evolucionizma tvrde sa svoje strane, da je na jednom od nedavnih sastanaka specijalista na Sorboni (17—23. travnja 1947.) ostvarena jednodušnost »s obzirom na opću činjenicu zoološke evolucije kao i na činjenicu, da opstoji nekoliko određenih pravaca u krilu ove evolucije. Učenjaci Stensjoe, Watson i Westoll izjavili su, da je sada praktički uspostavljen spoj (veza) između Riba i Vodozemaca, između Gmazova i Sisavaca« (42). Neki je evolucionist mogao napisati u čudnom djelu, što nosi ovaj naslov: »Fosili na »rendez-vous« s računom, ovo: »Paleontologija je od unazad 30 godina uzela sasvim drugi smjer. Neki su učenjaci, oslanjajući se na veliku množinu spoznaja, upozorili, da oni već sada znaju dosta o krivulji cjelokupne povijesti života, te da bi mogli *ispuniti* mjesta, na kojima je još krivulja istočkana zbog nepotpunosti lanca. Oni su već unaprijed podrobno opisali nepoznatu životinju, koja bi zatrpala jaz, odredili njezin položaj u vremenu, zatim inspirirali ili dirigirali samim ekspedicijama iskapanja, određenim za to, da nađu onaj fosil, što je još nedostajao. Desetak puta u roku od 30 zadnjih godina, ovakva su istraživanja bila okrunjena uspjehom, i fosil se našao na »rendez-vous-u« s proračunima, to jest, poklapali su se. Ovo svakako moraju znati oni, koji bi htjeli objektivno izmijeniti stupanj sigurnosti evolucije kao činjenice« (43).

Što iz svega toga mora zaključiti vjernik?

»*I fiksizam kao i transformizam* jednako su piscu Geneze nepoznati. On se ne zanosi ni za jedno ni za drugo, jer nema, a niti je i mogao imati i najmanje pojma ni o jednom ni o drugom.« (mgr. Amann). Vjernici mogu pristati uz *transformizam* samo u toliko, u koliko on dopušta Božje stvaranje u početku nastajanja životinjskih vrsta, pa bilo to i u nekom neodređenom stanju, ali s »potencijalnostima«, sa začetnim uzrocima, da se kasnije razviju i prošire u mnogobrojne vrste upravljene od Božje Providnosti prema njihovu cilju. Bog isto ostaje kao Stvoritelj. On proslijeđuje dalje raditi preko drugotnih uzroka, i njihovim aktivnostima upravlja on dajući im cilj u fizičko-kemijskom redu. Evolucionistički transformizam ovako shvaćen, to jest *finalistički i teistički,* pa se čak i generaliziran (s izuzetkom čovjeka) (44), može s obzirom na vjeru slobodno prihvatiti ili odbaciti. Tu jedino nauka može odlučiti o istini.

»Primijetimo ovdje«, napominje profesor Rémy Collin (45), »da nam paleontologija nije dala ništa drugo nego sliku pojavljivanja i slijeda oblika kroz zemaljsku povijest, te nam ne dopušta ustvrditi, da su jedni oblici proizišli iz drugih. Jedino što je sigurno, jest: pojavljivanje oblika tokom vremena sve savršenijih i savršenijih. Genealoška je veza, ovih oblika, međutim, hipotetična, jer nije još stalno utvrđena. Ovo nam, pak, ne dopušta reći, da ta veza nije ni postojala. Dopušteno je promatrati evoluciju kao činjenicu, u koliko se ona definira kao ortogenetski slijed velikih organizacijskih tipova. Među ovim velikim organizacijskim tipovima filizacija je tek probabilna — vjerojatna — te se ne može strogo smatrati kao činjenica. Ovdje se može naglasiti, da se pojam ortogeneze protivi pojmu slučaja te da njegovo obrađivanje može dovesti do spritualističke metafizike transformizma, a to neki filozofi danas tumače u analogičnom smislu.

»*Transformizam* nije činjenica nego samo tumačenje nepotpunog skupa povijesnih činjenica, koje se mogu povezati krivuljama sa samo nekoliko određenih tačaka. A to je ono, što dovodi do interpolacije — umetanja —. S druge strane, početni dio ovih krivulja, što odgovara početku života i prvih živih vrsta, ne može se postaviti nego samo ekstrapolacijom. Na taj način, transformizam, i usprkos svoje prihvatljivosti i same probabilnosti, ostaje, s obzirom na logiku, samo znanstvena teorija podložna, možda, više slabostima, nego li to dopuštaju teorije, što promatraju neorganski svijet« (46).

Očito je, da je rasprava o ovom predmetu daleko, a da bude zaključena, te nam upravo nedavna enciklika (47) dolazi kao vrlo pametna preporuka: čuvati duh, da nam bude sasvim slobodan i otvoren te da bude mogao čuti dokaze pristalica kao i protivnika.

Tako je tvrdnja profesora R. Collina o *»pojavljivanju sve savrešnijih i savršenijih oblika tokom vremena«* među vrstama, danas zabačena od kompetentnih biologa, što odbacuju pojam »rudimentarni organi«, a zamjenjuju ga nazivom »organi kategorije«, što su savršeno prilagođeni, osiguravajući jedinstvo plana kod bića morfološki vrlo različitih i koja se ne dadu sabiti ni u kakvu evolutivnu shemu (48). Suvišno je nadodati, da ovi biolozi sa svoje strane čvrsto odbijaju prihvatljivost i probabilnost, što ih pridaje transformizmu već spomenuti profesor.

Ne ćemo li biti iznenađeni očitim pesimističkim zaključkom jednog stručnjaka u ovoj stvari s obzirom na mogućnost upliva *mutacija* na postanak vrsta? »Ako su mutacije mogle vjerojatno biti početak varijacija, što se odnose na određene dijelove organizma i što naknadno sačinjavaju skup pojedinačnih adaptacija, one su ipak u nemogućnosti da rastumače onu opću adaptaciju, koja je upravo temelj organizacije. Nemoguće je, da iziđe iz toka slučajnosti ovaj način života, gdje ostaje glavna točka: funkcionalna organizacija, korelativna varijacija i napredak (progresija). Mutacionističko tumačenje tu nalazi svoju granicu« (49).

Dakle, vjernici mogu slobodno pristajati bilo uz sistem *fiksizma, evolucionizma* (50) ili *transformizma,* u koliko priznaju stvaralačku Božju djelatnost kao početak životinjskih vrsta. Dalje je svakom slobodno promatrati ove sisteme bilo kao samo razne plodne hipoteze ili kao hipoteze, koje uistinu prikazuju tok života kroz vrste. To je, dakle, stvar, koju treba samo naučno ispitati, a vjernik je tu slobodan.

Ipak i oni, koji vjeruju u realnost evolucije živih bića i koji misle, da svako novo otkriće paleontoloških dokumenata, od godine do godine, nju potvrđuje, morat će priznati, da su se sve iznesene teorije, koje bi je imale protumačiti, pokazale nedovoljne. Neki, dobro poznati transformista (51) rekao je u odnosu na ovo: »Treba priznati, da ne znamo ništa o uzrocima, skoro ništa o procesima. Ne znamo ni zašto ni kako su konji izgubili malo po malo svoje pobočne prste, slonovi svoje donje kljove, sirene i kitovi svoju dlaku, svoje uši, svoje stražnje noge... Ni jedna dosadašnja biološka teorija ne može rastumačiti povijest i evoluciju životinja i biljaka. A da li zbog toga treba prezirati te teorije? Sigurno, ne.« Treba samo čuvati duh, da bude posve otvoren ispitivanju, jasnoj kritici i pustiti znanosti, da ona radi svoj posao.

IV. PODRIJETLO ČOVJEKA

Može se zaista reći, da sve do zadnjeg vijeka, što je XIX. po Kristu, čovjek ne bješe, tako reći, probio tanku koru zemlje, na kojoj življaše. Na svojim slučajnim putovanjima susretao se s drugim ljudima, kao što je i on sam, ali, bez dvojbe, po vanjštini različitim u boji kože, običajima, u njihovoj industriji manje ili više rudimentarnoj, ali inače ljudima posve sigurno jednakim njemu samome i koji s njime, zbog svoje utvrđene uzvišenosti nad životinjama, tvore ono, što se s opravdanom sigurnošću naziva »ljudski rod«. U starom biblijskom pričanju nikome nije bilo čudno vidjeti Boga Stvoritelja, kako kruni veliko djelo od šest dana »rada« udahnjujući u blato, umiješeno svojim vlastitim rukama u obliku kipa, spiritualnu dušu: to bijaše čovjek.

Ali u XIX. vijeku došlo je do slučajnih nalaza na poljima, u kamenolomima ili starim špiljama, koje su slijedila i sistematska iskapanja u slojevitim naslagama fosilnih ležišta, gdje su pronađene kosti, što doista veoma sliče sadašnjem ljudskom kosturu, ali su također čudno i neobično različne. Tu možemo vidjeti više ili manje produženu lubanju ili pak spljoštenu, nadočne lukove više ili manje debele, čelo više ili manje unatrag koso, lice više ili manje ispupčano, gornju vilicu, koja više ili manje, uslijed produljenja molarnih kostiju, tvori neku vrst gubice, donje čeljusti više ili manje jake i debele, bedrene kosti više ili manje masivnije ili zaobljenije, itd.

Što se više pošlo u prošlost, dalje i od najstarijih civilizacija: egipatske i kineske, dalje i od same prethistorijske periode stare 20.000 godina i od doba, kad su ljudi živjeli u pećinama, prodirući u gornji, srednji i donji paleolitik, pa sve do granice kvartarne ere, to se našlo više kostura, koji bez daljnjega imaju ljudska obilježja, ali su im druga obilježja čisto pitekoidna (majmunska). Po tim obilježjima su i srodni najstarijima među njima: velikim antropoidnim majmunima. Kao da se priroda u evoluciji poslužila nacrtima usavršavajući se bez prestanka, dok nije došla do čovjeka, *Homo sapiens-a,* prvog bića, što po razvijenom stanju svoga mozga i osjetilnošću živčanog sustava, po svojoj misli, svojoj savjesti i slobodi, u jednu riječ, po svojoj duši, bijaše uistinu dostojan da nosi ovo ime: *čovjek.*

To je onaj, koga je sam Bog htio stvoriti služeći se vjerojatno materijom, kojom se, po njegovoj zapovijedi, i priroda poslužila, da formira biljke i životinje, ali koju materiju je on *preuredio* po svojem svemogućem umu, da u određeno doba primi spiritualnu dušu. Po toj duši, što ju je Stvoritelj ulio u čovjeka, utvrđena je uzvišenost čovjeka nad svim životinjama i veličanstvena srodnost s čistim *duhovima.*

Što vjera traži od vjernika?

1. Da stvori čovjeka, sigurno je, da Bog nije uzeo glinu i umijesio je svojim rukama u obliku kipa i u njegove nosnice udahnuo zato, da mu skupa sa životom dade i spiritualnu dušu.

Već u IV. vijeku veliki naučenjak sveti Augustin, koji izjavljuje, da je 44 godine svoga života radio na tumačenju prvih poglavlja Geneze, tome se formalno protivi te izjavljuje, da bi to kršćansku vjeru pred poganima učinio smiješnom. »Bilo bi i previše naivno«, piše on, »zamisliti, da je Bog učinio čovjeka od zemaljskog blata mijeseći ga svojim prstima. Budući da Sveto pismo upotrebljava taj izraz, to moramo vjerovati, da se sveti pisac služi metaforom, radije nego li vjerovati, da nam prikazuje Boga, koji bi bio ograničen zbog organa sličnih našima. Ako je napisano: »*Tvoja je ruka raspršila narode. . .*«, to nije ništa drugo nego neki simbol, da se ocrta veličina i moć Božja. Zar ne bi bilo ludo tako to ne shvatiti?«

2. Od nas se traži vjerovati, da je čovjek, sastavljen od jednog materijalnog elementa (tijela) i od jednog duhovnog elementa (duše), bio predmet specijalnog Božjeg *stvaranja.* Da li je to stvaranje sigurno toliko u samom njegovu tijelu kao u *njegovoj duhovnoj duši,* u tome je sve pitanje.

Što vjerniku dopušta vjera?

»Crkva ne zabranjuje, da nauka o evoluciji — koliko istražuje, da li je ljudsko tijelo proizvedeno iz neke tvari, što je prije toga postojala i bila živa, jer po katoličkoi vjeri moramo držati, da Bog stvara *duše* neposrednim stvaranjem — s obzirom na sadašnje stanje nauke i teologije, dade povod za istraživanja i raspravljanja sa strane naučenjaka jedne i druge strane. Ali to sve mora biti obavljeno tako, da razlozi, koji su za ili protiv jednog ili drugog mišljenja, budu ispitani

i prosuđivani s potrebnom ozbiljnošću, umjerenošću i mjerom, svakako pod tim uvjetom, da svi budu spremni pokoriti se sudu Crkve, kojoj je Krist povjerio ulogu, da s auktoritetom tumači Sveto pismo i da brani vjeru. Neki prekoračuju ovu slobodu raspravljanja ponašajući se, kao da je, prema indikacijama, što su nađene, i prema dedukcijama rasuđivanja, već apsolutno sigurno, da je podrijetlo čovječjeg tijela od neke žive tvari, što je prije postojala. To tvrđe, kao da o tome nema ništa u izvorima božanske objave, koja u ovom pitanju traži vrlo veliku umjerenost i vrlo veliku razboritost«[53]).

Da bolje ocijenimo širokogrudnost, što je dana nauci u ovoj stvari, najsigurnije je pustiti da govore oni pisci, kojima se priznaje znanje u ovoj stvari i čija je ortodoksnost dokazana.

1. *O. Sertillanges* piše: »Kod sadašnjeg stanja nauke, pred činjenicama paleontologije i prethistorije, treba imati srčanosti priznati, da je nenadanu pojavu prvog ljudskog para, tijelom i dušom, neovisno od bilo koje prethodne povijesti života, sve teže i teže braniti. Mogu postojati razlozi mimo znanstvenog reda. Ali s naučne strane, to je kao neka smiona oklada.«[54]). . . . »Razborito govoreći i vidjevši stanje činjenica, koje mi poznajemo, ništa nas ne primorava niti priječi u vjerovanju, da je ljudski organizam bio satvoren u krilu opće prirode tokom vremena, i da je, u svoje vrijeme, Bog, koji je prisutan kod svih stvari, nadodao tijelu duhovni nadodatak, to jest dodatak, što baš sačinjava čovjeka«[55]).

2. »Da li je Bog direktno uzeo zemaljski prah, da učini tijelo prvoga čovjeka, ili je, pak, uzeo tijelo neke životinje, koju je, u času ulijevanja duše, preuredio, da primi ljudsku dušu? Ja mislim, da se obje teorije mogu jednako braniti, ali ja ipak naginjem drugoj«. (P. F. Ceuppens, Le polygénisme et la Bible, Angelicum, 1957. I. str. 27.).

3. »S obzirom na prinos, što ga je životinjsko carstvo moglo priuštiti u izgradnji ljudskog bića, pitanje tijela ostaje još neriješeno. Ovo pitanje, dakle, skupa s tolikim drugim pripada kategoriji onih problema, koje moraju pomno istražiti paleontologija, biologija i morfologija, a koji još nisu našli jasno i određeno rješenje i koji ni u budućnosti ne mogu biti riješeni nego pod uvjetom, da se prirodna nauka dade prosvijetliti i voditi od vjere.« Revue *Biblica,* od P. Bea, rektora biblijskog instituta, XXV (1944) str. 77.

4. »Izgleda, da je teško podržavati mišljenje, da izvori Objave posvema isključuju proizlaženje Adamova tijela od tijela neke životinje posredstvom transformacije, ako se u tumačenju ove transformacije dopušta nužna i osobita božanska intervencija. (*M. Flick, S. J.*, profesor na Gregoriani: »L'origine du corps du premier homme à la lumière de la philosophie chrétiene et de la théologie.« Gregorianum sv. XXIX. (3, 4), str. 403).

5. Treba istaknuti još jednu vrlo razboritu ocjenu u »L' Ami du Clergé« (21. srpnja 1949., str. 453.):

»Neki apologete odbijaju priznati, da bi ljudsko tijelo moglo potjecati od tijela neke niže životinje. Ali ako dopustimo, da je Božanska djelatnost intervenirala, da proizvede transformaciju, izgleda, da bi se moralo priznati, da je neki antropoid, makar manje savršen od samog čovjeka, njemu mnogo bliži nego zemaljsko blato.«

6. »Ako je Stvoritelj, — kaže O. Marcozzi, S. J., u formaciji ljudskog tijela morao obdržavati neku određenu hijerarhiju vrijednosti, on se formirajući tijelo kralja stvorenja morao poslužiti materijom najsavršenijom, to jest onom, što je, bez ikakve dvojbe, ima živo osjetilno biće najbliže čovjeku.« (Evolutione o creatione?« Milano, 1948., str. 221.).

Druga ocjena ovog istog pisca glasi:

»Bilo bi dovoljno zapamtiti, da je evolucija završavajući s formacijom ljudskog tijela, imala za cilj baš tu formaciju, budući da je Bog postavio u primitivni organizam specijalnu mogućnost, koja je već od početka točno smjerala k proizvodnji ljudskog tijela, posredstvom evolucije, koju je Bog htio i uredio.«

7. Doista pretjeruju oni, koji bi s nekim bližnjim »konkordizmom« htjeli da nametnu evolucionističku hipotezu kao jedino tumačenje postanka ljudskog tijela i koji se čude, pa čak i ljute, ako im se na njihovo rješenje postavlja kakva poteškoća. Ali također pretjeravaju i oni, koji se naprotiv, tvrdeći da evolucionizam s naučne strane nije još dokazan, odmah skandaliziraju, ako netko pokuša ustvrditi, da bi moglo postojati slaganje između evolucionističkih hipoteza i vjera, a još više, ako se netko usudi ustvrditi, da izvori Objave ne isključuju evidentno neko sudjelovanje neke niže žive vrste u formiranju tijela prvog čovjeka.« (O. Boyer, profesor na Gregoriani: De Deo creante, 1948., str. 412.).

Završimo ovom značajnom opaskom tog istog pisca, kojoj će značenje svatko moći ocijeniti:

»Takvo držanje (sa strane citiranih auktora) ne smije se promatrati kao neki poraz ortodoksnosti pred napretkom nauke, nego je to napredak teologije, koja u svijetlu novih naučnih otkrića bolje shvaća pravi smisao i točne granice objavljene istine...« (Op. cit., str. 416.).

Da li čovjek potječe od majmuna?

Današnjeg učenjaka tjera u smijeh blaženo zadovoljstvo čovjeka s ulice, koji prilikom posjeta zoološkom vrtu smatra za sebe, da je na strani nauke, kada tvrdo drži, da je potekao od orangutana, gorile ili šimpanze, što ih je malo prije gledao pred sobom. »Da je čovjek postao od majmuna' — kaže nešto podcjenjujući profesor Boule, — o tome se danas ne čuje govoriti. O tome govore samo pisci, koji nemaju ništa zajedničko s naukom... ili neki seoski župnici u svojim propovijedima«[56]). Treba, dakle, očito ustvrditi: »Mišljenje, da *»čovjek potječe od majmuna«*, *krivo* je i mora se odbaciti. Po svom dalekom postanju, jedan a i drugi pripadaju različitim *»stablima«* (filumima), koji su se morali vrlo brzo odijeliti od svoje zajedničke loze, predstavljene malenom zajedničkom formom, koju niti ne poznajemo[57]).

Ipak je nemoguće nijekati, — kaže P. Teilhard de Chardin — da čovječji organizam ne postavlja čovjeka u red Primata, koji se, spadajući u opću evoluciju, tijekom vremena cijepa na čitavu seriju linija, koje na oko izgledaju nezavisne, ali su u svojoj cjelini podčinjene izmjenjivanju jedne s drugom u smjeru kraćeg lica i većeg mozga. Tako čovjek, došavši do punine organizacije svoga živčanog sustava i svojih psiholoških moći, izgleda kao naravna kruna evolucije Primata, od kojih se zoološki ne razlikuje. Zato neka se nitko ne čudi, što se između velikih majmuna i čovjeka mogu naći očite analogije: 1. u *anatomiji:* gotovo potpuna jednakost u probavnom kao i u cirkulacijskom i dišnom sustavu: jednaka utroba, jednaki mišići, jednaki koštani elementi, jednaka zubna formula itd., u *morfološkoj strukturi:* konstrukcija larinksa, ušnog labirinta, raspored okusnih bradavica na jeziku itd. Treba još dodati i značajnu sličnost u spolnim stanicama, u hromosomskoj garnituri itd«[58]).

Vjernik će, bez čuđenja, u tome vidjeti *sugestivnu* realizaciju Božjeg plana, veliku zamisao, koja se sastoji u tome,

da se između svijeta čistih duhova i svijeta živih bića postavi jedan *međučlan*. *Čovjek* bi bio izabran, da, kao što lijepo to kaže naučenjak sv. Toma, poput »linije horizonta« dijeleći ova dva svijeta, pripada ipak i jednom i drugom. Kao *spiritualan:* imat će *vezu* s čistim duhovima te, kao i oni, s Božanstvom. Čudesni dar milosti ići će i dalje te će ga podignuti na nadnaravno stanje i učiniti ga posinkom Božjim. Kao *tjelesan,* imat će vezu s nižim svijetom, sa svijetom životinja. Ljudski *duh,* pozvan na tako visoki cilj i budući da mora imati bit superiorniju od anorganske ili organske tvari, apsolutno traži sasvim specijalno Božje djelovanje. Bog je tu dušu stvorio.

Ljudsko *tijelo,* određeno da bude veza s bićima životinjskog svijeta, moralo je, bez dvojbe, biti sastavljeno od iste tvari kao i ona i njima slično. Ali ljudsko je tijelo određeno da služi i spiritualnoj duši, a ne samo senzitivnoj, te je za tu vlastitu ulogu moralo biti i određeno. Inteligencija se ne tretira kao instinkt. Stoga ovo tijelo, koje je moralo biti toliko superiornije od onog životinjskog, ne smije izgubiti s vida *spoj,* što ga čini čovjek između duhovnog i životinjskog svijeta. Recimo još i više. Dobro će biti i za samoga čovjeka, da se bude bez prestanka sjećao te sličnosti i te zajednice tvari sa životinjama, jer toliko veliko dostojanstvo, na koje je uzdignut, jednoga bi mu dana moglo navesti volju, da se osjeti slobodan prijeći stupanj moći i veličine, što mu bijaše Bog dao. Jao! Tragična povijest čovjeka morala je pokazati, da takva opasnost nije bila samo imaginarna. Evo, zbog toga će ovo tijelo, sa svojim funkcijama i sa svojom zavisnosti upravo podsjećati na ovoga »velikoga gospodina«, koji, iako je duh kao i anđeo, također je i meso kao i životinja.

Takav je bio Božji plan. Ja promatram čovjeka i divim se u njemu ovoj »sretnoj« realizaciji. Što se tiče načina i tijeka božanskog rada, koje ljudsko ispitivanje može raspoznati, više ili manje, ja se ništa ne uznemirujem. Siguran sam, da će način, na koji Bog utiskuje svoje djelovanje u tijek događaja, ne razbijajući njihov slijed, kao što je to i u lancu živih bića, biti tu ostvaren kao i uvijek, ali dovršavajući tako veliki, evolutivni uspon života, upravljen od Njega već od početka prema čovjeku, njegovoj kruni, i dopuštajući tako duhu, da probije otajstvo svemira u najmanju ruku u ovoj

tajnoj stranici, što ju je tu bojažljivo napisao ovaj sitni planet po imenu Zemlja.

Ti, koji si se prije možda čudio, nisi li u ovoj velikoj viziji shvatio, da postanak i dostojanstvo čovjeka jedinstveno prelaze po značajnosti savijenost bedrenih kosti orangutana i donju čeljust čimpanze?

Iz rečenoga slijedi, da, prema našoj vjeri, *specijalno stvaranje čovjeka* apsolutno isključuje, da je tijelo prvog čovjeka moglo biti tijelo neke životinje, majmuna ili antropoida, koji bi se bio mogao nazvati »praotac«, otac. Što se tiče prinosa, koji može biti dopušten kao moguć i koji može biti prihvaćen po *vjeri,* uloge, što ju je životinjsko carstvo moglo dati u stvaranju *tijela* prvoga čovjeka, po *determinaciji* opće tvari, kojom se Bog poslužio i koju je preuredio, to neka istražuju nauke: paleontologija, biologija, genetika i morfologija, bilo to putem neke »nagle mutacije« na neki iznimni način, bilo to nekim drugim putem, na koji će u svojim istraživanjima naići.

V. PODRIJETLO ŽENE

(Geneza, II. 22)

Vidjeli smo, dakle, da *specijalno stvaranje čovjeka,* kako je to tražila Biblijska Komisija 1909., ne uvjetuje nužno neku specijalnu Božju aktivnost, koja bi djelovala na neku anorgansku, mrtvu materiju i da se ne može u ime vjere nametnuti nauku, koja isključuje božansko djelovanje na neko živo tijelo, što je već postojalo, ili koje — Božje djelovanje — bi se služilo pomoćnim utjecajem drugotnih uzroka u formiranju Adamova tijela[59]). Povijesna je činjenica na ovaj način utvrđena, a *proces djelovanja* ostavljen istraživanjima nauke.

Tako isto s obzirom na tvorbu tijela prve žene, koje je izvedeno iz tijela prvog čovjeka, »nije — da se protumači način, kako je tijelo Eve nastalo iz tijela Adama — nužno ni neophodno sa strane *vjere* pribjeći tumačenju svetog teksta striktno literarnom, to jest smatrati, da je Bog sam otkinuo jedan dio muškog organa, da od toga napravi ženu. Ako ne želimo tekstu dignuti svako značenje, dovoljno je potvrditi ovisnost tijela prve žene prema prvom čovjeku[60]).

Egzegeta, čiji je udžbenik: »Manuel d' Etudes Bibliques« s pravom cijenjen u mnogim velikim sjemeništima, dotičući se pitanja postanka tijela žene od tijela Adamova, kaže ovako:

»Pod pitoresknom slikom i u vezi s onim, što ta slika u sebi sadrži, izgleda, da sveti pisac hoće na svaki način podučiti, da se Bog, u oblikovanju tijela Eve, poslužio Adamovim tijelom. Ali na koji način?«

I odgovara:

»Može se pretpostaviti, da je to bilo zbog uzorka (egzemplara). Jer prva žena bijaše stvorena po primjerku prvoga čovjeka. Protivno od životinja, među kojima Adam nije mogao naći pomoć, što bi mu bila slična, Eva s Adamom dijeli istu narav... Mnogi čitaoci, a ono barem egzegete, drže dalje, da je tijelo Adamovo — isključivši pregrubi antropomorfizam — moglo poslužiti kao *materijalni uzrok* u formaciji tijela Eve. Riječi Adamove: »Ovo je uistinu kost od mojih kosti i meso od moga mesa, slažu se bolje s ovom drugom hipotezom«[61]).

»Možda bi, zapaža drugi, bilo dovoljno dopustiti, da je tijelo žene postalo od tijela čovjeka na taj način, da je i narav ljudska, koja je postojala u samom Adamu prije stvaranja Eve, dana od Stvoritelja i prvoj ženi... Ovo ćemo tumačenje bolje shvatiti, ako se podsjetimo, da je, prije stvaranja Eve, Bog učinio da pred Adamom prođu sve životinje, i da među svima njima Adam nije našao ni jednu, koja bi mu bila slična. A kad je jedamput stvorena žena, on zaviče: »Evo uistinu kost od moje kosti i meso od mog mesa.«

»Zajednica mesa ovdje jednako vrijedi kao i identitet ljudske naravi«[62]).

Neki egzegete i teolozi, naslućujući tu neki miris »konkordizma«, radije se danas priklanjaju alegorijskom tumačenju, koje je, poslije Origena, bio iznio Kajetan i odobrio P. Lagrange, a da nam, priznajemo, to tumačenje ipak ne otkriva misterioznu povijesnu stvarnost skrivenu pod parabolom. Drugi neki teolog vidi u ovom biblijskom pričanju, »izraženom na jednostavan i pučki način, esencijalni identitet naravi između oba spola i ovisnost (koju će grijeh preobraziti u ropstvo) žene prema njenu mužu. Konačna nakana ovog pričanja jest: potvrditi, da jedinstvo dvaju spolova u braku jest ono, što je Bog htio, a ne insistirati na prethodnom jedinstvu stvaranja jednoga od drugoga. Pozdravljajući svoju ženu čovjek pristaje na ovu Božju zamisao. A Krist, zapovijedajući, da se ne smije rastaviti ono, što je Bog sjedinio, formulirao je na suvereni način jedino vladanje između muža i žene, koje je u skladu sa stanjem stvari ustanovljenim po Stvoritelju[63]).

VI. ODGOVORI NA PRIGOVORE

1. Zašto uznemirivati vjeru priprostih? Zašto ne pustiti, da vjeruju sve ono, što je u Bibliji onako, kako su to vjerovali u djetinjstvu? Vjera se mijenja; dakle, mi više ne znamo, što da mislimo, itd., počinjemo sumnjati o svemu... *(Tako glase prigovori).*

Ne pretjerujmo! Omeđimo dobro predmet. Prije svega, ništa se nije promijenilo niti i najmanje izmijenilo u čitavom Evanđelju i Novom Zavjetu. Radi se samo još o tome, da se u nekim dijelovima Staroga Zavjeta, osobito u prastarom pričanju o »Stvaranju«, dade veća važnost poznavanju *literarnih vrsti*, što su ih pisci onog doba upotrebljavali, a ne mogu se, osobito u shvaćanju povijesti, uvrstiti u današnje literarne vrste, po kojima bismo ih htjeli prosuđivati. Točnije stanovište, uz pomoć modernih naučnih otkrića, omogućit će — ne umanjujući išta od njihova vjerskog nauka, dogmatskog ili moralnog, koji je potpuno sačuvan — bolje prosuditi ili, barem, bolje naslutiti način, kako su se povijesne činjenice, koje Biblija donosi, mogle točno odigrati.

Sigurno, bilo bi mnogo jednostavnije dječaka, što raste, pustiti da vjeruje, kako velika svijeća Sunce, iza kako je čitav dan obasjavala veliku Zemlju, koja je nepokretna, polazi da se zagnjuri u more ispod obzorja. Međutim, kad se on upozna s vrtoglavom brzinom kretanja njegova planeta oko Sunca (108.000 kilometara na sat!), nije li se bojati, da će izgubiti ravnotežu?

Isto tako nemojte se bojati ni za vjeru onih priprostih duša. Istina *lijepo prikazana* ne smućuje nego prosvjetljuje. Ne smije se zaboraviti, da duhovi sadašnjice hoće da budu upoznati sa stvarima točno, i da pred njima vjera ne bi mogla ništa dobiti nego mnogo riskirati da izgubi, ako na vrijeme i iskreno ne bi bila protumačena. Mgr. Gibier govorio je ljudima svoje župe sv. Paterna u Orléansu: »Gospodo, vjera se ne straši vaše znanosti, ona se boji samo vašeg neznanja.«

Veoma je pogrešno misliti, kao što neki misle, da su događaji, što se iznose u ovim primitivnim pričanjima, od nas tako daleko, da ih baš nitko ni ne može istražiti i da se ništa ne riskira, ako se pusti da se vjeruju kako bilo. S astronomijom mi uistinu dokazujemo, da nebeski svod nije krut, da nema ustavâ za propuštanje vode ozgo, itd., itd. Razboritost je, a u isto vrijeme i lojalnost: ne skrivati ništa od cjelovite istine.

2. Bog je svemoguć i svakog časa ostaje Gospodar stvaranja i tom prilikom može pokazati svoju volju. Zašto da se onda strašimo priznati njegovu intervenciju i čemu misliti, da se tako njegovo djelovanje posve umanjuje, ako se u svemu gleda (u povijesti i u ostalome) samo djelo prirode? Ako se tako strašimo čuda, ne znači li to podcjenjivati *Božju moć? (Prigovor)!*

Sigurno, Bog kao Stvoritelj ostaje gospodar svoga djela, u kojem svakog časa i na svaki način može pokazati svoju moć. Ovdje se pitanje ne postavlja o njegovoj *moći* nego o njegovoj *volji*. Doista, on je *mogao* u jednom jedinom danu od 24 sata učiniti, da nastanu, da se razmnože i da uginu stotine milijuna životinja, kojih se fosili mogu vidjeti u mnogobrojnim taložnim ležištima debljine više kilometara, i to prije pojave čovjeka, ali da li je to On učinio i da li je to htio? Ne. On je mogao poučiti pisca Geneze o beznačajnosti Zemlje s obzirom na Sunce, na bezbroj zvijezda i spiralnih maglica, mogao mu je u odnosu na ovaj predmet inspirirati način govora nekog astronoma XX. vijeka, ali da li je to učinio, da li je to htio? Ne, nije!

On je mogao učiniti, da se pojavi čovjek u određenom času evolutivnog razvoja života, oboružan od pete do glave kao kakav srednjovjekovni vitez, bez ikakve strukturalne veze ili fiziološke veze sa životinjskim vrstama, ali da li je to On učinio, da li je to htio? Ne. Ako konstatiramo skupa s povijesti i s naukom, da se On služio vremenom i progresivnim razvitkom u svojem Stvaranju, ništa se ne umanjuje njegova moć, već se divimo razboritosti njegove volje, koja je, između zabluda kozmogonija i iskrivljivanja poganskih mitova, tako čudesno sačuvala u krilu ljudskog roda velike vjerske istine, dogmatske i moralne.

Čuvajte se, dakle, da u radovima egzegeta i modernih teologa, koje mi slijedimo i koji, pod kontrolom visokog učiteljstva Crkve, slijede već spomenute pontifikalne direktive, gledate ne znam kakvu namjeru, koja bi se mogla osuditi zbog »umanjivanja« djela Božje moći. Kao da još slušam u svojim sjećanjima tog i tog studenta od 20 godina, inženjera, državnog tužioca, liječnika, gdje mi, iza kako su bili spasonosno prosvijetljeni, izjavljuju: »O kako je mnogo ljepše, mnogo veće, i nema straha, da duh pred tim ustukne!« Ne bojte se, ako se tu nešto gubi od »čudesnog« (što nas začuđuje) i svega onoga, što obuzima našu lakovjernost; »čudo« samo tu dobiva, jer od početka ljudstva kao i kroz čitavu njegovu povijest sve nadnaravne intervencije su tu očuvane, sa stalnom brigom egzegeta i teologa, da ih ne liše njihova vjerskog sadržaja ni njihove povijesne realnosti, mudro i naučno definirane.

3. Danas nam se govori, da je potrebno, ako želimo doznati pravi smisao Biblije, slijediti napredovanje nauke. Ali zar se nauka kroz sva vremena ne mijenja, a osobito danas, kao na primjer fizika, u kojoj je, izgleda, sve prevrnuto novim teorijama Einsteina i drugih učenjaka? Zato, ako se danas mijenja vjera vjernika zbog nekog važnog naučnog otkrića, ne će li je također trebati promijeniti i sutra zbog nekog drugog otkrića, koje će biti protivno onom prvom itd. Kako se može, u ovakvim okolnostima, vjera održati? *(Prigovor).*

Da je ovaj ili onaj znanstveni podatak bio modificiran i da se to može dogoditi i sutra nakon dubljih, bolje vođenih ili, jednostavno, uspješnijih radova, nitko se tome ne protivi. Ali da se nauka mijenja kroz sva vremena i da priznate istine u prirodnom redu, što je njezina domena, budu određene, kako bi sutradan bile opet oborene, to moramo zanijekati. Nabrajanje dokaza (to jest protudokaza) oduljilo bi se u nedogled. Naći ćemo ih u svakom znanstvenom priručniku.

Bit će dovoljno napomenuti, da se u ovom pitanju katolička vjera nalazi u vrlo povoljnom položaju. Sve velike dogmatske i moralne istine kod nje su bile, bit će i jesu uvijek *nepromjenljive*. Radi se, na primjer, samo o tome, da se ispita, da li neke tvrdnje iz vrlo starih spisa, u kojima se osjeća, da su ostavila svoj trag usmena predanja prenošena kroz tisućljeta i tisućljeta, ne bi postale prijemljivije, ako bi bile rastumačene točnijim tumačenjem, što ga daju znanstvena otkrića sadašnjice. To je, kao što je poznato, veoma uspjelo učinjeno za kozmogoniju iznesenu u prvom poglavlju

Geneze, i svaki vjernik to danas prihvaća, a da zato nije odbio ništa od svoje vjere. Ne može li biti isto, zahvaljujući naporima naših dana, i s nekim pitanjima, što su dugo vrijeme zadavala dosta brige egzegetama i samim crkvenim Ocima? To je moguće, jer su danas bolje poznati literarni načini, na koji su ovi ili oni sastavci svetih knjiga prikazani, te, zbog znanstvenog napretka, mogu podnijeti dublje i ispravnije tumačenje. Ono, što mora smiriti kršćansku savjest, jest: da svi, egzegete i teolozi, rade taj posao u tako teškoj i delikatnoj stvari samo pod vrhovnim učiteljstvom Crkve. Tko da se danas, nakon 20 vjekova, ne divi njezinu divljenja vrijednom djelu među zabludama pa i samim herezama ljudi? S kojom li je nadmoćnom inteligencijom, s kojom vanrednom pronicavošću to stalno dokazivala »nastupajući mirno, sigurno i nepogrešivo u časovima, kada su je tekstovi, od heretika loše shvaćeni, htjeli odvući na kobne puteve... Iznad teologa, iznad egzegeta, koji su sa svoje strane učinili, što su najbolje znali s ograničenim sredstvima pojedine epohe, nalazila se Crkva, koja, po Duhu Svetomu, vidi jasno i upravlja sigurno«[64]).

Neka se nitko među vjernicima ne boji. Onakva, kakva je bila jučer, jest i danas. Ona će takva biti i sutra, jer će joj uvijek biti osigurana ista božanska i jasna Potpora.

4. Budući da je članak vjere, da je čitavo Sveto Pismo nadahnuto od Boga, i budući da Bog ne može prevariti ni prevaren biti, zašto ne odobriti sve, što je tu napisano? Ako se baci sumnja na ovo ili ono pitanje, mogla bi se izgubiti sigurnost protiv svakoj zabludi, koju sigurnost Bibliji daje nadahnuće, i mogla bi se tako smutiti vjera... *(Prigovor)!*

Tebi, koji si pa bilo i jedan put otvorio u školi neku elementarnu knjigu kozmogonije ili geologije, ja mogu odgovoriti pokazujući ti na prvom poglavlju Geneze kozmogoniju s njenim »*danom* od 24 sata«, da se utvrde ležišta fosilnih naslaga od stotina milijardi životinja sve do pojave čovjeka. Ja volim ponavljati ove podatke, jer su frapantni. Ovo su dokazane i konačne istine, od kojih nauka, iza kako ih je otkrila više ili manje kasno, nije nikada odustala, a nit će, budi posve siguran, ikada odustati.

Pazi, dakle. Sigurno, *nadahnuti* pisac ne namjerava, da nas podučava o Kozmosu i zakonima, po kojima se Kozmos upravlja. On govori, i Bog, koji ga nadahnjuje, pušta ga da govori kao ljudi njegova vremena, služeći se, a da se za to

ne daje neka formalna nauka, pučkim podacima, koji, dakle, kod današnjeg čitanja mogu biti i ne prihvaćeni kao doslovno točni. Tako, dok Apostol Pavao aludira na trublju posljednjeg suda[65]), »jer će trublja zatrubiti«, mi nismo, pozivajući se na nadahnuće svetog teksta, primorani vjerovati, da će se zbilja tada čuti zvuk trublje, kako bi to htjela objekcija iznesena na početku. Pravo i istinito shvaćanje povijesti nam kaže, da se tu krije neki način govora, neka evokacija židovske apokalipse, kojom se Apostol služi, u jednu riječ (i sve je pitanje u tome) određeni »literarni način«, koji treba dobro poznavati, želimo li ispravno tumačiti nadahnuto pričanje. Shvatimo li tako papinske direktive dane u enciklici »Divino afflante Spiritu«, koju je slijedilo pismo R. P. Vostéa[66]), tajnika pontifikalne Komisije za biblijske nauke, ne izlažemo se opasnosti, da se smuti vjera vjernika, koji su upućeni u inspiraciju, već im to dopušta, da više paze na »različitost temperamenta odnosnih svetih pisaca, čija *čista krepost,* u vezi s njihovom sredinom, njihovom formacijom, njihovom sposobnosti, njihovim načinom gledanja, oblikuje i — ne mijenjajući ipak samu narav principalnog uzroka — onaj Božji utjecaj po tom uzroku primljen prikazuje prema sklonostima pojedinog pisca«[67]).

VII. U VRTU EDEN

1. *Zemaljski raj*

»Slika, — piše profesor Lusseau[68]), — ovdje je jedinstveno obojena. Treba se čuvati, da joj se dade odveć precizna objektivna vrijednost. Nepotrebno je, dakle, prigovoriti položaju vrta i njegova cvijeća. Pisac se mogao inspirirati u svojem slikovitom pričanju Donjom Kaldejom. Ali, bez obzira koji su izvori tog slikovitog pričanja, *slikovita realnost* jest zapravo stanje prvotne sreće...« Ovakvo je obrazloženje jako razborito. I doista, sjećamo se, da ono nedavno (1947. g.) otkriće lubanjske kalote i jednog dijela ljudskog čela u Fontéchevadeu (Charente), u donjem paleolitiku, dakle mnogo prije od neandertalskog čovjeka, čini, da se pojava čovjeka *(homo sapiens-a)* postavi više stotina tisuća godina prije od sadašnjeg tipa čovjeka. Dakle, onda se, pa čak i dosta kasnije, nije radilo ni o Tigrisu ni o Eufratu ni o zemlji Hus niti o gradu Assuru. Doista, Bog je mogao saču-

vati kroz mnogo tisućljeća detalje, pa i najsitnije, topografske, granične, hidrografske, ali da li je to učinio? »Zašto sveti pisac ne bi radije upotrebio način idealnog opisivanja bilo to u geografiji svoga vremena, bilo u tradicionalnom folkloru, samo da dočara svojim čitateljima prvotnu sreću i raskoš Božjeg vrta?«[69]).

Dakle, stanje prvotne milosti za čovjeka skupa s naravnim, mimonaravnim i nadnaravnim darovima sreće u *okviru* prirode, to je ono, što će vjera kršćanina tu gledati. Treba se na to uvijek svraćati, ali ne s nepovjerenjem ili odlučnim racionalizmom nego s opravdanom brižljivošću kritičkog duha i prosuđivati biblijsko pričanje kao vrlo daleke događaje u ljudskoj povijesti obzirući se na vrijeme, kada su ta pričanja nastala, na mentalitet njihovih čitalaca te, osobito, na literarnu vrst, u kojoj su bila pisana, a koja je vrlo različna od naše. Zbog toga naše navike moderne štampe s njenim zahtjevima o vjernosti i ultrabrzom prijenosu vijesti, naše tehničke revije raznih nauka sa svojim vrlo određenim kategorijama, mogu nas — dok se nalazimo pred vrlo starim sastavcima, složenim na sasvim drukčiji način, (sastavcima) koji nam prikazuju tako stare povijesne događaje — lako zbuniti i naročito zavesti, te se odlučimo, ali naopako, da o njima sudimo na isti način (kalup) kao i o našim suvremenim naučnim tekovinama, povijesnim ili literarnim. Ti su stari sastavci nešto sasvim drugo, te će dužnost pravog kritičara biti, da se prilagodi zahtjevima samog predmeta, što ga treba proučavati.

Uostalom, od vremena Abrahamova, poteškoće se u tumačenju biblijskog pričanja postepeno smanjuju, ali ne opet da potpuno iščeznu. Međutim, da se prva poglavlja Geneze uzamognu dobro shvatiti potrebno je, da u duhu bude stvorena neka »atmosfera«, u kojoj će biti zadovoljena opravdana traženja zdrave povijesne kritike i u isto vrijeme sačuvana (poštivana) i nadnaravna intervencija Božanske Providnosti u (po njoj usmjerenom) kretanju ljudske povijesti, koje će (kretanje) pripraviti mesijansku eru.

2. *Kušnja*

Da je Stvoritelj čovjeku, tako divno nadarenom njegovim darovima, nametnuo neku kušnju, u kojoj će, u igri svoje slobode i svoje zahvalnosti naprama svome Dobročinitelju, pokazati svoju ovisnost o Njemu — tko će se tome čuditi? Što je osim toga čudno, da je ta kušnja bila nešto drugo od neke nutarnje sugestije te da je imala kao okvir »prirodu«, u kojoj je, postavljen kao kralj, čovjek ustanovio sa svih strana divnu vjernost manjih bića u tome, da slijede zakone postavljene od Onoga, koji ih je izveo ni iz čega i organizirao počevši od kaosa? Što bi tu bilo čudno? Pod slikovitim izražajem biblijskog pričanja »objektivni« karakter zabrane, koju je Bog dao čovjeku u okviru prirode, jasno se pokazuje i ne treba li se baš na to osvrnuti, ako želimo bolje pratiti tok događaja? I doista oblik, pod kojim se pojavljuje kušnja: uzdržavanje od hrane ili od nečega drugoga, nema drugog cilja nego slikovito označiti karakter restrikcije nametnute zato, da čovjeka podsjeti na njegovu ovisnost o svome Stvoritelju.

3. *Napast*

Ovdje egzegeza postaje mnogo delikatnija.

»Čini se, da literarna proučavanja drame pada, sve većma odvode interpretaciji od »doslovne« forme. Zbog toga izbjegavamo svim pojedinostima ove slike dati potpuno objektivan značaj, ali ćemo pod sabranim slikama i u vezi s njihovim evolutivnim značenjem razlikovati slijedeće povijesne činjenice: napast, što je došla iz vana, kako to uči sveti Toma Akvinski; sensitivnu pojavu demona, pravog napasnika, koga se sveti pisac, vjerojatno zbog odgojiteljske nakane kao i zbog folklora, usudio prikazati u liku zmije; pad Eve i Adama s učincima, što su iz toga slijedili i koji su također opisani slikovitim jezikom; intervenciju Božju, u isto vrijeme i milosrdnu i osvetničku, prikazanu u slici sudske scene, za koju je kroničar mogao, u skladu s postupcima toga vremena, oblik smisliti ili nešto preudesiti. Tako se historijska zbiljnost također i ovdje rješava figurativnog aparata, koji je ilustrira i oživljava. Tumačenje vodi k autentičnim činjenicama, što su se zaista zbile (cf. D. C.; sv. XLV, kolekcija 724, R. P. Bea«[70]).

Čovjek je »mjesto« borbe. Ali, iako u toj borbi podlegne, izgleda da grijeh dolazi ipak ne od njega samoga nego od Đavola (u hebrejskom Satan), koji je vanzemaljski neprijatelj čovječanstva. Židovska tradicija svela je jednoga na drugoga, Zmiju i Sotonu.

Uostalom, čitavo će se pitanje osvijetliti proučavanjem sumeranske, asirske, babilonske i kananejske tradicije u odnosu na zmije. Čitava arheološka dokumentacija govori o simbolici, jer se pred očima Jehovinih (Božjih) vjernika zmija često veže uz magiju i gatanje kao znak ili svojstvo nekih bogova ili božica babilonskog panteona. Budući pak, dalje, da su kult zmije pratili razuzdani običaji, jasno je, da je zmija bila promatrana kao simbol, koji je podoban prikazati Božjeg neprijatelja i ljudskog zavodnika. Zato vrlo oštroumno piše Joseph Chaine[71]): »Bez sumnje, u pričanju (napastovanja i pada) ima neka reakcija protiv kulta zmije, koja je kod Semita često promatrana kao neka dobročiniteljska moć, ali Izraelci su se pred njom užasavali.«

Zbog toga treba reći: vidljivi oblik, što ga je demon primio, bila je u svetom tekstu maska, iza koje se u ljudskoj drami očituje neprijateljstvo prema Božjoj osnovi i osobita zloća onog bića, za koje će Krist ustvrditi, »da je bio ubojica od početka«[72]).

Ovim razmišljanjima o napasti možemo nadovezati i zgodne opaske, koje je stavio pisac knjige »Manuel d'Etudes bibliques«: »Predočujući stvari na način ondašnjeg vremena, sveti pisac je manifestacije zlog duha na javi prikazao u zmiji« (skupa s tu priloženom bilješkom). »Dekret Biblijske komisije od 30. lipnja 1909. izgleda da uvrštava među objektivne činjenice pojavljivanje zmije, koje je lik uzeo demon: diabolo sub serpentis specie suasore. Ali bi se možda moglo protumačiti: na nagovaranje đavola, koji se prikazao (u svetom tekstu) u liku zmije. Izgleda nam, da zadnji rimski dokumenti daju pravo ovakvoj egzegezi«[73]).

4. *Istočni grijeh*

Za pisca biblijskog pripovijedanja očigledno postoji neki hijatus, oštar prekid između božanske akcije, koja čovjeku osigurava prvotnu sreću, i između aktuelne zbilje, koju opravdava samo grešna inicijativa, što ju je stvorenje slobodno učinilo. Odakle je ta došla, kako se pokazala? Tradicija odgovara: od strastvene želje za nadmoćnošću, dakle: zbog nereda, koji je čovjek unio u božanski plan, i to, bez sumnje, pod pritiskom neke moći izvan njega, ali služeći se svojom vlastitom slobodom i potpunim pristankom svoje volje. Tako dakle, po ovoj oholoj preuzetnosti, da se u moći i

znanju izjednači s Bogom, čovjek, makar da je bio upoznat sa svim opasnostima, što su iz toga mogle slijediti, grubo se odijelio od Boga vodeći sobom u pravednoj kazni i čitav rod. Plod stabla znanja dobra i zla simbolizirao je zapovijed Božju, a plod stabla života simbolizirao je privilegij besmrtnosti, što je bila privezana uz posluh: trebalo se uzdržati blagovanja prvoga, da se sačuva pravo blagovanja drugoga. Činjenično i obvezatno uzdržavanje od zabranjenog voća, kao slikoviti, simbolički i pučki prikaz moralne zapovijedi, ponajprije označuju formalnu Božansku volju, čiju je važnost morao spoznati umni razvitak prvog para ljudi. Pod jednim ili drugim oblikom, dakle, ohola pobuna je izražena u čitavoj svojoj ludosti i opakosti.

Upozoravajući na nedisciplinu ćutila i na vrlo uzak odnos između spola i grijeha (pretežnija uloga žene, svijest golotinje, kazna, što se odnosila na materinstvo, itd.), neki komentatori ili egzegete u biblijskom pričanju skloni su misliti, da bi se istočni grijeh sastojao u opakom ili prijevremenom užitku bračnih odnosa[74]). S obzirom na to zgodno je zabilježiti:

1. Ako se u Bibliji kao i u ljudskom iskustvu oholost i sensualnost (ćutilnost) dodiruju, one se ne miješaju, tako da jedno nužno ne vuče sobom i drugo. Imade ćutilnih ljudi, koji ostaju ponizni, a ima i čistih, koji su puni nezasitne oholosti.

2. Da je Božanska zapovijed, daleko od toga da bi smjerala za zabranom uživanja braka, izričito tražila od prvog para ljudi, da se »množe i napuče zemlju«.

3. Da pretpostavka, po kojoj bi prvi par ljudi bio u nekoj djetinjskoj, to jest mladenačkoj dobi, te da bi se služio prerano seksualnim pravom, »izgleda doista smiješna, ako li ne i protivna tekstu i nimalo se ne osniva na tekstu«[75]).

4. Zbunjenost, što se zapazila kod Adama i Eve, kad su spoznali da su goli, ne naznačuje nipošto, da je njihova pogreška uzela oblik grijeha puti (tijela) nego da se nered, što je nastao duboko u njihovoj, sve do tada privilegiranoj naravi, pojavio i u njihovu tijelu.

Drugu hipotezu, što zaslužuje više pažnje, nedavno je dao profesor katoličkog sveučilišta u Louvainu *Coppens*, kao i neki drugi egzegeti. Pozivajući se na božanstva vegetacije i plodnosti, koji bi u biblijskom pričanju bili predstavljeni po simbolu — zmiji —, otkriće asirskobabilonskih spisa pri-

kazuje prvi grijeh, kao neki prijestup, što bi bio protivan svetosti braka. »Zmija predstavlja domenu seksualnog života: ona je prema kanaanskim i srednjeistočnim prikazivanjima znak ili svojstvo bogova i božicâ plodnosti. U predizraelskoj Palestini zmiju kao fizički znak susrećemo s golom boži-com«[76]).

U istočnom grijehu može se vidjeti pokušaj, da se, pod utjecajem demona, od Jahvea oduzme ustanova braka, a da se brak prepusti, pridade, posveti njegovim pravim protivnicima, bogovima naturalističkog kulta vegetacije, te da se tako široko otvore vrata svim seksualnim nastranostima, što nam ih povijest ovih sramnih kultura prikazuje«[77]). Tako bi se također mogla rastumačiti i riječ Eve, pokajnice i čvrste u svojoj vjeri, od onda, kada joj se porodio prvi sin:

»Po Jehovi sam dobila ovog čovjeka.« (Gen., IV. 1.). »Nije li ova tema ostavila tek tragove u našoj suvremenoj Genezi i nije li se ona oslanjala na nekoj starijoj formi tradicije?«[78]).

Hipoteze, radove egzegeta vjera preporučuje, da se razborito rabe, a ne zabacuje ih, jer nauka o prvom grijehu oholosti ostaje uvijek stalno utvrđena; to je prije svega najvažnije. Doista, mnogobrojni neredi uzrokovani prekoračivanjem tjelesne pohote tako su česti i često tako teški, da nam baš s obzirom na to dolazi na pamet ona Pascalova misao: »Da je Kleopatrin nos bio kraći, bio bi promijenio sav izgled zemlje.« Međutim, zar najveća zla, koja su uistinu, nažalost, kadra »promijeniti lice zemlje«, nisu uzrokovana više ohološću u ruhu velike želje za nadmoćnosti, za kakvom dominacijom ili čak svjetskom, kojoj se sve nemilosrdno žrtvuje, nego li promjenljivom dužinom Kleopatrina nosa? Nek se pročita ljudska povijest, ona od jučer kao i ona od danas, povijest pojedinaca kao i ona obitelji ili nacija! Ona pokazuje, da su najveća i najbrojnija zla: patnje, zločini i umorstva uzrokovana ohološću, grijehom, koji se od početka protivi Božjoj osnovi nad čovjekom. Upravo prema tome se grijehu Sin Božji, koji se jednoga dana utjelovio na zemlji i koji je bio toliko blag prema slabostima žene-preljubnice kao i prema tolikim drugim, pokazao tako oštar i tako strog, kao da je osjećao u sebi neku tajnu božansku želju, da ga opetovano i bez milosrđa kazni, kad se s njime sretne kod izraelskih farizeja.

Treba uostalom upozoriti, da su i čovjek i žena prije kušnje čuli formalnu Božju zapovijed: »Rastite, umnožite se, napunite zemlju i pokorite je«[79]). Kako se nakon toga može misliti, da se radi o nekoj provizornoj zabrani uživanja braka? Ako Biblija na ovaj užitak s njegovim naravnim plodom, to jest rođenjem Kaina, upoznava istom nakon protjerivanja grešnog para iz raja, sigurno to nije radi toga, da se naznači, da je prije bila postavljena neka restrikcija. Onome tko bi se čudio, da bi posluh božanskoj zapovijedi množenja bio u biblijskom pričanju odgođen sve do iza spomenutog protjerivanja i koji bi pretendirao, da po ovoj zgodi proračuna duljinu vremena, koje je prošlo za prvi par ljudi prije grijeha u vrtu Eden, trebalo bi odgovoriti vrlo mudrim i pravim kritičkim smislom zadojenim riječima enciklike »Divino afflante Spiritu«: »Ovo pričanje u slikovitom i jednostavnom govoru, prilagođenom shvaćanju manje razvijenog ljudstva, donosi osnovne istine, koje prethode ekonomiji spasa, a to je u isto vrijeme i pučki opis postanka ljudskog roda i izabranog naroda.«

5. *Kazna*

Čin pobune protiv Boga čovjeku je skupa s gubitkom njegova povlašćenog položaja donio čitav niz božanskih sankcija:

1. Gubitak prijateljstva s Bogom, to jest gubitak stanja prvotne pravednosti,

2. obustavljanje mimonaravnih darova neraspadljivosti, bezbolnosti i besmrtnosti,

3. tjeranje iz vrta Eden, mjesta zemaljske sreće. Krivci će, pak, biti kažnjeni svaki posebno[80]).

Žena,

koja bijaše zavedena i prvi krivac, te koja je povukla za sobom i čovjeka, bit će kažnjena i kao majka i kao žena: bolovi rađanja, podložnost čovjeku, čiju će tiransku vlast osjetiti, a konac života, ispunjen često dubokim bolima, bit će smrt.

Čovjek,

koji također bijaše kriv, bit će kažnjen, jer nije radio samo popuštajući svojoj ženi, kako to neki blaženi komen-

tatori iznose, nego u punoj svijesti i požudi za moći i znanjem, što će ga izjednačiti s Bogom. On će se morati prihvatiti posla, jer ga je već poznavao, ali to će biti na zemlji neprijateljskoj, koja će njegov znoj i njegov mnogi trud učiniti teško produktivnim. Osim toga nesmiljeni zakon smrti, koji je šibao biljke i životinje, a koji je do tada njega štedio, srušit će se i na njega. On će umrijeti kao i njegova družica.

Životinje?

Vjerovati, da su životinje do čovjekova pada (grijeha) jele samo travu, puka je naivnost, kao da su stotine milijuna mesojeda, što su nađeni u fosilnim naslagama, što su se slagale kroz stotine milijuna godina prije pojave čovjeka, čekale samo čas njegova grijeha pa da se počnu služiti svojim pandžama i svojim zubima. Doista, auktor biblijskog pričanja je tako vjerovao i nije slutio, što je sadržavalo tlo pod njegovim nogama. Da je Bog mogao to njemu objasniti, nema sumnje, ali to nije htio.

Mi vrlo dobro znamo, da grijeh čovjeka nije sobom povukao i poremećaj u biljnom carstvu, kao što nije ni u životinjskom. Bilo je drača, kao što je bilo i divljih životinja, prije pada, i bilo bi naivno vjerovati, da bi se tigar ili neki drugi mesožder bilo koje dobi zadovoljio za svoj ručak jednom jabukom ili salatom ili bilo kojom drugom vlati livadne trave, kako se zadovoljavaju preživaći, što ih pozna biblijski pisac. Evo istine: »Preokretu, što ga je grijeh učinio u ljudstvu, pisac pridružuje još i narav, koja kao da je podložna kazni. Tu se pred nama otkriva samo posebno moralno i religiozno shvaćanje stvari. Poslije grijeha poremećen je red stvaranja. Židovi su voljeli uvijek povezivati prirodu s čovjekom. Kad je asirski kralj Senaherib prodro u Palestinu, izblijedište stabla na Karmelu, a bogata Saronska dolina posta jalova kao pijesak Arabâha«[81]). (Izaia, 33, 9).

Đavao-napasnik,

tako dakle, na ovoj izgubljenoj točki Svemira, što se zove »Zemlja«, duh je zla, priča Geneza, preokrenuo Božji plan i kao da je u tome porušio njegovo glavno djelo: uzvišenje čovjeka. Ipak, neka ne pjeva pobjednički! Njegov prolazni uspjeh morat će se promijeniti u sramotni poraz, potpuni i odlučni. Drama ljudske povijesti samo započinje. Započinje borba i svršit će se pobjedom čovjeka i trijumfom Boga Stvoritelja. A Satan će biti onaj, što će pod maskom izabranom za napastovanje, *jesti i gristi prašinu*. Tom slikovitom predodžbom, stari izražavaju potpuni slom pobijeđenog neprijatelja. On, Sotona, osjetit će neumoljivo neprijateljstvo, što bijesni protiv njega od časovito zavedene žene, kao i od čitava njezina roda. Gle, jednoga će dana izići iz njezina plemena veliki, vječni Pobjednik. A najveća poruga za njega, Satanu, koji je nekoć bio nebeski a sada paklenski duh, bit će to, što će taj Pobjednik svijetu biti prikazan iz krila jedne žene, druge Eve. Uzalud će demon pokušavati gristi petu te žene, koja će mu gnječiti glavu. »Radi toga se Sin Božji pojavio: da uništi djela đavla«[82]). I upravo Sin Božji, Pobjednik, nazvan i Sin Marije, druge Eve, svečano će proglasiti u času odlučne bitke, kojoj je pobjednički izhod siguran: »Sada će knez ovoga svijeta (Satan) biti izbačen napolje«[83]).

6. Kerubini, čuvari Edena

S pravom se kerubini u biblijskom tekstu, što brane ulaz u Eden, mogu uspoređivati s Kerubinima asirsko-babilonskim, što čuvaju ulaz u mjesta, osobito u palače. Njihovo grafičko ili kiparsko prikazivanje mijenjalo se kroz vjekove: od antropomorfnih genija sve do Korsabadskih kolosa s ljudskom glavom, s krilima orla i tijelom bika, kojima se možemo diviti u Louvreu, i čiji se elementi mogu naći u početnoj Ezekielovoj viziji. »Neki mali izraelski oltar, otkriven u Tranaku, iz VII. vijeka, ukrašen je s tri bića s ljudskom glavom i krilatim životinjskim tijelom prikazujući kerubine. U njegovu ukrasu zapaža se još neko sveto stablo i neki mladi junak, koji podsjeća na Gilgamèša, što se bori protiv neke goleme zmije«[84]). Treba istaknuti, da ova posudba u plastičnim prikazivanjima sobom ne vodi nikakvu mitološku signifikaciju niti ikakvo prenošenje paganskih mitova u izraelsku religiju. Gorući mač čuvara Edena jest simbol prisutnosti i božanske snage. »Zna se, da munja u zigzag, bješe oružje Adada, boga oluje. Jedan stećak, otkriven u Beisanu, prikazuje kananejskog boga Teichuba, koji sjedi na svom prijestolju, a do njega munja. Munja je kod Asiraca kao i u Genezi bila postala simbol prokletstva«[85]).

VIII. MONOGENIZAM ILI POLIGENIZAM

Najprije treba dobro utvrditi »rječnik«. Pod monogenizmom podrazumijevamo hipotezu, po kojoj bi svi ljudi proizišli od samo jednog početnog ljudskog para. A pod poligenizmom, naprotiv, podrazumijevamo hipotezu, po kojoj bi ljudi proizišli iz više prvotnih ljudskih parova.

Ako su strašne božanske sankcije poslije grijeha zatekle ljudski rod, treba još ustanoviti, da li je on čitav proizišao putem rađanja od prvog para, koji je bio kažnjen, od Adama i Eve. Pitanje se ne bi postavljalo, kada bi se znalo, kolika je starost čovjeka na zemlji. Smatralo se, da se na razdoblje od oko 4.000 godina poslije pada nastavlja nekoliko desetaka vjekova nakon Otkupljenja. Na taj način bio je učinjen spoj među samim generacijama. Ni danas se pitanje ne bi postavilo s obzirom na velike ljudske rase: bijelu, žutu i crnu, jer se njihove razne različitosti, ali samo vanjske, ne protive jedinstvu ljudskog roda, što mora priznati svaki upućeni intelekt. To se pitanje nije još ozbiljno postavilo niti onda, kada su paleontološka iskapanja iz vrlo starih slojeva, koji datiraju od konca tercijara ili početka kvartara, otkrila kosti, koje, uza sva ljudska obilježja, pokazuju i neka obilježja čisto pitekoidna, a kojih međutim nema na nalazima iz mlađih slojeva. Tako se od *Pithecanthroposa* uspinjemo do *Sinanthroposa,* zatim do čovjeka *Neandertalca* i konačno do *Homo sapiens-a,* fosilnog *Grimaldi* za crnu rasu, *Chancelade* za žutu, *Cro-Magnon* za bijelu rasu. Trebalo je samo odrediti, u kojem se času evolucije pojavio čovjek, jer izgleda, da je već učinjen spoj sa sadašnjim Homo sapiens-om. Bez dvojbe, datum događaja, koje iznosi Biblija, bit će pomaknut vrlo osjetljivo unazad ,ali jedinstvo ljudskog roda u tisućljetnom razvojnom toku života, sa svim onim razlikama i napretkom, što ga taj tok sobom nosi, bit će sačuvan, i za veliki broj paleontologa pitanje će biti riješeno: sadašnji *Homo sapiens* potjecao bi od neandertalskih pređa, kao što bi i oni sami potjecali od predhominidskih pređa.

Ali sada se pitanje počinje komplicirati. Za te neke primjerke postoji nesigurnost, poimence za fosilne lubanje iz Piltdowna i Swancsombea, otkrivene u Sussexu (Engleska), a koje po svojoj savršenoj formi mogu dokazati, da je *Homo sapiens* postojao, skoro u sadašnjoj formi, još od početka kvartara, dakle, prije Neandertalca, s kojim on uopće nema veze i koji ne bi podnipošto predstavljao njegove naprednije i savršenije forme. Podigle su se žive rasprave, jer izgleda, da su i na mnogim drugim mjestima Evrope postojali fosilni ljudi prije Neandertalca, a koji su ipak imali obilježja *Homo sapiens-a.* Napokon, kritično proučavanje svih ovih primjeraka i okolnosti njihovih ležišta pokazuju, da samo dva moraju biti zadržana: onaj iz Piltdowna i onaj iz Swascombea. Oni utvrđuju, iako se sastoje od samo dva lubanjska fragmenta, da ljudi, koji su svojom formom bili bliski našoj sadašnjoj formi, postojahu prije Neandertalca.

Kadno godine 1947., dakle sasvim nedavno, nova iskopanja kod Fontéchevadea (Charente) otkriše u stratigrafskim položajima, gdje nema nikakva razloga za sumnju, jednu lubanjsku kalotu i komad ljudskog čela iz donjeg paleolitika, koji se vrlo približuju *Swascombeu* pa čak i *Piltdownu.* »Ta je činjenica silno važna — zaključuje profesor Vallois[86]) — i ona omogućuje, da se pitanje postanka *Homo sapiens-a* ponovno promotri. Ovaj novi fosilni čovjek dokazuje definitivno opstojnost nekog drugog ljudskog filuma, paralelno s neandertalskim filumom, na putu što vodi k *Homo sapiens-u.* Je li tu možda njegovo podrijetlo? Možda su oba filuma sudjelovala u formiranju naše vrsti... Ideja, da se čovjek razvio iz jednog samog neprekinutog filuma, treba svakako da bude napuštena.«

Napomene

Ovaj skok, možda malo prebrz, u uzbudljivo područje paleontologije imade za cilj dati slijedeće napomene:

1. Nauka je, u ovoj uzbudljivoj stvari postanka čovjeka i napučivanja Zemlje po čovjeku, sad u punom radu istraživanja i mora biti uvijek spremna modificirati ili čak i zabaciti pozicije, koje su prebrzo bile smatrane kao sigurne i definitivno ustanovljene. To pokazuje otkriće u Fontéchevadeu. Ali ipak ne smijemo zaključiti, da tip Neandertalca, tip koji je bio tako raširen, nije ništa drugo nego jedan degenerirani tip *Homo sapiens-a,* što je prije njega živio u donjem Pleistocenu, kako su to ranije mogli neki misliti, a što se danas već ne može održati.

Bit će pametno, da u ovom pitanju, s kojim se bavimo, ne napuštamo prebrzo pozicije, što se već odavno temelje na tradiciji, pa da se brzo postavimo na neke nove pozicije,

što se nazivaju znanstvene. Sigurno, to se zna, istraživanjima nauke ostavljena je sva širina, ali nužno se nameće mudrost i razboritost u onim pitanjima, gdje se »osnovne istine pretpostavljaju ekonomiji spasa»[87]).

2. Prema mišljenju učenjaka, kao što je na primjer profesor *Cuénot,* može se (bez potrebe da pribjegavamo poligenizmu) vrlo lako zamisliti, da je mutacija izuzetnog značenja, — koja bi pod utjecajem preobrazujućeg Božjeg djelovanja, bila imala učiniti prijelaz od nekog životinjskog organizma (predčovječjeg) do čovječjeg — bila izvedena na jednom jedinom paru: »Tako monogenično riješenje (dakle monotipično i monohronično) može zadovoljiti i zahtjeve biologije, bazirane na anatomskoj i fiziološkoj identičnosti, kao i zahtjeve teologije, koja se ne može zadovoljiti nego samo jednim jedinim parom«[88]).

Za druge bi osnivač vrste, od koga mi potječemo, bio neki fosilni *Homo sapiens. Neandertalac, Mauerski* čovjek, *Sinantrop* itd. bili bi samo predljudi, skice, kako bi to kazao *Mgr. Amann,* po kojima bi Providnost spremala stvaranje definitivno ljudstva, to jest *Homo sapiens-a,* onog, o kojem govori Geneza.

». . . teško pitanje, o kojem je već odavno trebala biti rečena zadnja riječ, ali o čemu se može raspravljati, samo ako se istočni grijeh protumači tako, da se to slaže s tradicijom«[89]).

3. Ako se zastupa gledište, da je Zemlja napučena po predstavnicima jedne iste vrste, treba li zbog toga pribjeći simultanoj pojavi velikog broja individua rasprostranjenih na više mjesta na Zemlji? Čujmo mnijenje jednog profesora Nacionalnog muzeja[90]): »To je čista hipoteza. U slučaju čovjeka, ova se teorija može temeljiti samo na činjenici gotovo sveopće distribucije i, na izgled, simultane pojave svakog ljudskog stadija. No svaki od ovih stadija odgovara jednom stanovitom broju desetina tisućljeća, i dovoljno je nekoliko desetina tisućljeća, da se jedna vrsta, kad naiđe na povoljne okolnosti, sveopće proširi. Jedan takav razmak vremena uopće se ne može raspoznati u stratigrafskoj ljestvici. Ako ipak postoji razilaženje od 5 ili 6 tisuća godina za početak jednog te istog, ali na dva udaljena mjesta, arheološkog nivoa kvartarne serije, materijalno je nemoguće to konstatirati: postoje *simultanosti* u stratigrafskom smislu.

»Većina naturalista misli, da je, kao što to vrijedi i za druge životinjske vrste, čovjek nastao na podlozi neke malene obiteljske skupine na putu k transformaciji i da se od tamo proširio malo pomalo dalje u ostali dio svijeta. Odvajanje, ili radije smještanje i odjeljivanje različitih rasa, jest posljedica ovog rasprostranjenja.«

Osvrćući se na početak nove vrsti, prije nego li se promotri proširenost njene napučenosti, treba se sjetiti riječi *J. Rostanda: »Ona nastaje iz jedne jedine klice;* vrst započinje nekim iznimnim individuumom[91]). »Osim toga mogle su se paleontološki utvrditi neprijeporne lokalizacije vrsta, što nastaju onako, kako ih je *H. Alimen* uspio precizirati za izdanje *»Atlasa paleobiografije«.* Zato može dobro upućeni egzegeta ispravno pisati ovako: »Riječ je o simultanosti: neki individuum u Kini živio je u isto vrijeme kao i njegov istovrsnik u Britaniji. U primarnoj i sekundarnoj eri »u isto vrijeme« treba prevesti s »blizu 10 milijuna godina. Za početak kvartara procjena od 100.000 godina izgleda moguća. Može li se za srednji pleistocen, u doba čovjeka Neandertalca, i to za onaj slučaj iz Britanije kao i za onaj slučaj iz Azije, uzeti relativno (u značenju »u isto vrijeme«) blizu 10.000 godina? Ali ako, dakle, neki paleontolog tvrdi, da je ova ljudska rasa živjela u isto vrijeme u oba kraja, ne zaboravimo, da ne treba tisuću godina, da se iz Kine dođe u Britaniju«[92]).

Ne smijemo, dakle, imati povjerenja u naš »način gledanja«, koji nam dva događaja može pokazati kao simultana, kao što je, recimo, u ovom slučaju *proširenja vrsta,* koje su odijeljene tisućama i tisućama godina i prema kojemu »načinu gledanja« ovo napučavanje se ne može rastumačiti nego samo poligenizmom, to jest, smatra se, da je u početku bilo više primitivnih parova, dok bi međutim historijski dobro shvaćeni monogenizam bio dovoljan da osigura ovu realizaciju.

Neki su, međutim, oklijevali brutalno prekinuti raspravu *monogenizam-poligenizam* nagađajući, kakve bi pozicije mogla imati nauka u slučaju otkrivanja *ljudskih filuma.* Oni su se — ne hoteći u toj stvari dati svoje mišljenje — pitali, ne bi li istočni grijeh mogao biti postavljen i u perspektivi poligenizma. Ali tada bi se umnožile teološke i skripturističke poteškoće: da li bi svi prvotni ljudi iz različitih filuma bili uzdignuti na nadnaravni red, da li bi bili primili jednu Božju zapovijed, da li bi je bili svi prekršili, prije nego li bi ro-

dili djecu itd.? Ovo pitanje treba podložiti visokom učiteljstvu »Crkve, koja je uvijek promatrala jedinstvo ljudskog roda kao jedan dogmatski fakat, kojega historičnost bijaše nužna njezinim naukama o istočnom grijehu, milosti, otkupljenju, itd.«[93]).

Nedavna enciklika Sv. Oca Pape Pija XII. jasno je prekinula pitanje:

»Kada se radi o drugoj hipotezi, što se naziva poligenizam, sinovi Crkve tu više nipošto nemaju slobode. Uistinu vjernici ne mogu prihvatiti takvu nauku, koje sljedbenici drže ili da je na zemlji poslije Adama bilo pravih ljudi, koji po naravnom rođenju ne bi bili njegovi potomci kao od prvog oca svih ljudi, ili drže, da Adam naznačuje skupinu ovih mnogih otaca. Ne može se, doista, nikako složiti ova nauka s onim, što pokazuju izvori objavljene istine i s onim, što traže akti crkvenog učiteljstva s obzirom na istočni grijeh, koji vuče svoj korijen od grijeha kojega je zaista jedan Adam učinio i koji se, budući da se rođenjem proširio na sve, nalazi u svakome i svakome pripada«[94]).

Tako dakle, bilo koji filumi bili, što ih paleontologija nalazi u usponu prema tipu *Homo*, samo od ovog zadnjeg, a koji bi bio reprezentiran po prvom biću obdarenom razumom, savješću i slobodom, proizišao je čitav rod ljudski, što je sada rasprostranjen na Zemlji, i to je njegova religiozna povijest, što se, od početka, čita za našu kršćansku vjeru u svetoj i nadahnutoj knjizi Bibliji.

III. DIO

PREMA MESIJANSKOJ ERI

Pravda uvrijeđenog Boga kaznila je čovjeka krivca. Evo ga odmah na putu sudbine, ali ne u stanju prosjaka, što prosi, nego u stanju upropaštena bogataša, što je svojom pogreškom izgubio darove i milost, koje mu je bila dala dobrota njegova slavnog Dobročinitelja. Kakva će za njega i za čitav njegov rod biti ova nova faza njegove povijesti? Izgleda, da će biti bijedna i nevrijedna uspomene. Ali čovjek grešnik nosi sobom i jednu riznicu (blago), to je obećanje, što mu je Bog dao u danu kazne, obećanje Otkupitelja, koji će izići iz njegova grešnog roda i koji će uzeti u ruke vodstvo u nesmiljenoj borbi, što je bila proglašena odmah između ljudskog roda i njegova zavodnika, i koji će svojom nadmoćnom snagom uništiti kneza laži i srušiti njegovo kraljevstvo.

I. VELIKA BOŽJA ZAMISAO

Tu je eto obećanje. Kako će to obećanje Bog održati? U tom je interes ljudske povijesti, jer je Bog odlučio, da bude u to usko umiješan. Znamo pak, da u velikom djelu stvaranja Kozmosa, kojega nam je neizrecivu veličinu danas znanost otkrila, ništa nije bilo učinjeno nego preko njegova Sina, druge osobe Presvetog Trojstva[95]).

Koju će ulogu imati taj Sin u provedbi velike zamisli Oca ovdje među ljudima, eto u tome je smisao čitave zemaljske povijesti, gdje će odsad sve biti usmjereno na Onoga, koji će biti izabran. Njega je čovječanstvo vidjelo, gdje se pojavio, i poslije njegova dolaska ovdje dolje čovječanstvo kliče, kao što se i u noći iza prve praroditeljske pogreške počelo veseliti u nadi i želji, da vidi Njegov dan. Doista, »Odabranik« u vječnoj zamisli Očevoj bijaše sam Njegov Sin, koji će se, uzevši jednoga dana ljudsko tijelo i zauzevši mjesto u po-

tomstvu čovjeka, roditi od žene, Djevice Marije, i on sam ovdje dolje donijeti veliku vijest ljubavi i oproštenja potomcima prvoga grešnoga para, »zato da svijet upozna, o Oče, da si me ti poslao i da si ih ljubio, kao što si i mene ljubio«[96]). On će se zvati Isus Krist.

Ovo drugo uzdignuće čovjeka po svojem Bogu toliko će prijeći ono prvo, da će Crkva proklamirati: »O Bože, bilo je divno ono prvo dostojanstvo, na koje si bio podignuo ljudsku narav, ali ovo novo drugo još ga divnije prelazi!«[97]). I u trijumfalnoj pjesmi svršenog otkupljenja, u oficiju Velike Subote, liturgija će pustiti đakona da u deliriju veselja zapjeva: »O sretne li pogreške (Adamove), koja je zaslužila imati takva i tolikog Otkupitelja! O uistinu nužnog li grijeha Adamova, koji je smrću Kristovom bio izbrisan«[98]). Uistinu, čovjek će uvijek imati razloga da kliče od veselja. Prema dubokoj refleksiji filozofa Malebranchea »demon bijaše obećao našim prvim roditeljima, da će učiniti, da postanu bogovi. Knez laži ih je prevario. Ali Isus Krist je onaj, koji ispunjava demonovo veličanstveno obećanje.«

II. ŠTO ĆEMO MI OBRAĐIVATI

Slijediti korak po korak put čovjeka prema najavljenoj mesijanskoj eri, pokazati u njegovoj povijesti put milosti Božje, koja vodi i priprema trijumf svoga Krista, bilo bi, to se zna, od silne koristi. Bilo bi dobro, kad bi se moglo vidjeti, zašto povijest tako malog židovskog naroda nadvisuje u važnosti onu svih ostalih naroda, Egipta s čitavom njegovom civilizacijom, Babilona u njegovoj veličanstvenosti, Grčke u njezinoj visokoj kulturi, a također i Rima s čitavom njegovom moći, jer židovska povijest postaje povijest Božjeg naroda...

Taj lijepi posao već obaviše, na sreću, bezbrojna i velika djela, čine ga i opet nanovo čine svaki dan s novim znanjem i kompetencijom. Naša nakana je ovdje mnogo skromnija. Ona je specijalna i bila je određena, sjetimo se, onim potresnim pismom, onim tjeskobnim pozivom i onim otvorenim odgovorom našeg Uvoda. Tome moramo ostati vjerni do kraja!

I. Preporod u čitanju Biblije

Neka velika struja, kakva se već od Reformacije ne pozna, vuče sada veliki katolički svijet prema čitanju Biblije, knjige nad knjigama, što u Starom i Novom Zavjetu sadržava otajstvenu povijest Božjeg djelovanja među ljudima na ovoj sitnoj točki njegova golema stvaranja i što ima čime zapanjiti svaki um, koji misli. Vjernicima je posve jasno, da tu postoji neko posebno nadahnuće Božjeg Duha, koji bijaše inspirator svetih knjiga i koji, u neizrecivom svom dobročinstvu, stalno utvrđuje i osigurava moć istine, nauke i utjehe.

Vrhovni Svećenik Pijo XII. je to označio u svojoj enciklici od 30. rujna 1943. o biblijskim naukama, »Divino afflante Spiritu«, završavajući žarkim pozivom svim kršćanima, da se dadu na čitanje i proučavanje božanskih knjiga. Tu je sve naše vjerovanje, i to skupa s temeljima naših dogmi kao i našeg ćudorednog i duhovnog života.

»Kakve razlike«, piše povodom ove divne enciklike jedan od najboljih njezinih komentatora, »između ovog poziva i nemirnog opreza Crkve u ovom pitanju za vrijeme Reformacije. Danas Sv. pismo nije više predano slučaju slobodnog, ali slabog osvijetljenog ispitivanja, u epohi biblijskih, kao i osnovnih crkvenih kontroverzija. Ono je vjernicima predano obogaćeno vjekovnim, vrlo solidnim i objektivnim katoličkim tumačenjima, učvršćeno napretkom povijesnih nauka u zadnjih osamdeset godina, zaštićeno onim rastućim povjerenjem u Crkvu, koja prave katolike nadahnjuje. I uza sve to ona u ovom času intervenira, ne više u kolebljivu svijetu između ortodoksije i hereze ili shizme, nego u svijetu, koji mora izabrati ili vjeru u Boga ili materijalistički ateizam«[99]).

Ovom preporodu u velikom općinstvu vjerujućih bit će, bez ikakve sumnje, prirodno značajan udio upravo liturgijski pokret zadnjih dvadeset godina. Dajući u odlomcima i tumačeći Sv. pismo u obredima kroz sedmicu i u nedjelje, liturgisti, svećenici i laici, odgojili su ukus vjernika za ovu tako tečnu i tako silno bogatu duhovnu hranu. Stil psalma, što se recitira u Introitu, stranica knjige Mudrosti, Izaije ili apostola sv. Pavla, što se čita u poslanici, osobito božanski i dirljivi odlomci Evanđelja, itd., odsada se čitaju i promatraju u njihovoj povijesnoj i literarnoj sredini zato, da se produlji

blagotvorna uzbuđenost, osobito da se jače osvijetli naša vjera, da se prekali naša poniznost i da se ponovno oživi naše nepokolebljivo povjerenje u milosrdnu Božju ljubav, jednom riječju, da se potpuno predademo rasvjetljujućem djelovanju Duha Svetoga, koje djelovanje u isto doba i uzvisuje i smiruje.

Tako, dakle, napokon naši vjernici žele čitati Bibliju i pošto poto svaki od njih želi imati »svoju« Bibliju. U impozantnoj biblioteci kao i na skromnoj polici od nekoliko dasaka, to će biti najljepša knjiga, najdraža, a osobito najviše čitana, ona, u kojoj se i najviše uživa. Da se zadovolji ovoj pobožnoj pohlepi, sa svih strana izlaze nova izdanja Biblije nastojeći da ih mogu nabaviti i bogatiji i siromašniji džepovi.

2. *Opravdana bojazan*

Slažući se s ovim tako svetim i željenim poletom, u duši se ipak rađa neka bojazan. Razjasnimo. Svako izdanje, koje je za to određeno da proširi Bibliju, mora biti cjelovito (ne smije se ništa ispustiti) i pučko, izići u samo jednom debelom svesku. To, nažalost, nosi sobom ispuštanje mnogih kritičnih bilježaka, povijesnih, literarnih, dogmatskih ili moralnih, koje su, uostalom, nužne za ispravno shvaćanje ovog štiva. Doista, čitalac, čovjek zapadnjak i iz XX. vijeka, navikao na preciznost pričanja, na kritičke revije i studije svoga doba, zapada neposredno, pogotovo sa Starim Zavjetom, u potpuno drukčiji svijet, koji ga smućuje. Božanska inspiracija, osvjetljujući očito svetog pisca i rukujući ga da piše, ništa nije promijenila ni duh, ni znanje, ni literarni način, ni osobitost različitih redaktora, ni karakteristike vremena, u kojem su oni živjeli. Zbog toga ondje, gdje se kritičar, egzegeta, teolog, u jednu riječ upućeni kritičar, koji stavlja svaku stvar u svoje vrijeme, a svako vrijeme u svoj povijesni okvir, kreće mirno s potpunim shvaćanjem edificirajući se, ispitivač — novajlija u Sv. pismu, kakav je vjernik, čudi se, oklijeva, uznemiruje se, štoviše često puta gotovo se sablažnjuje te se tako njegova vjera koleba. Izgleda sigurno, da je nužno potrebno, da on bude vođen kroz ta različita područja, koja mora da prijeđe.

Samo jedan vodič ne može dostajati. Tu trebaju svi sudjelovati prema svojoj sposobnosti ili specijalnoj orijentaciji svojih radova, da dadu svoju bratsku pomoć. I najčedniji napor tu se računa, jer ništa nije beskorisno u planu Stvaranja. Sve imade svoj razlog opstanka, najmanja vlat trave na livadi kao i jednostavna sunčana zraka i zbog toga ništa nema, što tu ne bi moglo nešto uspješno pridonijeti.

To se uvidjelo. Smisao našega rada izgleda ovako: pomoći našoj subraći ili drugovima, povjesničarima ili komentatorima, egzegetama i teolozima, da stvore neko duhovno raspoloženje, neko podneblje, u kojem će poteškoće, što bi se pojavile čitatelju Biblije, biti postavljene, ispitane i riješene, stavljajući tekst, činjenice ili tvrdnje u njihov povijesni okvir, literarni ili moralni, i to osobito kod teških starozavjetnih pitanja iz prvih poglavlja Geneze, gdje se pitanja nameću zbog načina prikazivanja o počecima svijeta ili opet zbog primitivne povijesti čovjeka.

Zbog toga, sada, ne dodirujući pojedinosti u povijesnom razvoju židovskog naroda, izabranog od Boga, u njegovu slijedu prema mesijanskoj eri (premda su to neki učinili ili ponovno čine mnogo učenije), mi ćemo, u kritičnom i naučnom duhu kao kod dvaju prvih dijelova našega posla, postaviti stanovit broj poteškoća i objekcija, što bi više ili manje mogle smutiti naše vjernike, čitatelje Biblije, kako to svjedoče mnogobrojna pisma, što sam ih primio, i tolika pitanja, što su mi bila postavljena.

III. PROBLEMI

1. *Djelomični ili sveopći potop?*

Na putu, na kojem povijest slijedi napredovanje čovječanstva prema mesijanskoj eri, dogodio se u danima patrijarhe Noa značajan, sveopće poznat događaj — potop. Kritično ispitivanje posebno će morati promatrati samu kataklizmu, a posebno njezinu universalnost. Da su narodi, kroz svoju povijest, poznavali gigantske kataklizme, prouzrokovane izvanrednim poplavama, nepobitna je činjenica. Tradicija takvih »potopa« nalazi se u dogmama ili obredima kod više od stotinu različitih religija. Nedavna iskapanja u Kaldeji, u Uru, otkrila su ispod starih kraljevskih grobnica u raskošnim pogrebnim sobama naslagu gline debelu 3 metra, što ju je istaložila voda. Ta naslaga prekriva neku drugu civilizaciju, karakteriziranu drukčijim lončarstvom. Direktor iskapanja, *L. Woolney*, izjavio je u svojemu izvještaju od godine 1928—1929.: »Takvu naslagu gline mogla je istaložiti samo jedna sila, potop, s proporcijama bez sličnosti u mesopotamskoj povijesti.«

U isto doba, drugi arheolog, *Stephen London,* našao je u Kišu iz četvrtog tisućljeća prije Krista naslagu finoga pijeska pomiješanu s kosturima malih riba i sa slatkovodnim školjkama. Tu bi također, ali možda u doba mlađe od onoga u Uru, trebalo govoriti o »potopu«. Može se uzeti, da sve pučke tradicije, koje o tome nešto spominju u babilonsko-asirskoj literaturi, počivaju, dakle, na stvarnom temelju, ali su pomiješane s legendom i ukrašene mitologijom. One su bile poznate i Židovima, koji po svom postanku bijahu iz Mezopotamije i koji bijahu donijeli sobom u Kanaan tradicije, ideje, običaje njihova rodnog kraja, ali su ih dublje preradili u svijetlu svoje monoteističke vjere, očistili ih od njihovih zabluda, što su se odnosile na suverenu domenu Božju, i dodali su im neki moralni smisao.

»Da se rastumači biblijski potop, ne treba činiti daleka ispitivanja. Treba samo proučiti tekst Geneze pomnjivo i usporediti ga s pričanjima iz literature asirsko-babilonske. Biblijsko nam pričanje tada izgleda kao monoteistička i moralna interpretacija starog događaja, prekomjerno uveličanog po pučkoj babilonskoj tradiciji.[100])«

Primitivni pisci nevjerojatnih pučkih opisa sudili su o ovom pitanju sa spoznajama svoga vremena i sa širinom svoga geografskog horizonta. Kao i oni, tako i ovi, koji danas vjeruju u neki sveopći potop za Noinih dana, ne naslućuju slijedeće poteškoće:

a) Trebalo bi, u slučaju općeg potopa, da Noe prijeđe čitavu zemlju: Evropu, Aziju, Afriku, Ameriku i Oceaniju, jer svaki kraj imade svoju partikularnu faunu. Kakvo li znanje u putovanju i navigaciji to ne pretpostavlja!

b) Trebalo bi bilo uloviti i ukrotiti lavove, tigrove, sve divlje životinje, a da se i ne govori o zmijama, jednom riječju, sve mesožderne vrste kao i biljožderne sprečavajući im još da se međusobno ne tuku i proždiru.

c) Trebalo bi bilo sve te vrste po parovima skupiti u jednoj samoj lađi, koja bi bila dosta velika. Prema paleontologiji u to je doba bilo preko 600.000 velikih životinjskih vrsta. Prema računu holandskog protestantskog profesora *Tielea,* kapacitet arke bijaše 3.600.000 kubičnih stopa, ostavljajući devet desetina za pogodnu hranu. Prostora je bilo dovoljno da se smjesti 6.666 životinjskih vrsta, računajući na svaki par vrste po 54 kubične stope. Ali tada više od 590.000

vrsta nisu mogle naći mjesta (a ne govori se nego samo o velikim vrstama!).

d) Koliko li bi serija čudesa bilo potrebno, da se izbjegnu spomenute poteškoće! A prilikom izlaženja iz Arke na brdu Ararat, kako su sve te životinje mogle naći lako svoj kraj i svoje obitavalište? Mi znademo, da Bog ne nagomilava čudesa, kada može i bez toga doći do svog cilja. Sve spomenute poteškoće i mnoge druge ne mogu se održati, jer kataklizma potopa, sve da je potop bio *sveopći* za rod ljudski osim za drugove Noine, što se tiče zemlje i životinja — svakako je bio *djelomičan.* Ne manjka nam tekstova Sv. pisma, gdje se smisao »sva zemlja« aplicira jasno na područje, što je poznato biblijskom sastavljaču. Dakle, potop bijaše regionalna kataklizma. »On se sigurno nije proširio po svoj zemlji niti na sve životinje. Možda nije bio niti za sve ljude. Odlomci, u kojima Biblija spominje Potop, mogu biti sasvim pravilno protumačeni u okviru ovih ograničenja[101]).«

U tome treba naročito gledati znak suverene Božje moći nad svom prirodom kao i znak njegove milosrdne zaštite svojih izabranika.

2. *Babilonska kula*

Pučka predaja, da narodi, što su potekli od sinova Noinih, nisu zadržali zajednički jezik i da su se zatim razišli, dobro odgovara vjerovanju toga vremena, naime, da je njihovu zajedničku oholost, kojom su htjeli prkositi suverenoj Božjoj veličini, — a koji bi prkos bio predstavljen po nekoj gigantskoj konstrukciji, vrlo velikoj, što se dizala prema nebu — Bog kaznio. Piramide na spratove, kako se to još u Egiptu vidi, sa stepeničastim terasama, na izgled sve manjim, daju nam dobro predodžbu onoga, što su pučke legende mogle naći kao bazu, da u tome vide odjeljivanje i raspršavanje naroda. U biblijskom se pričanju zapažaju oznake židovskog folklora, koji hoće da dade smišljeni odgovor na pitanje o postanku jezika i raspršavanju naroda. Ipak, kao i uvijek u povijesti »izabranog« naroda, poganski su podaci transformirani i, usprkos naivnog antropomorfizma, Bog se pokazuje kao jedini, moćan i branitelj svojih suverenih prava, kojima se čovjek ne može protiviti, a da ne upadne u nedvojbenu kaznu. Tako nam se pod ovim vidom ideja Boga pokazuje

kao vrlo razvijena i označuje pouku, koju treba iz toga povući.

3. *Sudbina Lotove žene*

Biblijski tekst (Geneza, XIX, 23—27)

»Sunce se nad zemljom dizalo, kada je Lot ušao u Sôar. Jahve je tada učinio, da na Sodomu i Gomoru pada sumpor i vatra od Jahvea (ozgo) s neba. I on uništi ove gradove i sav kikkar, stanovnike tih gradova i biljke zemlje. Žena se okrene natrag i postane stup soli.«

Kazna Božja, što je uništila Sodomu i Gomoru, gradove jako pokvarenih običaja, dogodila se vjerojatno u obliku razarajućeg potresa. Uzduž doline otkriveni su tragovi vulkanizacije oko Mrtvog Mora! »U ovom kraju lomova, potresi su više puta uzrokovali takva pustošenja, na koja je povijest sačuvala uspomenu[102]).«

Još se i kasnije ovaj kraj, poremećen i sterilan, pokazivao kao svjedočanstvo srdžbe Božje protiv njegovih stanovnika. Za vrijeme zakašnjelog bijega Lotove obitelji, dogodio se čudan događaj. Njegova žena, ne obazirući se na razboritost, zaustavi se i okrene, da vidi strašni prizor, te bi zagušena zagušljivim plinovima i odmah prekrivena kišom pepela ili solnim eflorescencijama. Još u I. vijeku prije naše ere, kako to svjedoči pisac knjige Mudrosti, pokazivali su stup soli, koji predstavlja Lotovu ženu, — zrnati blok u profilu nalik na ljudski lik, — podsjećajući na kaznu nezdrave znatiželje. Još i danas se u tom nesretnom kraju vide bjelkasti obelisci, slični skamenjenim kipovima, te Arapi i u naše vrijeme na obali južno od Armona pokazuju »Lotovu ženu«.

Razumije se, da sadašnja »pričanja« Arapa ne mogu dati biljeg legende biblijskom kazivanju o kazni, kojom je bila udarena nezdrava znatiželja Lotove žene, nego to kazivanje vrijedi i dalje u svom povijesnom i naravnom okviru.

IV. SHVAĆANJE BOŽANSTVA U ST. ZAVJETU

Veličanstven je i velik ovo predmet, o kojem ovdje ne bismo mogli raspravljati, ali s obzirom na smisao našeg pothvata, smatramo, da je po veliki sintetični pogled, za kojim idemo, prijeko potrebno unijeti odatle neke pojmove. Željan

šire obrade, kako to predmet zaslužuje, čitatelj će s velikim zanimanjem i koristi čitati djela velike vrijednosti, što su zadnjih godina izišla,a koja su, inače, i nas nadahnula.

1. *Antropomorfizmi*

Ljudski osjećaji primijenjeni na Boga, koji se veseli, koji se kaje, koji se ljuti, koji je zavidan itd., nas smetaju. Ali, prenoseći se u ona primitivna vremena, nama je razumljivo, da je — govoreći o »Bogu živome« među drugim isto tako slabo razvijenim narodima —, trebalo ostati u konkretnome te se nije smjelo zalaziti u apstrakciju. Ovi antropomorfizmi ne će nikada sablazniti ni biblijske pisce ni čitatelje. Oni će Boga ljudima prikazati bližim, ali on svejedno i usprkos familijarnosti s njima, ostaje uvijek njihov Stvoritelj i Gospodar. »Nipošto, oni ne će biti znak opadanja duhovnosti. Pokazat će nam se tu sam Yahweh, kako se na večer šeta u vrtu Edenu (Gen., 3. 8), ili kako jede skupa s Abrahamom (Gen., 18, 1—8). To su, sigurno, grublji antropomorfizmi, i finija teologija će ih ublažiti, ali je bitno, da su se oni onda osjećali kao takvi.«

Bog nipošto nije čovjek, pa da bi mogao lagati,
Niti je on sin čovječji, a da bi se mogao kajati.

kaže Ballam u nekom starom proroštvu (Broj., 23, 19). A Yahweh preko Ozije tvrdi (11, 9):

Ja sam Bog, a nipošto čovjek[103]).

2. *Bog sklapa savez s Izraelom*

Izraelski se narod stalno nalazio u dodiru s poganskim narodima, svojim susjedima, za koje su svi događaji, sretni ili nesretni, bili prouzrokovani direktno, a da se ne spomenu prirodni posrednici, od njihovih bogova. Narodi su se natjecali, koji će među ostalim narodima više nahvaliti moć svoga božanstva, što će biti nadmoćnija onoj drugoga boga, a pokazat će to i udarajući druga božanstva nesrećom ili porazom. Bilo je, dakle, potrebno, da Izraelski narod, koji je jedini bio štovatelj pravoga Boga, ne ispadne bijedan (bijedna figura) pred poganima. Radi toga nam i Biblija priča o pravom savezu, što je bio zaključen između Yahweha i Izraela. Doista, to ne će biti neki svakidašnji ugovor. Bog je onaj, što će dati svoju zaštitu, a Izrael će dati svoj posluh, jer iz-

među njih je više nego ugovor, tu se vidi susretljivost Božja, odabrana milost:

»Yahweh, tvoj Bog, izabrao te, da budeš narod, koji njemu pripada između svih naroda, što su na zemlji.« (Deut. 7. 6.).

Potpuna poslušnost božanskim zapovijedima označit će duboki moralni smisao ovog saveza, koji će Izrael grijehom moći poništiti, ali od kojega će, svakako, ako bude vjeran, imati najdragocjenije koristi.

»Božanstvo nije samo postavilo uvjete ugovora po općenitim pravilima Dekaloga nego Ono ide i dalje sve do primjene principa u pojedinostima: Ono kani osigurati mir i slogu u tribusima i plemenima, o kojima vodi brigu. Yahweh je izveo svoj narod iz kraja, gdje je taj narod bio stranac (Izlazak, XXII. 9), on je pokazao svoju moć nasuprot faraonu i egipatskim bogovima, On sam kani upravljati kolektivnom aktivnosti ovoga naroda. Vidljivi vođa Izraela nije drugo nego samo posrednik, koji ima jedino tu ulogu, da govori narodu u ime Boga i da izloži ponašanje, kakvo Bog od njega traži. Uloga vođe je blijeda te nimalo ne smeta odnosima između Yahweha i Izraelićana. Ako su oni vjerni i opslužuju upute svoga vođe, koji je njihov Bog, On će ih braniti, blagosloviti i osloboditi od svakog zla.[104])«

Tako dakle, otkako je Bog odlučio okoristiti se vremenom i pripraviti čovjeka, da primi uzvišenu vijest, koju će donijeti njegov Sin, lako slijedimo odvijanje ovog plana i njegovo ostvarenje u krilu ljudstva, koje se postepeno diže do velikih religioznih ideja, što su kao priprava za primanje i duboko shvaćanje one duhovne poruke Kristove. Sada se Božja zamisao pokazuje kao divno smislena. Na »kozmički« ili naravni savez s Noom, s Abrahamom i Mojsijem, nastavlja se povijesni savez s izbranim narodom, Izraelskim narodom, kome će se Bog otkriti kao tvorac spasenja. »Izrael je na tom putu vođen jakim i diskretnim Božjim djelovanjem. U ovom kretanju i naporu ljudskom potrebno je samo otkriti prisutnost Vječnog Bića, koje te napore podržava i vodi[105]).«

3. *Bog se bori na strani Izraela*

Sigurnost u takav savez stvorila je u ovom svježem i oporom narodu osjećaj mlade snage, moćnog dinamizma, koji mu omogućuje, da napada svoje neprijatelje pod zaštitom

svoga Boga. *Yahweh se bori na strani Izraela*, bit će provodni motiv, koji će se uvijek naći u svakom trijumfalnom pričanju nakon pobjede. Reći ćemo, međutim, da ova prisutnost i ovo božansko djelovanje moraju biti izloženi s njihova realnog stanovišta. To će pokazati neki primjeri, izabrani među mnogim drugima u biblijskim pričanjima.

a) *Deset egipatskih zala.* — Da pokaže svoju moć većom od one egipatskih bogova, koje su ih prizivali magi iz pratnje faraona, Bog pokazuje svoju intervenciju služeći se (upamtimo!) naravnim fenomenima, ali će ti fenomeni biti proizvedeni nadnaravno[106]), to jest na molitvu Mojsija, u neobično doba ili s neobičnom snagom, kao očita prijetnja kazne protiv Egipćana i dobro označujući svemoć Boga Izraelova. Na isti će način toliko blagotvoran periodični porast Nila donijeti umjesto običnih oplođujućih elemenata samo crvenkastu okaljanu i smrdljivu vodu. Navala skakavaca, kakvu poznaju još neki krajevi na jugu ili sjeveru Afrike, oborila se na silna područja i tu uništila svaku vegetaciju. Ovdje dodajmo i druge nevolje, kukce, komarce nosioce bolesti gnojenja, itd., i napokon onu neobično jaku dječju epidemiju, koje će se egipatski narod s užasom sjećati, zadnji i strašni znak Volje Božje, koja će, štedeći malu izraelsku djecu zaštićenu oznakom janjeće krvi, uništiti na strašan način u jednoj jedinoj noći sve egipatske prvorođence i učiniti, da se pred njom pokloni kruti otpor oholog faraona. »*Yahweh se bori na strani Izraela*«.

b) *Jozua i zaustavljanje Sunca.* — Da posluša zapovijed Jozue i da mu omogući dovršiti poraz njegovih neprijatelja Gabaonićana, da li se Sunce zaustavilo u svojem vrtoglavom tijeku (72.000 kilometara na sat) produljujući i dalje nenormalno svoju svjetlost i »*ne žureći se, da prekine cjelinu dana*«, kako to tvrdi biblijsko pričanje? Nije li možda naša Zemlja odjednom zaustavila svoje okretanje (108.000 kilometara na sat) oko Sunca? U naše se doba to tako ne misli, isto kao što se ni u svjetlosnoj pojavi, što se dogodila 13. listopada 1917. godine u Fatimi pred mnoštvom od 70.000 zapanjenih osoba, ne gleda nepravilno kretanje samoga Sunca. Doista, ne može se nijekati, da je tu postojao neki lokalni fenomen, proizveden, kako je ona bila prethodno prorekla, čudesno po moći Presvete Djevice, kao znak njezina zbiljskog prisustva prilikom prikazivanja tih dana, i da označi vanrednu važnost poruke, što ju je na zemlju donijela naša Gospa Presvete Krunice. Ipak,ona svijetla kugla, što ju je mnoštvo vidjelo

kako se stravično okreće i premješta, nije bilo samo Sunce. Zaista, Sunce je bez prestanka promatrano na našim zvjezdarnicama svakog dana, za vrijeme čitave rotacije Zemlje oko njega, te su najmanje modifikacije na njegovoj površini, perturbacije, erupcije, mrlje, itd. automatski zabilježene s ultraosjetljivim aparatima. Međutim, toga dana 13. listopada 1917. godine nije se zapazilo ništa neobično, niti je zabilježeno u sunčanom »životu« ni na kojem dijelu svijeta u bilo koji sat i na bilo kojoj zvjezdarnici. Čudesnost pojave izgleda očita, ali ona je bila *lokalizirana* na onu tačku i dogodila se bez pravog utjecaja našeg Sunca.

Što se tiče »sunca Jozue«, treba odmah istaknuti, da se u biblijskom prikazivanju sadržava pjesničko pričanje, naime citat iz knjige o Pravedniku, to jest iz zbirke rodoljubnih pjesama, koja je danas izgubljena[107]).

»I (Jozua) reče u prisutnosti Izraela:
— Sunce, zaustavi se nad Gabaonom,
i ti, mjeseče, nad dolinom Ajalom! —
I sunce se zaustavi,
dok se narod nije osvetio svojim
neprijateljima.«

Jasno se zapaža hiperbolički značaj ovog pjesničkog odlomka. Ponovimo sada jednostavno pričanje iz sredine 13. stiha: »I sunce se zaustavi na sredini neba (usred podneva) i nije požurilo, da prekine cjelinu dana, i ono nije bio kao ovaj dan, niti kao (dani) prije njega, jer Yahweh sluša glas jednoga čovjeka, jer se Yahweh borio na strani Izraela.« Gledajmo još dalje. Ovom neobičnom produljenju danje svjetlosti prethodila je jedna nezavršena bitka protiv Gabaonićana, neprijatelja Izraela.

Evo teksta:

»I Yahweh ih natjera u strah pred Izraelom... i kako oni bježahu pred Izraelom i dok bijahu pred padinom Beth-Hôron, Yahweh spusti s neba na njih veliko kamenje sve do Azeqaha, tako da su poginuli. Oni, koji su umrli od tuče kamenja, bili su brojniji od onih, koji su ubijeni mačem od sinova Izraelovih.« (Jozua, X. 10—12.).

Koja su naravna sredstva bila upotrebljena nadnaravno, da označe božansku zaštitu, to nauka treba da istraži. Slijedeći direktive enciklike Divino afflante Spiritu, tu se očigledno može vidjeti samo literarni problem, koji treba rastumačiti

razlikujući u biblijskom pričanju stranu prozaičku (X, 7—11) i stranu poetičku (X, 12—14). Neki komentatori svrstavaju, dijelom, ovo čudo u neku oluju praćenu strašnim padanjem tuče, koja, u ovo doba godine, usred ljeta, po posebnoj Božjoj odluci, predstavlja pravo čudo. Ali, primjećuju meteorolozi, dok se sitno zrno tuče često formira kad je, kao u arktičkim krajevima, vrijeme hladno i nestalno, veliki se komadi tuče, koji po veličini mogu biti kao teniske lopte pa čak i kao šaka, dakle smrtonosni su za ljude i životinje, formiraju gotovo isključivo u toploj sezoni[108]). Upozorimo, dakle, da u ovoj tački »čudesni« značaj ove pojave nestaje.

Jedan nedavni i zanimljivi pokušaj tumačenja

Jedno drugo tumačenje, što spaja jedno i drugo i dovodi u međusobnu ovisnost padanje grada i izvanredno produljenje danje svjetlosti, bilo je upućeno u izvještaju (imamo ga pred sobom), Akademiji Nauka na njenoj sjednici od 3. svibnja 1943. Podnio ga je Jean Bosler, profesor sveučilišta u Marseilleu i direktor opservatorija u tom gradu.

Oslanjajući se na mnoge naučne potvrde, — naročito poslije strašne eksplozije meteorita u srcu Sibirije 30. lipnja 1908., za kojim je slijedila neka neobična svjetlost, koja je iznimno produljila satove dana[109]), a uzrokovana je bila, bez sumnje, rasprostiranjem sunčanog svijetla u visokoj atmosferi kroz čvrstu neprobojnu prašinu, prouzrokovanu mnoštvom meteorita — padanje kamenja (meteorita) povezuje se s neobičnim produljenjem danje svjetlosti. Tu, u božanskoj dispoziciji, a utvrđeno po nauci, ne bi bilo nego samo jedno čudo i to upravo ono, što se pripovijeda stihovima 12. i 13. u pjesničkom odlomku iz »Knjige Pravednika«, koja nam se izgubila.

Na objekciju, da biblijski tekst izričito spominje »kamenje od grada«, moglo bi se odgovoriti: stari su (pojmovno) lako međusobno povezivali pahuljice snijega, sitni i krupni grad, jer se jednako sve topilo pred njihovim očima; ali zbog svog primitivnog poznavanja kozmogonije nisu mogli shvatiti, da može kamenje padati s neba. A ipak su i onda kao i danas znali padati meteoriti. Ne tako daleka prošlost sjeća nas ovog: kada je neki vrlo poznati učenjak ondašnjem predsjedniku USA, Thomasu Jeffersonu pričao o kiši meteorita, što je padala 17. prosinca 1807. u Westonu u državi Connecticut,

predsjednik je na to odgovorio: »Ja bih lakše povjerovao, da dva profesora yankee (Amerikanca) lažu nego da pada kamenje ozgo s neba.« Ovo je mišljenje prevladavalo kroz vjekove, pa čak i u naučnim krugovima. A poslije neke druge kiše meteorita, 24. srpnja 1790. u jugozapadnoj Francuskoj, i usprkos 300 svjedoka i uzoraka stijena, službena znanost nije htjela odustati od svoje predašnje decizije, da »kamenje ne pada s neba«.

Prosvijetljeni duhovi sadašnjice pomno će se čuvati, da u ovim naučnim istraživanjima nekih fenomena vide neku skrivenu namjeru, da se umanji intervencija Božje moći. Ona djeluje tako lako, da svoju volju ostvaruje po kiši od grada kao i po »kamenju s neba«, to jest upotrebom naravnih sila. Bog, kao Stvoritelj tih naravnih sila, ostaje svakog časa i na svaki način njihov apsolutni gospodar.

Da zaključimo: ova zgoda iz Jozuine knjige priča nam, da je Bog, kako bi pokazao svoju zaštitu u korist Izraela u nekom odlučnom boju, poslao na ono mjesto i u onaj sat kišu meteorita (»kamenje s neba«), koja je produljujući, kako se to navodi, danje svijetlo pomogla Jozui dokončati pobjedu neprijatelja. Svi ovi naravni fenomeni, sjedinjujući se jedan s drugim prema Božjoj osnovi, utvrđuju očito čudesni karakter Božjeg djelovanja, da pokaže Izraelu svoju svemoguću zaštitu.

c) *Pokolj naroda zbog prokletstva.* — U ratničkoj atmosferi, u kojoj se, u savezu s Bogom, odvijaše povijest Izraela, čitatelj biblijskog pričanja vidi, da se zbivaju događaji, vrijedni pravog čuđenja i kadri, da ga naročito uznemire. Ne radi se samo o potpunom uništavanju osvojenih neprijateljskih gradova nakon pljačke, nego o nemilosrdnom pokolju čitavih naroda, ljudi, žena i djece, i to, kaže tekst, zbog toga, što je na njih bilo bačeno prokletstvo, to jest bili su po interdiktu određeni kao žrtva samome Yahwehu, kome se ta krvava žrtva morala prikazati kao darivanje nekog dobra, što mu od sada pripada, a u isto doba je od njega i tražena. U ovoj točki tekstovi su formalni.

Zamislimo danas čuđenje, ustrašenost neke pobožne čitateljice Biblije, koja, s dušom još zadojenom mirisom Govora na Gori u Evanđelju, otvara svetu knjigu na nekom drugom mjestu i zaustavlja se na vojničkim pohodima Jozuinim u osvajanju obećane Zemlje, gdje su potanko ispričani krvavi pokolji. Kako dopustiti, mislit će svaki vjernik, da je Bog,

poslije svog saveza s Izraelom, primio pa čak i naredio takve barbarske žrtve?

Poteškoća je sasvim razumljiva i potrebna su tumačenja, bez kojih bi čitanje Biblije moglo postati više štetno nego korisno. Upravo nam dolazi na pamet priznanje nekog mladog, apostolski gorljiva svećenika, koji nas je poticao, da objelodanimo svoju knjigu uvjeravajući nas, da je između 14. i 17. godine skoro izgubio vjeru čitajući Bibliju, u kojoj je našao mnoge stvari, koje su se njemu činile kao »nedopustive«. Sigurno, ne radi se o tome, da se Biblija, vjerska knjiga, prosuđuje kao neka znanstvena knjiga, niti da se vjera pokuša dokazati znanošću, nego se radi o tome, da se ondje, gdje se biblijsko pričanje odnosi na stvari, što su u izravnom odnosu s njim, utvrdi (kako nas to potiču papine direktive), literarni način, vrijeme, mentalitet itd., to jest okvir, u kojem su nastala ova nadahnuta pričanja. U jednu riječ, treba stvoriti takvo duševno raspoloženje, u kojem će biti sve bolje smješteno, bolje shvaćeno i u kojem će također i kršćanska duša biti bolje pripravljena na milost edifikacije.

U Starom Zavjetu riječ »hérém« prevedena s »anatema« — prokletstvo, označuje stvar odijeljenu, zabranjenu i, u širem smislu, u religioznom kontekstu, znači stvar zavjetovanu božanstvu, to jest namijenjenu da bude uništena žrtvom njemu u dar. Zakon »hérém-a«, kad je bio potpun, tražio je, da se ničemu od onoga što diše (čovjek ili životinja) ne ostavi život niti da se ne primi kao plijen, nego da se sve ostavi za Yahwea[110]). Tako pri zauzimanju Jerihona, »hérém« bijaše potpun (sva živa bića i dobra), dok se pri zauzimanju Aia nije odnosio nego samo na živote ljudi.

1. Za pravilno prosuđivanje, treba znati, da je u mentalitetu onih primitivnih naroda, a osobito za židovski narod, koji je imao dužnost, da sačuva kult jedinoga pravoga Boga, svaki rat neka religiozna operacija, sveto razdoblje, i da su se ratnici nazivali »posvećeni«[111]). Prema tome svi stanovnici nekog idolopokloničkog mjesta ili čak i nekog izraelskog mjesta, ali koje se dalo na idolopoklonstvo, postaju sa svim svojim dobrima »hérém«, i dužnost je svakog pravog Jakobova sina, da ih zbog gnjušanja od idola i njihova užasnog kulta uništi. Takve se krutosti moraju smjestiti u njihov povijesni okvir. Bilo je potrebno očuvati narod Božji od zaraze toliko omraženog idolopoklonstva, jer je — dižući se protiv dužnog časćenja Boga, prema zapovijedi, što je napisana na čelu

Zakona i što ostaje uvijek prva po važnosti: »*Časti samo jednog* Boga i njemu samome služi[112])« — ono bilo najveće od svih prestupaka.

2. Takav bijaše običaj ratnog zakona kod Semita.

Tako kralj Moabićana Mesa, veli na stećku iz Dibona (redak 11. i 12): »Ja sam opsjedao grad (Cariathaim), ja sam ga zauzeo i učinio sam da pogibe sav narod, koji je bio u gradu, prizor (ugodan) *Chamosu,* kralju Moabićana.« Kraljevi asirski činili su isto s neprijateljima, i njihovi natpisi nam kazuju, kako su uništavali one, koji bi pali u njihove ruke te sve svoje ratove poduzimahu na čast svojih bogova. Tacit priča (Ann. XIII. 57), da su slično postupali i Germani. A sličan postupak više ili manje postoji uvijek kod naroda, čiji običaji nisu bili ublaženi kršćanstvom[113]). Da su običaji Izraelaca bili unaprijed ublaženi duhom Evanđelja, svaki povjesničar može sebi zamisliti, koje bi strašne žrtve oni, u neprestanim sukobima između tako divljih naroda, bili morali dati pohlepi i barbarstvu svojih neprijatelja, a posvuda na zemlji bilo bi zavladalo zlokobno idolopoklonstvo.

3. Što se tiče tvrdnje, da je izraelski Bog tražio ili pak odobrio tako barbarske žrtve, zar je potrebno reći, da je ta tvrdnja potpuno neprihvatljiva? U njoj se odrazuje samo grubi osjećaj, što su ga oni primitivni narodi imali prema njihovim božanstvima, koje su, kao svemoćne i odlučujuće uzroke — bez obzira na svoje nečasne običaje i nakane —, htjeli povezivati i s najmanjim djelima njihova privatnog ili nacionalnog života. Sigurno je, da se mi tu dodirujemo vrlo delikatne točke u božanskoj »pedagogiji«, koja, vodeći čovjeka njegovu određenju i pripremajući ga za veliku duhovnu pouku Evanđelja, uzima ga uza sve to onakva, kakav jest, s njegovim mentalitetom, njegovim običajima, njegovim navikama, jednom riječju, uzima ga u onom stadiju razvitka, do kojega je došao. Samo postepeno će, dakle, sam izabrani narod biti od Boga uzdignut na višu stepenicu moralnosti i duhovnosti. Duh upućena povjesničara shvaća ispravnost takvog nazora, ali se bojati, da početnik — čitajući Bibliju, htijući suditi istim »mjerilom« Govor na Gori i divljačko osvajanje obećane zemlje, bude povrijeđen i čak smućen u svojoj vjeri. Svakako, takvo čitanje, koje — to i jest božanska nakana — hoće da bude plodno, izgrađujuće i spasonosno, traži stanovitu zrelost duha, ozbiljno poznavanje povijesti i njezinih zakona, jednom

riječi, traži upućenost, kojom treba da se svaki mudri čitač osigura, a teolozi, egzegete i komentatori moraju to uzeti sebi u dužnost.

4. *Bog kao zakonodavac Izraela*

Ovakvo prosvijetljeno naziranje omogućit će, da se u željenom svijetlu ispita djelovanje Boga kao zakonodavca izabranog naroda. Ako je on učinio s njime savez i ako ga u borbama zaštićuje, to je radi toga, da po njemu pripravi mesijansku eru, u kojoj će se definitivno ustanoviti »Kraljevstvo Božje«. Ali ovaj tijek traži i neke moralne uvjete. Grijeh je vrlo velika zapreka, grijeh, na koji se Bog gnjuša. On ga je kaznio vidjeli smo, u osvitu ljudske povijesti. On ga je kaznio razaranjem Sodome i Gomore, kataklizmom potopa. Radi toga će svi moralni zakoni, kojima će se pokoravati izabrani narod, kako se to vidi u knjizi Izlaska, Deuteronomija, i u Levitskoj, biti postavljeni pod imperativnu zapovijed Božanstva. Tako »vjera ne intervenira više samo kao jamac pravilnog tijeka javnog života, nego je čitav javni život podvrgnut vjerskoj orijentaciji... Bitno je u životu Izraela, u skladu s moralnim zahtjevima, utvrditi kult Yahweha, i to samog Yahweha[114]).«

Stvar postaje još zanimljivija. Kad proroci i posrednici, kao Mojsije, budu morali tumačiti božansku volju, same riječi bit će postavljene u usta Božanstva. Prema tome, ono ne će biti maskirano *zakonodavcem.* Tako je Mojsije, silazeći sa Sinaja prema izraelskom narodu, uveo Dekalog ovim riječima: »Na ovom brdu, iz ognja, Gospodin nam je govorio licem u lice. Kroz ovo vrijeme ja sam bio između Gospodina i vas, da vam prenesem njegove riječi. On kaže: »Ja sam Gospodin tvoj Bog... Ne ćeš imati drugih bogova..[115]).« Nakon toga slijede sve zapovijedi Božje postavljene antropomorfistički u Božja usta, kao da on sam uzima sve očinstvo teksta. One se u ovakvoj formi nalaze u Levitskoj knjizi, koja sadrži sve obredne zapovijedi, koje su određene za vođenje bogoštovlja, koje je pridržano Levijevu plemenu. Doista, ritualni život je jedan oblik religioznog života, a Levitska knjiga pruža svoje korijenje sve do najstarijih epoha Izraela. Njezine minuciozne odredbe, postavljene sve pod auktoritet samoga Boga i kao da su njegov osobni izraz, imaju namjeru pružiti savršeni kult, sve do najmanje pojedinosti, jednom Bogu, čija je

transcendentnost ovdje obilježena krajnom oštrinom. Polažući važnost na ponašanje kod iskazivanja ljudskih osjećaja, (knjiga) naglasuje nužnost, da čovjek svoj nutarnji osobni život prevede u vanjske i zajedničke geste, nadahnute kao takve od samog božanskog auktoriteta.

Ovako prosvijetljen suvremeni čitatelj se ne će čuditi čestim formulama, što će ih tu naći: »Gospodin je rekao Mojsiju: Reci Izraelcima...«, »Evo zapovijedi, što ćeš ih dati Aronu i njegovim sinovima...« itd. On se ne će zbuniti, kada vidi, da se u usta samoga Boga stavljaju, antropomorfistički, i najsitnije pojedinosti, što se odnose na žrtve i prikazanja, izoliranje žrtava, komadanje mesa, stavljanje na stranu nekih komada, uklanjanje masti, deranje kože, itd.[116]). I onaj, koji ima i manji kritički smisao, razumjet će, da Bog, zato da ostvari svoju osnovu, uzima svoj narod s društvenim običajima njegova vremena, pokazujući tako još više ono, što On očekuje od religioznog, kulturnog i moralnog reda. »Tako se više biblijskih opisa moralnog ili ritualnog reda nalazi i prije Mojsija u starim kodeksima na Istoku, kao u zakoniku Hamurabija, koji je bio babilonski kralj oko godine 2.000. Ti će opisi biti kodificirani, a božanska akcija, koja će ih prožeti, uvesti će tu za dobro duša neka načela, koja će učiniti, da se sve to dalje razvija. Bog ni u čem nije prenaglo radio, ni u moralnom ni u dogmatskom redu. Vjera se tu može diviti delikatnosti Božjoj prema svome stvorenju[117]).« Bit će ispravno reći: »Ako slabo poznavanje povijesti sprečava razumijevanje Svetog pisma, dobro poznavanje povijesti k njemu vodi podsjećajući, da je i sam način pisanja povijesti također podložan povijesti... S namjerama, koje mi nazivamo povijesnim, stari su često miješali nakane nekog drugog reda, i zato njihova povijest uvijek oscilira između ljetopisa, a to je suho i redosljedno pričanje, i onoga, što se može nazvati proročkim načinom, a to je pripovijedanje udešeno u vidu pobude. Između metode Tukididove i naše nema razlike u naravi: mali grčki narod, koji je izvukao geometriju iz zemljomjerstva i filozofiju iz mita, znao je često puta uzdignuti ljetopis sve do razine povijesti. Izraelski Genij je učinio nešto drukčije i korisnije za ljudstvo. Bez sumnje, Izrael je participirao na mentalitetu Istoka, dok stari pisci skupljaju samo priče o bojevima ili o mitima, židovski su se pisci[118]) služili ovim načinom, da nam priopće svetu vijest, od koje veliki dio svijeta još živi[119]).« Tako se u izraelskom zakonodavstvu može otkriti,

pa i u onakvim formama, koje ga saopćuju, otajstveno božansko nastojanje, koje radi na tome, da dođe kraljevstvo pravde i svetosti, budući dar mesijanskih vremena. Ako život na zemlji u svom uspinjaju za vrijeme tisuću vjekova evolucije nije došao do svoga cvjetanja i prema tome do svoje punine nego samo s čovjekom, ovaj zadnji (čovjek) ne će moći doći do svog cvjetanja ni do svoje punine ni on sam, ni društvo, što ga on sačinjava, nego tek onda, ako se već ovdje dolje potpuno integrira u ono kraljevstvo pravde i svetosti, koje će Sin Božji ustanoviti. U tome je ona golema čežnja, sveopće uzdisanje, onaj duboki poziv, što se upravo kao drhtaj čovječanstva u Starom Zavjetu posvuda čuje.

V. KNJIGA JONINA

Ova knjiga Svetog pisma često nije shvaćena u svom dubokom smislu niti od samih vjernika, a po ribi, netočno nazvanoj kit, koja proroka pojede za tri dana i konačno neozlijeđena izbaci na obalu, po nevjernike je samo povod za izrugivanje. Vjernici se danas čude i pitaju nas: »Sigurno, ništa nije nemoguće Božjoj moći, ali, jesmo li dužni vjerovati, da je On doista učinio svu tu seriju čudesa, kojima se po čudesnosti ne nalazi ravnih ni u kojem drugom odlomku Biblije?«

Odgovor ćemo uzeti iz uvoda u Bibliju, koji je nedavno izdan (1950.) od redovnika iz Maredsousa (Belgija)[120]): »Knjiga Jonina je uvrštena među proročke knjige, jer ona priča o događajima proroka tog imena. No ta mala knjiga ne sadrži nikakvih proročanstava nego samo neko pričanje u prozi.«

»Tako postavljeno pitanje o literarnom načinu djela može biti djelomično riješeno u svijetlu pojedinosti te priče. Doista, izgleda, da ona imade značaj fiktivne kompozicije, gdje se u razvijenoj paraboli skriva neka vjerska pouka.

»Zbog nekih prirodnih i povijesnh nevjerojatnosti mnogi stavljaju tu knjigu među kompozicije »epizodičnog žanra« koji je bio vrlo raširen u poslednje vrijeme židovstva, kako to svjedoče knjige: Tobije, Judite, Estere, Rute, a osobito knjiga Danijela.« Zaista, osim simbolike, treba shvatiti specijalni značaj literarnog načina, koji je tu bio upotrebljen, da bi se shvatila vrlo duboka i bogata doktrinarna pouka. Često su već i proroci posvjedočili svoje vrlo čvrsto uvjerenje, da će jedino Bog malog židovskog naroda, tako često pobijeđenog

i potlačenog, biti kasnije upoznat od svih ostalih naroda, koji će se obratiti i doći k njemu. Ova je dobra vijest bila unaprijed javljena i Abrahamu: Svi će narod biti sretni u tebi.« Svi će oni jednoga dana biti pridruženi Izraelu u zajedničkom štovanju Yahweha, koji će ih blagosloviti govoreći:

»Neka bude blagoslovljen moj narod Egipta,
Asirije, djelo mojih ruku,
i Izrael, moja baština.«

(Izaija, XIX. 24—25)

Približavalo se vrijeme, kada će Mojsijev savez biti promijenjen u novi Savez (I. Kor. 3). Velika vijest spasenja proširit će se na sve narode i, gle, u momentu, kad ju je Izrael htio sačuvati za sebe samoga, na neki način zakaparirati za sebe Mesiju i kad je odbio da ispuni svoj zadatak, začuje se pod nadahnućem Duha Svetoga, veliki glas Jone proroka: On najavljuje, da će se jedini Bog Židova smilovati poganskim narodima, da će oni čuti glas njegov, da će činiti pokoru i da će se obratiti. Mi se tu, s pravom kažu komentatori, susrećemo s najvelebnijom proročkom misli u religioznoj povijesti svijeta. Čitano u pravom *»podneblju«* duha i u ovakvom povijesnom smislu, pričanje se proroka Jone pokazuje zbilja veličanstveno. Tu nalazimo ne samo pitoreskne slike nego i veliku viziju sveopće bliske i providnostne ekspanzije Božjega kraljevstva, što ga je Izrael imao čast pripremiti kroz vjekove i koje će nastati u njegovoj sredini.

Ako se — s obzirom na ovu Joninu knjigu — pristalicama njezine fiktivne kompozicije prigovara, da Isus Krist boravak Jone u ribi, kao sliku svoga vlastitog boravka u grobu spominje u isto vrijeme kad govori i o posjetu kraljice od Sabe Salamonu, nepobitnoj povijesnoj činjenici[121]), oni odgovaraju, da se Isus mogao jednostavno spustiti na teren svojih subesjednika, a da time ne potvrdi realnost znaka, koji je izabrao označujući svoj boravak u grobu. Njima izgleda da je pitanje jedino i samo o *literarnom* načinu, što ga je biblijski pisac upotrebio, i koji sigurno nije smutio većinu svojih obrazovanih suvremenika. Bilo kako bilo, to se pitanje ne može mjeriti s interesom za onu veličanstvenu doktrinarnu pouku, koja je tu dana pod utjecajem Duha Svetoga i koja je kao vijest spasenja proširena na sve narode[122]).

VI. JOB

Ako ova knjiga Staroga Zavjeta ulazi u naš izneseni plan specijaliziranog rada, to je u toliko u koliko ona u potresnoj drami podsjeća na veliki problem patnje, a osobito patnje pravednika, koji uvijek zanima duhove i toliko ih smućuje.

1. Je li Job postojao?

Povijesna podloga pričanja datira iz epohe patrijarha, iz drugog tisućljeća prije Krista, kada je Izrael već poznavao izvanrednu i bolnu povijest ovog starog adamitskog šeika iz zemlje Hus u sjevernoj Arabiji. Verzija, što je sada u našim rukama, datira od tisuću godina kasnije, iz doba sužanjstva, koje je došlo poslije konačne katastrofe izraelskog kraljevstva, nakon zauzimanja Jeruzalema godine 586. prije Krista po Nabukodonosoru i nakon što je židovski narod odveden u ropstvo u Babilon. Auktor spjeva, što je sastavljen na temelju te povijesne činjenice, jest netko, tko je trpio, — to se vidi —, tko je gledao patnje čitavog jednog naroda. A ako taj pisac uzima kao bazu neku zbiljsku osobu, to je radi toga, da je prenese u neku izmišljenu sredinu i da joj dade neki novi smisao[123]).

2. Veliko vijeće na nebu. Uloga Satana

Prije nego li će za pravednog Joba biti određena kušnja, prikazuje se, kako Bog drži na nebu vijeće, ali ne u krugu svog Trojstva, — tada je ta dogma bila nepoznata —, nego sa svojim anđelima, duhovnim bićima, koji se zovu sinovi Božji ili Sveti. To su glasnici što obilaze po zemlji radi toga, da se izvrše božanske zapovijedi (Cf. Geneza, III. 22). »Jedan između njih, čije se ime po prvi put pojavljuje u spisima proroka Zakarije oko 520. godine, prije priče o Jobu, bijaše Satan, za koga — preporučuju komentatori — treba dobro paziti, da ga ne zamijenimo sa zmijom iz Geneze ili s Belzebubom iz Evanđelja. On nema ništa zajedničko s palim anđelom«[124]). Njegova familijarnost s Bogom na Velikom Vijeću je, dakle, razumljiva. On obilazi svijet kao i drugi anđeli. »On je kao posrednik za sve ono, što je patnja ili akcija između Boga i ljudi. Transcendentnost Yahweha suprotstavljaše se direktnom dodiru sa zlima, od kojih ljudi

mogu trpjeti. Ova ideja nije nešto osobito kod Izraela, nalazimo je i u drugim vjerama starine«[125]).

3. *Smisao spjeva*

Još u vrijeme patrijarha zbila se u duhovima neka velika evolucija. Ako se vjerovanje u život mrtvih i poslije smrti, bilo to dobrih ili zlih, u sumornom i tamnom predjelu Šeola, sličnom Tartaru kod Grka, i daleko od Yahweha, nije promijenilo, potisnuto je mišljenje, koje smrt ili patnje pravednika, što ih oni ispaštaju, nastoji opravdati prestupnicima njihovih pređa, kao što je bilo potisnuto i mišljenje o kolektivnoj zadovoljštini za grijehe nekoga naroda. Toliko poznata Izaijina herojska slika[126]), o pravedniku, što trpi, o mučeniku, što daje zadovoljštinu za čitav jedan narod, još se u ono vrijeme ne razumije. Trebat će da na nju padne svijetlo križa, na kojem će Pravednik »par excellence«, ovdje još misteriozna figura, trpjeti i dati zadovoljštinu za čitav svijet. Pri povratku Židova u opustošenu domovinu »teza o povratnosti patnja dakle je propala, te vjera postaje sve više i više osobna stvar. Od sada, kad se bude radilo o patnji, ne će se više kao obično tražiti uzroci kod pređa ili suvremenika onoga, koji trpi. Svatko je odgovoran za sebe«[127]). Jer je moral ostao bez sankcije s druge strane groba i jer Židov nije znao za sud Yahweha iza smrti, za njega je, dakle, Bog tu, da odmah sudi, na zemlji i za vrijeme života, i da isto tako nameće kazne ili dijeli nagrade.

Pisac ovog biblijskog pričanja zamjenjuje sebe s Jobom, kako bi iznio svoje vlastite misli s obzirom na mučni problem patnje i da ga pokuša riješiti drukčije od tradicionalnog (uobičajenog) rješenja, što ga daju njegovi prijatelji. Kazna za osobne grijehe obitelji, naroda, sve se tu niže, a da se ne dade neko prihvatljivo rješenje. Samo na koncu poziv na mudrost Božju, koju čovjek ne može pitati ni za kakav račun, ostavlja tračak nade, ali problem nije riješen. Mi kršćani znamo, kako i po kome će to pitanje biti potpuno riješeno.

Epilog u prozi, kojim se zaključuje čitav pjev, pokazuje, da Bog osuđuje tezu Jobovih prijatelja, jer su držali, da zlo nužno slijedi grijeh kao i da sreća nužno nagrađuje krepost na ovome svijetu. Odobrava se naprotiv teza Pravednoga Joba, koja zastupa nesavladivu nadu u Mudrost Božju, što njegovi

prijatelji nisu istakli. Zato Gospodin vraća Joba u njegovo prvotno stanje i daje mu dvostruko od onoga, što je imao. On je tako imao 14.000 ovaca, 6.000 deva, tisuću pari volova i tisuću magarica. Imao je sedam sinova i tri kćeri, živio je još 140 godina, preživio je četiri naraštaja i umro zasićen danima života[128]).

Trpeći pravednici budućih vremena iz ove »uspostave« u vremenitom redu ne bi znali zaključiti, da će ovdje dolje pred njihovim očima ponašanje Božje mudrosti, čiju će vrhovnu odluku oni često u duhu vjere zazivati, biti uvijek tako. Samo će kršćanska perspektiva orijentirati problem prema rješenju. Mi ćemo to naskoro vidjeti.

Prema općem mnijenju, ovaj spjev o Jobu, djelo nepoznatog auktora, jest remek-djelo, jedno od najljepših u čitavoj literaturi. Uzdisaje, »jaukanje od boli« njegovih tužaljki dostiže do uzvišenosti u tragičnom izrazu. Ako ispaćeni pravednik potvrđuje svoju nevinost, ako pokazuje veličinu svoje nevolje i tvrdi, da zli često ostaju nekažnjeni, ipak se on ne buni protiv Boga u Mudrosti, kojoj se on opet vraća i koju krasno opisuje u divotama prirode, što ju je ta Mudrost stvorila. Inače, ovaj Bog pušta svoga slugu, da govori po volji i da tumači svoju stvar. On će njemu vratiti dvostruko sva izgubljena dobra, ali »pravi odgovor Yahweha Jobu bit će dan istom u Evanđeljima, kada nam budu pričala Muku Isusovu«[129]).

IV. DIO

DOLAZAK MESIJANSKE ERE

1. — *Nemirnom vjerniku*

Dug je put bio prevaljen u prostoru i vremenu, od kada smo na brijegu, u blistavom sunčanom svijetlu promatrali golemi svemir i u misli obnovili njegovu povijest, bar na ovoj sitnoj točki, što se zove zemlja, a koja je njegov dio i koja se također kreće u vrtoglavom i sveopćem kretanju zvijezda. Nije li glavna dužnost čovjeka, da upozna osnove Boga stvoritelja i da, skupa s mjestom, što ga tu ima, uoči ulogu, za koju može biti pozvan, da je tu odigra? Onda će biti u mogućnosti riješiti »ovaj tjeskobni problem — govorio je sveučilišni profesor Brunetière — u odlučnom času svoga života, pred kojim se jednom treba naći«.

Onda nam se pričinilo, da je Bog, na vrhuncu evolucije života, na planet postavio čovjeka obdarena darovima i, kao i svakom stvorenju, ali s darom slobode, darom privilegiranim i opasnim, označio mu put, kojim da ide. Nadošla je ohola pobuna ovog toliko obdarenog bijednika i sve porušila, te se grešni rod ljudski našao nemoćan, iznemogao i potpuno izgubljen.

U tom odsudnom času svoje povijesti, — stvar je to neobična, čudna i nenadana —, jadno je stvorenje vidjelo, kako se milosrdna ljubav njegova Stvoritelja njemu naginje. Bijaše obećan Spasitelj, a ljudstvo, željno praštanja i sasvim oživljeno nadom, od sada vođeno i podržavano svemogućom Ljubavlju samoga Boga, bijaše se povratilo na put Spasitelju u susret. Uistinu je odsada sva povijest čovjeka bila, sigurno stupanje prema *mesijanskoj eri*, a na tom putu čuo se glas Božji preko proroka zato, da zajamči dobar pravac, da podigne odvažnost i sigurno vodi do cilja.

Ali, jer se Bog služio vremenom, jednim narodom i čovjekom, ovaj put će slijediti zakone svake evolucije, i zbog toga će ljudstvo biti postepeno odgajano i pripremano, da primi veliku duhovnu poruku Božjega kraljevstva, koju će sveti Pavao apostol nazvati tajnovitom osnovom, što je skrivena u Bogu od vječnosti... i objavljena po Našem Gospodinu Isusu Kristu[130]). Da se shvati razvoj ove osnove kroz vjekove ili tisućljeća povijesti Staroga Zavjeta, treba ti, putniče, brate, moj, čiji sam ja poziv bio čuo u početku ovog spisa, jedno objašnjenje. Ovaj moj spis nastojat će, da ti ga dade, ne, doista, s pretenzijom, da učini neku veliku i vjernu sintezu, nego s namjerom da stvori za tvoju misao takvo raspoloženje, u kojem, velika povijest, ispričana po Starom Zavjetu, ne će uznemirivati više tvoj moderni duh i koje raspoloženje će ti pomoći, da sve staviš na svoje mjesto, ljude, stvari i događaje, u okvir i sredinu, kako je to potrebno za pravilnu procjenu Božje osnove.

»Jednoga dana dođe Krist. Njegovo utjelovanje bijaše začetak one divne duhovne zbiljnosti, što je mi nazivamo milost posvećujuća. Od njegove punine svi mi primismo«, reći će sveti Ivan[131]). »Ako se Stari Zavjet definira kao golema sila, što vuče prema Bogu, kao sve većma živa želja za sjedinjenjem sa živim Bogom, treba reći više od jednoga puta, da je odgovor, dan u Kristu, prešao nade ispunivši ih.«[132])

U času, kada se navršava put čovjeka poslije njegova grijeha, i u času, kada ga gledamo da ulazi u *mesijansku eru*, gdje *»kršćaninu«* moramo odrediti njegovo pravo mjesto, duboka, već citirana izreka filozofa Malebranchea nalazi baš ovdje svoje mjesto: »Demon bijaše našim praroditeljima obećao, da će ih učiniti bogovima. Knez laži ih je prevario i upropastio. Ali Isus Krist jest onaj, koji je ostvario to divno demonovo obećanje.«

II. KRŠĆANSKI OSJEĆAJ

Moglo se predvidjeti, da će od dana, kada vječni Sin Božji, prema objavi njegova Oca, tako rekavši »provali« u povijest ljudi i utjelovi se između njih, nešto bitno u ljudskom životu na zemlji biti konačno preobraženo. Jedan takav prolaz Boga zemljom, makar kako kratak bio, morao je ljudstvu, jer je objekt takva dobročinstva, zauvijek udariti biljeg, te od tada ljudstvo ne će moći više ići svojom evolucijom i, prema tome, ispoljiti se u punini, nego tek onda, ako bude nastojalo misliti, htjeti i raditi u smislu, što ga je Krist htio i što ga je sam deklarirao: »Ja sam svijetlo svijeta. Onaj, koji me slijedi, ne hoda u tami nego će imati svijetlo života.« Riječ velikog govornika Mgr. Piea je točna: »Isus Krist nije fakultativan. On je obligatoran.« Trebat će, dakle, da čovjek, ako se želi uvrstiti u plan Božji i tu se zadržati, imade i sačuva u svemu kršćanski osjećaj. To je zamisao vrhovne Mudrosti, kojoj čovjek nema što pitati račun nego, radije, mora račun polagati.

1. *Otkupljenje*

Prvo veliko dobročinstvo Isusa Krista jest: konačno i posvemašnje brisanje praroditeljske istočne ljage silom moći samoga Božjega Sina, koja je jednaka, to je on sam izjavio, moći njegova Oca. Teologija to istinito uči: Da se unište sadašnji grijesi čitavoga svijeta, prošli i budući, najmanja kapljica krvi, najmanja suza, najmanji uzdah sa strane Isusa Krista bili bi dovoljni, jer imaju neizmjernu vrijednost očišćenja. Dakle, za ovo sveopće, zauvijek osigurano otkupljenje, za najdalju prošlost kao i za sadašnjost i za budućnost, podignut je na Kalvariji krvavi križ sa svojom neizmjernom moći ekspijacije. Jedan pogled, jedan zaziv, jedan krik molitve, jedan uzdah kajanja prema njemu, i mi ćemo, primjenom neizmjernih Otkupiteljevih zasluga na grešnog čovjeka, biti očišćeni.

2. *Božansko posinovljenje*

Mnogi, pače i među kršćanima, gledaju na kršćanski sistem ljudskog određenja kao da je sav usredotočen na zadovoljštini za istočni grijeh u ljudskoj ranjenoj naravi, koja je njime pokvarena, i kojoj je donesen spasonosni lijek.

»To je teška zabluda, znači potpuno ne poznavati istinsku zbilju. Doista, čovjek je poslije istočnoga grijeha — ako stvar promatra prema boljem idealu, koji je stvarno bio pokazan na čas u početku — donekle u slabijem stanju. Ali isto tako stoji, da je njegova narav ostala u biti dobra. I milost, daleko od toga da tu bude zamijenjena, može tu narav divno podići, razvijati do u beskraj njene mogućnosti, njene vrline, i samu moć pokoravanja, koju ljudska narav, s obzirom na svemoguće djelovanje svoga Stvoritelja, u sebi nužno ima.

Milost znači podizanje naše naravi u težnji, da nam dade u intimni posjed Neograničenoga, koji nas nosi. Središnje »jastvo« kršćanskog sistema jest baš ovo podizanje, što pobožanstvenjuje čovjeka; to je naše božansko posinovljenje, koje je solidarno osigurano po otkupiteljskom Utjelovljenju Riječi. To je Bog, koji je, kako to lijepo kažu sveti Oci, postao čovjek, samo da čovjek postane Bog.«

»Bez sumnje, ovo božansko podizanje učinjeno je otkupljenjem, ali samo okajavanje grijeha na još dirljiviji i savršeniji način postaje prigoda za božansku popustljivost i bezgraničnu ljubav...

»Bog dolazi, da nas otkupi samo zato, što hoće da nas božanski posini. Središte svega je naše pobožanstvenje po božanskom posredničkom Utjelovljenju, što je bilo ostvareno u Isusu Kristu[133]).« Od sada je čovjeku najvažnije, prije veselja i novca, prije gospodstva nad svime kao i prije same nauke: ostvariti svoj udes sina Božjega.

Kako su pohvalni veliki napori današnjih odličnih teologa, da učvrste vjernike u ovom kršćanskom upućivanju! U tome se sastoji vrlo sretna i potrebna orijentacija njihove pobožnosti, koja uostalom nije ništa drugo nego vraćanje na kršćansku pobožnost prvih vremena, od koje se Crkva sa svojim svecima, svojim teolozima i svojim misticima nije nikada udaljila. Čujmo velikog kardinala *Merciera:* »Koliko se puta, dok bijah na katoličkom sveučilištu u Louvainu, povratih s nekih propovijedi prazna srca i žalosne duše. Što su propovjednici propovijedali? Najčešće o dokazima Božje opstojnosti, o temeljima naravnog morala, o pogledima na evoluciju; koji put su to bile apologetske konferencije, ali o objavljenom otajstvu, o pravom Bogu, o Kristu, koji nam je poslan, ništa ili skoro ništa[134]).«

Dodajmo i ovaj citat *P. Plusa:* »Mi nismo povezani s Bogom samo kao stvorovi s njihovim začetnikom nego kao djeca sa svojim ocem. Eto, kako se, rasprave o vrhunaravnosti i o milosti postavljaju sasvim u prvi red, ako li ne hronološki, a ono svakako logički red i red vrijednosti. Sve mora počimati odatle i uvijek se sve tamo vraćati[135]).« »Kad bi ti poznavala dar Božji!« govorio je Isus Samarjanki na Jakobovu zdencu. Potresna i divna riječ! On je opet ponavlja. On je ponavlja uvijek, svugdje i svakome, jer je On svijetlo, što rasvjetljuje svakoga čovjeka, koji dolazi na ovaj svijet. Znati to, i osjećati se ne samo kao neki rob, koji je oslobođen svojih lanaca nego kao ljubljeni i brižno njegovani sin, posinovljen od Boga, sin, što preko Isusa Krista ulazi u božansku obitelj, po Njemu i s Njime nasljednik samoga Božjeg bogatstva i, logično, živjeti ovdje dolje — ne očekujući istom ono, što je već zajamčeno od Njega —, ne više kao rob, ni kao sluga nego kao pravi sin obitelji, uvijek vrijedan svoga oca, uživati još ovdje dolje u svojoj časti, u svojem naslovu i u svojem bogatstvu djeteta Božjega, — to je ono, što se naziva: imati smisao, osjećaj kršćanski i, počevši od poslanja Isusa Krista, za čovjeka na zemlji ne bi bilo nikakva drugog smisla života.

III. KRŠĆANSKI SMISAO

Za naše moderne duhove riječ »napredak« je na dnevnom redu. Opetuje se: »Treba biti suvremen i zato stupati naprijed, i to je napredak — progres —!« Ali ovoj magičnoj riječi treba dati njezin pravi smisao, jer ona nipošto ne uključuje u samoj sebi neko veće dobro za čovjeka. Zar se obitelj nekog bolesnika ne uznemiruje zbog napredovanja bolesti, što prijeti životu jednome od njezinih članova, i ne poziva li se liječnik i ne moli li se, da zaustavi taj »napredak«? U svojoj latinskoj etimologiji riječ »progres« označuje jednostavno »stupanje naprijed« bez ikakve oznake za dobro ili za zlo. Treba se čuvati prijevare, koja se krije u riječima. Može se stupati naprijed vrlo brzo i vrlo daleko na krivom putu i otići, što je najsudbonosnije, u propast. Dakle, treba se zaustaviti na definiciji riječi »progres«.

Definicija, koju daje sveti Toma Akvinski, jest najispravnija: »Napredak, kaže on, jest veća lakoća, koja se pružila čovjeku u postizanju njegova cilja«, njegova određenja, koje je njemu bilo i koje mu, u zamisli Božjoj, ostaje stalno. Zato sav progres, sve »stupanje naprijed« čovječanstva, da uistinu zasluži ovo ime u bilo kojem pogledu, morat će se promatrati u odnosu na ovaj cilj, koji mora biti tim lakše dostignut, budući da je samo on pravo čovječje dobro. Budući da se zamisao Božja o čovjeku ostvarila u vremenu, i ne ostvaruje se nego samo po Isusu Kristu, kršćanski će smisao napretka biti, dakle, u tome — a to je sasvim nužno i sasvim logično, — da se pridonosi ostvarenju ove zamisli.

1. *Naučni napredak*

Današnji čovjek, i ne bez stanovitog prezira, oholo govori o zaostalim navikama prethodnih generacija, o njihovim slabim prijevoznim sredstvima, sredstvima rasvjete, kirurških operacija, bioloških eksperimentacija, promatranja Svemira, ratnog oružja itd. Dolazi se čak dotle, da se »laboratorij« smije »oratoriju« i da se običan svijet lako umišlja, kako je po nauci čovjek postao tako moćan, da nema ništa iznad njega, da on upravlja prirodom, da je on gospodar života, a naročito svijeta! Dalje, čini se, isto tako običnom svijetu izgleda, da za čovjeka hipoteza »Bog« mora biti izbrisana iz socijalnih koncepcija kao neki zastarjeli mit, ostatak prošlih epoha, pretpovijesnih ili sredovječnih, mit,što ga suvremena nauka smijući se i za uvijek odbacuje u ništavilo.

Ipak se također danas mnogo učenjaka, uistinu dostojnih ovog imena, povjesničara, biologa, fizičara, profesora na Sorboni, na Medicinskom fakultetu itd. smije ovom blaženom divljenju čovjeka s ulice. Doista, oni priznaju značajnu moć svojim istraživačkim instrumentima, koji su inače savršeniji od onih njihovih predšastnika, kao što će biti i oni njihovih nasljednika. Oni se dive otkrićima laboratorija i observatorija, ali oni također znaju, da sve čovjekovo nije u njegovim strojevima i da je sve ono, što je on pronašao, uostalom već postojalo u prirodi. Ne treba ništa drugo nego otkriti i poslužiti se onim, što se tu nalazi već od stotina milijuna godina prije njega, bez njega i ostat će tu i poslije njega. Što više pravi učenjak napreduje u ovoj spoznaji naravi, u njezinoj kompleksnosti i njezinu bogatstvu, to više postaje svijestan svoga golemog neznanja. Priča se, da je neka obožavateljica radova učenjaka Augusta Lumièrea svojom upornošću jednoga dana dobila dozvolu, da posjeti njegov laboratorij. Okrenuvši se na časak od svojih radova, učenjak joj pokaže zaredom i sasvim jednostavno različite instrumente, kojima se služio. Posjetiteljka se bez prestanka divila, čudila i zapanjivala. Odlazeći nije se mogla suspregnuti, a da ne reče: »Ah! gospodine, kad bi mi samo Bog dao, da bih znala i stoti dio onoga, što vi znate! — O, gospođo«, odgovori ponizno učenjak, »pitajte ga, dakle, da vam dade znati stoti dio onoga, što ja ne znam.« I tiho zatvori vrata.

2. *Moralni napredak*

Ovdje će »napredak« trebati shvatiti i postaviti u kršćanskoj perspektivi. Priroda nema namjera. Ona ostvaruje mogućnosti, što su joj bile dane od Stvoritelja. Životinja slijedi svoj nagon. Jedini čovjek imade namjera. On je moralno biće, čija djela, uslijed njegove vlastite naravi, moraju biti usmjerena na njegovu korist i na dobro njemu sličnih bića (to jest ljudi), s kojima je on pozvan da živi u zajednici. Ako se on odvrati od Božjeg plana, može zloporabom svoje slobode učiniti, da njegov um i njegova moć služi samo na njegovu štetu i na štetu njegove braće. Povijest još odjekuje i odjekivat će uvijek kataklizmima, što su bili uzrokovani strašnim ljudskim strastima, u službi kojih su utrošeni i najveći napreci duha.

Inače, ovo gledište na stvar ne izmiče učenjacima sadašnjice. Više od jednoga ulazi u svoj laboratorij drhćući, jer se sa zebnjom pita, ne će li njegovi radovi, što idu za tim, da ukrote strašnu energiju prirodnih moći, mjesto da budu iskorišteni na dobro čovječanstva, sutra možda služiti, da ga zdrobe, da ga okrutno rastrgaju s milijunima i milijunima žrtava u nekom sukobu, koji svaki dan postaje strašniji, gdje se, pod izlikom osiguravanja bogatstva među narodima, u igri strašnih ljudskih strasti ne će tražiti nego samo nemilosrdna, barbarska, nezasitna dominacija.

»Nauka — pisao je nedavno jedan od tih učenjaka — oruža naše nagone. Ali tragično za našu vrst jest to, što se ona ne razvija paralelno moralnoj vrijednosti.« Filozof Bergson je izjavio: budući da je nauka učinila golem napredak, čovječanstvu je potrebna neka »nadopuna duše«. Odakle će mu doći ta nadopuna, što se danas tako imperativno traži? Ne sumnjajte, ne tražite drugdje osim u poslanju Isusa Krista, u njegovoj blagoj vijesti pravde, slobode, pravoga bratstva, koja je jedina sposobna učiniti, da danas sav napredak, koji je dostojan toga imena, posluži istinskom dobru čovječanstva.

IV. KRŠĆANSKI SMISAO PATNJE

Pravedni je Job neumrlim riječima isplakao svoju patnju. Oplakivao je svoja dobra, svoje zdravlje, svoje izgubljene sinove. Međutim, priznajemo, veliki problem patnje nevinoga

pravednika tu nije bio riješen. To se može riješiti samo onda, ako se problem postavi u potpuno kršćansku perspektivu. Na ovom tlu patnje ne smijemo dopustiti nevjernicima, da se čude i da prosuđuju. Dovoljno im je pokazati ponašanje prirode, kojom su oni okruženi: kamenje, što se raspada, biljke, što venu, stabla, što ugibaju, životinje, što crkavaju. A jer oni, prema svom naziranju, nisu nego jedna od ovih zadnjih, ne mogu drugo nego slijediti, kao i one, sudbonosni zakon svih bića na zemlji. Ne mogu drugo nego se pokoriti. Ono, što oni nazivaju svojim zlom, svojom patnjom, što je onda drugo nego neka promjena molekularnog stanja, bez interesa i bez svrhe? Neka, dakle, ne dolaze govoriti nama katolicima: »Ali vaša vjera govori ovako, a vaš Bog čini onako!« Treba ih odbiti, jer oni stvar ne poznaju, a davati samo djelomične i fragmentarne sudove znači: potpuno iskriviti problem. Doista, treba uzeti u obzir cjelinu i ona ni jedan čas ne smije biti zanemarena. Upravo zbog toga riješenje se ne može naći nego samo u integralnom kršćanskom gledanju na zlo i patnju.

1. *Velika pedagoška pogreška*

Kada dijete poodraste, otac i majka, radi njegova dobra, uče ga da sluša. U tu svrhu ono ili biva ukoreno ili nagrađeno, te vrlo brzo shvaća. Osim toga daje se do znanja njegovoj maloj savjesti: ako otac i majka nisu uvijek tu prisutni, da bi ga gledali, postoji dobri Bog, koji je sve stvorio, koji je posvuda i koji sve vidi. Uzeti šećera ili pekmeza iz ormara, igrati se žigicama... u odsutnosti roditelja, Bog ga vidi i Bog će ga kazniti. Ako kasnije nadođe neki neugodan događaj, uzrokovan neposluhom, to je prigoda, da se djetetu rekne: »Eto vidiš, dragi te Bog kaznio.« Dijete to prihvaća i u njegovoj maloj savjesti sve je jedno: poslušati ili ne poslušati oca i majku znači poslušati ili ne poslušati dobroga Boga, i za to zaslužiti od strane roditelja ili od strane Boga nagradu ili kaznu. Međutim, ono raste, i od djeteta, postao je gle, mladić, što se uputio stazom života. Naskoro, upozna se s bolestima, s neuspjesima, s tugom, u jednu riječ: s patnjama, koje uistinu ne mogu izgledati ni za njega samoga, ni za druge kao zaslužene kazne za neposluh prema Božjim zakonima. A onda se u njemu pojavljuju objekcije, strašne objekcije: Ako Bog postoji, on je nepravedan, ili, pače, on je nemoguć ili još:

on se ne brine za nas. Koliko se puta oko nas čuje, pa čak i od kršćana, ova tužaljka, štoviše, ovaj prigovor pred kušnjom boli, koja je jako zadesila ovu ili onu osobu: *Doista, ona nije to zaslužila!* Treba li se stoga začuditi, da vjera, već tako slaba, bude uzdrmana pa čak i porušena?[136]). To je zbog toga, što se bila učinila velika pedagoška pogreška: djetetu, mladiću u određenom času njegove formacije nije bio dan kršćanski smisao, dakle jedini pravi smisao patnje.

Posljedica, a to se svagdano vidi, može biti fatalna za njegovu vjeru. S obzirom na to, složit ćemo se s ispravnim opažanjem staroga Montaignea: »Ja smatram lošim postupkom, kad vidim, da netko nastoji našu vjeru potkrijepiti i učvrstiti srećom i uspjehom naših pothvata. Naše vjerovanje ima dosta drugih temelja, a ne treba da bude auktorizirano srećom: jer, kad se sreća okrene i postane nepovoljna, narod naučan na ove dokaze, drage i svojstvene njegovu ukusu, dolazi u pogibelj, da izgubi svoju vjeru[137]).«

2. *Smisao nagrade prije Isusa Krista*

Povijest je utvrdila, da se u Izraelu uvijek vjerovalo u nagradu ljudskih čina, to jest, u nagradu za dobro, a kaznu za zlo, ali da više vjekova Židovi nisu vjerovali u nadzemaljsku nagradu. Tužni Šeol, mjesto tmurno i ledeno, gdje su kao sablasti boravile blijede sjene mrtvih, nije se uzimao u obzir. Trebalo je da svatko primi svoju nagradu u kratkom toku ljudskog života na ovom svijetu zvanom »Zemlja živih«. Zbog toga u Starom Zavjetu susrećemo obećanja nagradâ za krepost; takve nagrade su tvarna dobročinstva, kao: bogatstvo, čast, uspjeh, mir, duga starost, mnogobrojno potomstvo. Otvorimo, na primjer, knjigu Salamonovih Priča:

Boj se Gospodina i odvrni se od zla;
To će biti zdravlje za tvoje tijelo
I osvježenje za tvoje kosti.

Od tvog imanja časti Gospodina
I od prvina svih tvojih plodova,
Onda će se tvoje žitnice napuniti žita
I tvoje bačve bit će prepune vina.

(III. V. 7—10)

Ovo nazivanje, da Bog stalno posreduje na zemlji zato, da kazni grijeh, a nagradi krepost, dugo je trebalo i od njega se nisu mogli osloboditi nego tek u kasnijoj epohi židovstva. Ipak će, pod providencijalnim tajnim nadahnućem, ovo kolektivno i vremensko nagrađivanje postati individualno, a da ipak ne prestane biti vremensko. Takvo je nagrađivanje Joba, pravednika, što trpi, gdje se tražilo riješenje dostojno Boga. Na kraju će nagrada postati individualna i nadzemaljska. Povijest pokazuje, da je ova nagrada, koja će dobiti posljednju definiciju u Evanđelju Isusa Krista, bila već nazrijevena od nekih psalmista (ps. 49. i 73.), koji govore, kako Bog diže dušu iz Šeola, da bude postavljena u slavu.

Još mnogo kasnije i bliže nama, u I. vijeku prije Isusa Krista, kako to pokazuje Knjiga Mudrosti, dolazi se do sjajne sigurnosti o drugom svijetu i, prema tome, o nadzemaljskoj nagradi. Tu se kaže, da duše pravednika, oslobođene od svojih tjelesa po smrti, odlaze stanovati u Gospodinov nebeski Hram, i bit će skupa s anđelima pridružene njegovu kraljevstvu. Sadašnji je život, dakle, promatran kao slijed providnosnih kušnji, za koje čovjek ne mora očekivati nikakvu vremensku nagradu, kako bi to izgledalo iz završetka kušnji Pravednika u knjizi Joba, jer će osigurana pravedna nagrada biti posve nadzemaljska. Postoji neki drugi svijet, gdje će dobri biti sretni, a zli biti predani na kazne Hada. Tako će se dakle, čovječanstvo pod vodstvom tajne rasvjetljujuće milosti Božje, u shvaćanju nadzemaljske nagrade uzdizati postepeno, sve do vrhunca istine ne samo u svojim težnjama nego i u svojim moralnim shvaćanjima. Isus Krist je onaj, koji će svojom Božanskom potvrdom toj istini dati apsolutnu sigurnost[138]).

3. *Nagrada prema nauci Isusa Krista*

Kad je Mesija, sin Božji, došao na zemlju uspostaviti evanđeosko duhovno kraljevstvo, da li je on obećavao vremenite nagrade, kako su ih poznavali za vrijeme duge periode Staroga Zavjeta? Je li on svojim vjernim pristašama kao vremenitu nagradu zajamčio pune žitnice žita, prepune bačve vina, bogatstvo, časti, uspjehe, dug život, mnogobrojno potomstvo itd...?

Odgovorimo i kažimo još i ovo. Mnogi od naših nazovikršćana danas u to vjeruju i zbog toga njihova vjera biva tako često uzdrmana i često se ruši onda, kad im se, dok vide

patnje pravednika i nevinih, čini, da ili Bog nije vjeran svojim obećanjima, ili da je to nepravda, okrutnost, nehaj ili nemoć. Požurimo se, da izvedemo iz žablude te pokolebane vjernike i to jednostavno otvarajući pred njima Evanđelje! Skoro na svakoj stranici obećaje Krist svojim vjernicima patnje, progonstva, potvaranja, udarce, tamnicu, smrtnu osudu itd. Dakle, kršćani, vi ste na to bili unaprijed upozoreni, niste upali u neku zamku.

Čujem, gdje mi govorite: Ali onda, čemu služi vjera i živjeti po vjeri, ako nismo zaštićeni?... Eto, to je tako stoga.

1. Jer Bog, koji ne će da potpuno ukloni patnju, često je olakšava, pa čak i u vremenitom redu, kao nagradu za molitvu i za žrtve;

2. Jer on obilnije daje svoju milost, to jest, svoju nadnaravnu pomoć, da se patnja snosi..., ali osobito stoga,

3. Jer on ima u vidu nadzemaljsku vječnu plaću. Za čovjeka ne postoje dva života, postoji samo ovdje dolje početak a nastavak onamo, sve to kao jedan komad, kojega se prvi čin događa na zemlji, a drugi... na nebu. Ovaj se smisao vječnoga nalazi posvuda u Kristovoj nauci. Kod ovakva naziranja, koje je već od početka neophodno za svako pravilno rasuđivanje ljudskog određenja, što je, dakle, život ovdje dolje, pa makar kako dug i bolan bio, u usporedbi s vječnosti, koja će iza njega doći? Da li je život nešto drugo od udarca kirurškog nožića, što probija čir spasavajući život, od napora ruke, što se diže, da ubere slasni plod? U Kristovoj nauci sve je usredotočeno na vječnost. Svima onima ,koji će u njega povjerovati, u njegovo Evanđelje, on će dati život vječni. On to kaže i ponavlja bez prestanka. Zato apostol Petar izjavljuje: »Gospodine, a kome ćemo ići? Ti imaš riječi vječnoga života.«[139])

A apostol Pavao tvrdi: »Ja smatram zaista, da patnje ovoga života ne mogu biti uspoređene sa slavom, što će nam se objaviti.«[140]) Da pravilno prosudimo smisao patnje, treba odmah znati, kamo nas, prema Božjoj osnovi ostvarenoj po Isusu Kristu, patnja vodi i kakva dobra ona osigurava svakom ljudskom biću, koje pristaje uz ovu božansku poruku. Misliti, da se može prosuditi patnja ovog vremena izvan ove cjelovite kršćanske perspektive na vječnost, znači potpuno iskriviti sve glavne misli ovog problema i učiniti nemogućim jedino ispravno riješenje.

S obzirom na ovo, bit će dobro pročitati sugestivne misli bivšeg profesora Medicinskog fakulteta, koga je mučio ovaj strašni problem patnje i koji je posvuda tražio njegovo riješenje: »Vi nipošto ne ćete doći do nečega razglabajući samim razumom. Ja sam dosta trpio. Znate li, gdje sam našao malo mira čekajući blagodat vjere, koju je Lourdes dao Carrelu? Ja sam opetovano čitao život Bernardice i život Terezije iz Lisieuxa. Kako je Bergson imao pravo! Sveci, kršćanski mistici gledaju neizmjerno dalje od nas. I doista, samo oni vide. Život Terezije bijaše svagdašnji križ, fizički i moralni. Njezina vjera bijaše žestoko kušana. I u tim olujama, ona je sačuvala mir, radost, strastvenu želju da služi. Ovaj svijet, što ju je bio skršio, ona je ljubila toliko, da mu obećaje darovati svoju vječnost. Nakon što mu je taj dar prinijela ovdje dolje po povratnosti zasluga, o kojoj govori J. de Maistre, htjela ga je imati u vječnosti. Veliki obalni gusari, što prave smetnje, provode svoj život tako, da nas opterećuju; sveci provode svoj život zato, da se brinu, kako bi nas rasteretili. Mjesto da nas ubiju, oni umiru zato, da mi živimo. Heroji su svakako samo oni. Vas ovaj govor čudi? Ja nastojim, da ne griješim protiv svijetla! Uostalom, molite malo za mene[141]).«

Nitko nije tako sretan kao kršćanin, rekao je veliki patnik Pascal. Zašto, ako li ne zato, što je sam s misticima i svecima, koji su kršćani u punom smislu riječi, riješio problem patnje. Što se tiče velikog mnoštva pravednika, što trpe, i nevinih, što su potlačeni, sjedinjeni otajstveno ovdje dolje s pomirenim Kristovim otkupljenjem, s otkupljenjem tog velikog Patnika, za njih u kraljevstvu Očevu postoji neizreciva nagrada, koja je osigurana po njegovoj Pravdi i njegovoj milosrdnoj Ljubavi. To kršćanin zna i ne vara se.

Jedno neizbježno razmatranje

Svako promatranje velikog problema patnje u kršćanskoj perspektivi, koja je jedina razumna, ma bilo ono ne znam kako bistro i sažeto, zaista ne će biti cjelovito, ako se ne ustvrdi, da sva Kristova nauka, dok u jednu ruku proriče patnju, u isto vrijeme joj navješta rat, te da je ona sveopća i neprestana mobilizacija protiv patnje. Skoro da se ovdje zaboravlja ono, što je osnovno: a to je, da Isus Krist, božanski Učitelj, u isto vrijeme dok u Evanđelju kršćanima navješta patnju, svima njima nalaže, kao jedini uvjet njihova spasa, da posvete sve svoje napore pa čak i sam život boreći se protiv patnje, da je nastoje suzbiti među svom svojom ljudskom braćom. Da, pohađati utamničenike, zaodjenuti gole, napojiti žedne, nahraniti gladne. To je rekao On, Učitelj, a to znači pomoći, olakšati Njemu samome, našemu Bogu. »Ono, što ste učinili jednome od mojih najmanjih, to ste učinili meni samome.« On će sam dati primjer i njegov apostolski život proći će u tome, da liječi bolesnike, da se smiluje nad svaku bijedu, pa da je olakša.

Odsada, dakle, za kršćanina smilovati se bijednima, bolesnima, svim patnicima života u njihovu tijelu ili u njihovoj duši, znači prikloniti se samome Bogu, da mu olakša, a to znači imati pravo na nagradu dostojnu ovako visoke službe. Prema tome, jesu li svi oni bijednici, oni bolesnici, oni ranjenici života samo izmet čovječanstva? Ne! Oni su njegov najplemenitiji dio, božansko plemstvo. A da se označi njihova uzvišena čast, kršćanska je vjera našla uzvišeni naziv. Naziva ih trpećim udovima Isusa Krista.

Zato, kada čitate na naslovnoj stranici djela starog liječnika Hippokrata: »Opus divinum sedare dolorem« — »Božansko je djelo ublaživati bol« — vi se veoma čudite slušajući u tome kao neku prethodnu jeku samoga glasa Isusa Krista. Da, božansko je djelo ublaživati bol, jer je ono dostojno Boga i usmjeruje se k samome Bogu, kada ga, na božansku zapovijed, izvršuje svaki vjernik njegova Sina.

Zar ne odgovaraju upravo ovoj božanskoj zapovijedi časne sestre bolničarke, kćerke svetoga Vinka i sve ostale karitativne osobe, koje, mobilizirane od samoga Boga za rat protiv patnje, za vrijeme čitavog života njeguju bolesnike, ranjenike, slabiće tijela i duše naprežući se, da im ublaže bol?

Stupimo još više. Zar kontemplativne redovnice Karmela kao i drugi samostani čine nešto drugo nego li da preko svojih molitava, svojih žrtava i svojih skrivenih zasluga šalju spasonosne zrake prema svim tijelima, svim bratskim dušama, zato da im olakšaju u njihovim patnjama, da — pomažući im, kako će patnje kršćanski snositi — te patnje obrate u duhovno dobro? Toliko je to istinito — da je kršćanski moral golemi pothvat borbe protiv patnje, naređen od samoga Boga — da, kada bi taj moral bio primijenjen posvuda, odmah bi

u čitavom svijetu zavladala pravda i mir sa slatkoćom i srećom, koje bi svi osjećali u životu na zemlji.

Vi to dobro osjećate, svi vi, koji strepite pred tjeskobnom perspektivom strašnih patnja, užasnih kataklizama, kojima čitavom svijetu prijeti ova ljudska znanost jučer tako laskava, toliko pažena, a koja mjesto napretka i blagostanja, što se od nje očekuje, može u službi osvajačkih strasti i gospodstva postati najsmrtonosniji bič, bič užasna pustošenja. Treba li, dakle, pred strašnom prijetnjom njezinih atomskih bombi i njezinih otrovnih plinova, prokleti ovu nauku i žaliti za neznanjem primitivnih plemena? Ne, zaista, ali je treba uravnotežiti pomoću moralnih kreposti, pomoću one »nadopune duše« — »nadodatka duše«, koji traže i sami učenjaci, a imperativno zahtijevaju tjeskobni narodi. Žurite se, dakle, glave i vođe naroda, što nosite na svojim leđima tako teške odgovornosti, žurite se, jer je već dosta kasno, da pribjegnete ovim visokim moralnim vrlinama. Gdje ćete ih naći, ako li ne u Evanđelju Kristovu? Više nego li ikada izgleda, da ono nije fakultativno, nego obligatorno. Samo ono može, to se danas vidi upravo u zasljepljujućoj jasnoći, osigurati među narodima pravdu, poštivanje prava svih, pravo bratstvo društva, a ne da se društvo podvrgava interesu ciničkih izrabljivača njegove lakovjernosti, njegove iskrenosti i njegovih najpravednijih zahtjeva. Samo Kristovo Evanđelje, ne oslobađajući silu obaveze da dade podršku pravdi, nego boreći se bratskom ljubavlju protiv svake patnje, može svijetu osigurati blagodat mira, »slatku riznicu sreće«, kako su negda pjevali trubaduri onog dragog Srednjeg vijeka!

V. KRŠĆANSKI SMISAO BOŽJE LJUBAVI

Bila bi velika zabluda rezervirati simpatički smisao Božje ljubavi za Novi Zavjet, a u Starome Zavjetu htjeti vidjeti samo bojazan i strah pred Bogom. I najslabiji povijesni smisao energično se diže protiv takva mišljenja i — kraj nekih tekstova, koji su uzrokovali, da je Bog prikazan u strašnom liku — dovoljno pokazuje, kako je Izrael divno duhovno napredovao preko one žive tradicije, što ide od Abrahama, oko 2.000. godine, sve do Krista iz Evanđelja svetoga Ivana. Da, u samoj zori Novoga Zavjeta, imati strah pred Bogom znači vjerovati u njega i služiti mu. Bog je ljubav, a Stari Zavjet

je to više nego li predosjećao. Slušajmo zato, kako se sam Bog izrazuje o ovoj stvari preko usta proroka Ozeja:

»Kad je Izrael bio mlad, zavolio sam ga i od Egipta sam pozivao sina svojega. Ali, što sam ih više pozivao , oni dalje odlaze od mene... A ja sam Efraima vodio vodiljkom i podizao ga na ruke svoje. Ali oni nisu spoznali, da sam bio Spasitelj njihov. Vukao sam ih k sebi vezama dobrote, užetima ljubavi. S njihove šije skidao sam jaram, sagibao sam se k njemu, davao mu hranu[142]).«

Kakve li divne nježnosti, što se pripisuje Bogu u njegovim osjećajima prema čovjeku!

Sigurno, bit će i strašnih kazna za Izrael, koji je zaboravio na primljena dobročinstva i koji prezire zakon Božji, ali pomoć Božja njemu je uvijek motiv pouzdanja u isto vrijeme kao i stalan zalog sigurnosti.

Ali ti, Izraele, moj podaniče...
Ja sam te izabrao i nisam te odbacio.
Ne boj se ništa, jer sam ja s tobom;
Ne uznemiruj se, jer ja sam tvoj Bog.
Ja te jačam; da, ja ti dolazim u pomoć;
Da, moja te pravedna desnica podržava.

(Izaija, XLI, 8—10).

Čujmo sada odgovor čovjeka na poziv ljubavi njegova Boga. Kojeg li pouzdanja! Ne sliči li on maloj ptičici, što se skriva uz svoju majku?

Smiluj se na me, Bože, smiluj se na me.
Jer se u tebe uzda duša moja;
I pod sjenu krila tvojih sklanjam se,
Dok ne prođe nevolja.

(Psalam, LVII, 2).

Psalmi sadrže ovakve apele na pouzdanje, na milosrđe i ljubav Boga, te ih Crkva upotrebljava u svojoj liturgiji još i danas kao dirljivi i najdostojniji izraz svojih osjećaja klanjanja, molitve, hvale i ljubavi. Tko se ne sjeća lijepog stiha psalma XLII (2—3):

Kao što jelen čezne za izvorima voda,
Tako duša moja čezne za tobom, Bože.
Žedna je duša moja Boga, Boga živoga.

Ovu žarku želju za Bogom, do koje stara filozofija, i unatoč svog poleta, nije došla, mi nalazimo iskazanu u potresnim izrazima stare Biblije, kao da bi za nju sve ono, što je u čovjeku, bilo koncentrirano na Boga, na odnose između njega i čovjeka. Kada čujemo govoriti o Šeolu, tamnom i maglovitom mjestu, u kojem prebivaju sjene, mjestu boravka pokojnika, katkada se čudimo, zašto je Bog za vrijeme tolikih vjekova skrio Izraelu divnu zbilju nebeskog mjesta boravka, raja, za pravednike. Pronicavom povjesničaru nije izmaklo, da tu ne zapazi delikatnu tačku Božje pedogogije, u kojoj se odrazuje velika mudrost. Kult mrtvih za primitivne narode, doista, bijaše opasnost zbog politeizma, a Biblija, zapostavljajući mrtve, usredotočuje sav kult na Boga, koji je jedini uzvišen. Tako se monoteizam održao u svoj svojoj čistoći. Kasnije, na koncu judaizma, Knjiga Mudrosti, koja je možda najzadnja po datumu od knjiga Staroga Zavjeta, opisat će u nizu veličanstvenih misli odnos Boga s dušom pravednika u mjestu boravka ljubavi (II, 23).

U ruci su Božjoj duše pravednika,
I bol ih se ne će dotaknuti.
Pred očima bezumnika, oni izgledaju kao mrtvi,
I njihov odlazak smatran je kao zlo,
I njihovo udaljivanje od nas kao uništenje.
Ali oni su u miru. . .
Njihova je nada puna besmrtnosti.
Poslije lagane patnje primaju veliku nagradu,
Jer ih je Bog iskušao i našao ih vrijedne sebe. . .
Vjernici će stanovati s njime u ljubavi.

(III, 1, 5, 9).

»Vječna intimnost s Bogom ne pripada nikome. Takva nagrada nije udijeljena u ime pravde nego jer Bog ljubi. Tako, zadnja riječ pripada ljubavi, koja uključuje pravdu i sasvim je natkriljuje[143]).«

Ne će li se međutim na dosta današnjih kršćana odnositi prigovor, da nisu pravilno shvatili smisao Božje ljubavi? Religija, koja bi ih morala spajati s Bogom, ne sliči li nekoj zbirki policijskih natpisa: »Pozor, Smjer zabranjen, Ne hodajte po gredicama, Zabranjeno je trgati cvijeće!« itd., s vječnim strahom od kazne zbog svakog kršenja pravila, zbog svake povrede cestovnih propisa? Neki u molitvama, hodočašćima, milodarima, voštanicama, u skupljanju milostinje itd., ne vide drugo nego neku vrst osiguranja protiv nesreća, osobito vremenitih. Na taj način je njihova sablazan velika i njihova vjera u velikoj opasnosti, da bude uzdrmana pa čak i srušena, kada, na koncu konca, i njima treba isto tako trpjeti u životu kao i onima, koji su bez vjere. Doista, tu se ne osjeća uzbuđeno i dirljivo nadahnuće Psalma ili knjige Mudrosti. Žao nam je, da je to tako.

Pravi Kršćanski smisao ljubavi Božje

Taj smisao veoma nadvisuje sve »ostatke« poganstva, te u ljudskoj povijesti otkriva pojavu onih »štovatelja u duhu i istini«, koje je Otac želio, a koje se Isus najavio Samarjanki na Jakobovu zdencu. Odsada, prosvijetljen od samoga Duha Božjega:

1. Kršćanin znade, da ga Bog ljubi. Na ovoj malenoj Zemlji, najmanjem dijelu goleme Stvoriteljeve vladavine, on nije samo upravljan, sudbinom vezan, nego je i ljubljen. »Bog je toliko ljubio ljude, da im je poslao svoga jedinoga Sina.«

(Ivan, III, 16)

2. Kršćanin znade, da je posinjeni Božji sin. On nije nikakav izgubljeni subjekt, utopljen u masi, prestrašeni rob, bilo kakav namještenik ili sluga, nego sin obitelji.

»Kad se vrijeme navršilo, Bog je poslao svoga Sina, koji se porodio od žene i bio podložan zakonu, da otkupi ono, što je bilo pod zakonom i da nas posini.«

(Sv. Pavao, Gal. IV, 4).

»Učinio nas je, da postanemo njegov rod.«

(Dj. Ap. XVII, 28).

»Kad budete molili, recite: Oče naš.«

(Mat. VI, 9).

Otac, dakle, nebeski, zbog svoga vlastitog Sina Isusa, sve kršćane zakriljuje plaštem svoga očinstva. Dom Marmion se zaustavlja na ovoj poznatoj misli: »Mi smo jedno s Kristom u misli nebeskog Oca. Bog, kaže sveti Pavao, bogat je milosrđem, jer onda, kada bijasmo mrtvi zbog naših grijeha, oživio nas je po Kristu, on nas je uskrisio u njemu, s njime, on je učinio, da sjednemo zajedno na nebesima, da nam konačno pokaže u vječnosti, kako nam neizmjerno bogatstvo

njegove milosti dolazi u Isusu Kristu. Ukratko, on daje da živimo u Kristu, da nas učini njegovim subaštinicima. U svojim nas mislima Otac ne odjeljuje od svoga Krista. Sveti Toma kaže, da »po jednom istom vječnom činu božanske mudrosti i Krist i mi bijasmo preodređeni«. Otac, od svih Kristovih učenika, koji vjeruju u njega i žive od njegove milosti, čini isti i jedini objekt sviđanja (ljubavi). Sam nam naš Gospodin kaže: »Moj vas Otac ljubi, jer ste vi prije ljubili mene i uzvjerovali, da sam ja njegov Sin[144]).«

Euharistija

U takvoj atmosferi ljubavi i trajne intimnosti s Bogom, koja je prisutna u njemu i koju pokreće njegova milost, kršćanin odmah shvaća svoj život i gleda, kako se ostvaruje veličanstvena zamisao njegova Boga, upisana za njega na tako očit način u povijesnom razvoju čovječanstva. Promatrajući s ponosom čudesa Yahwehove zaštite nekoć je Izrael klicao: »Koji, dakle, narod, ma kako velik bio, ima bogove, što dolaze k njemu, kako to čini nama naš Bog, kad god ga zazovemo?«[145]). A što da kažemo danas, poslije Utjelovljenja Sina, kada u nama stanuje Sveto Trojstvo po milosti, kad postoji ustanova Euharistije?

S obzirom na ovu ustanovu, negda je »Revue hebdomadaire« objavila zanimljivo »pismo nekog odcijepljenog protestanta zabrinutom katoliku«. Tu čitamo: Vi mi kažete, vi, katolik, da vaš moderni duh odbija prihvatiti realnu prisutnost jednoga Boga (dušu, tijelo i božanstvo) pod euharistijskim prilikama, u maloj hostiji tabernakula. E, dobro! Meni u mojem razumu nešto kaže: ako se, doista, dogodila ova u analima čovječanstva nečuvena činjenica, da je jedan Bog tako ljubio ljudsku djecu, te je sišao i utjelovio se između njih, da se smiluje svim njihovim patnjama i da čak i svoju krv prolije za njih, nešto mi kaže, da nije moguće, da ovaj Bog, koji je toliko ljubio ljude, njih ostavi, pošto je završena njegova zadaća, i da ne bude više s njima nego samo kao neka povijesna uspomena, kao Aleksandar, Cezar ili Napoleon. Nešto mi u mojem razumu kaže, da je moć ovoga Boga morala naći u svojoj ljubavi sredstvo, po kojem će ostati među ljudskom djecom, koju toliko ljubi. Ovo božansko iznašašće je Euharistija, koja ovom Bogu omogućuje, da dade samu hranu svoje ljubavi svojoj ljudskoj djeci, koja su postala njegova braća i da ostane s njima kroz vjekove, najintimnije združen s ljudskim generacijama, što nadolaze...« Što se tiče načina izabranog od Boga, da ostvari svoj plan, modernom duhu, koji je bolje upućen u božansku Svemogućnost, nije ništa lakše prihvatiti. Njemu je dosta da sigurno znade, da je sam Bog utvrdio i odredio ostvarenje toga. Tom prilikom se moderni duh smije na djetinjske prigovore, jer on već predviđa divnu jasnoću, koju će nauka, napredujući na polju astronomije, fizike, biologije i td., sigurno baciti na toliko problema, gdje se, kao u nekoj igri, pokazuje Božja Svemogućnost, da među ljudima ostvari svoje osnove.

Riječ vjerniku

Zbog toga — ti sada to vidiš, ti, koji se lojalno hoćeš angažirati samo u punoj istini — kršćanin na putu svoga određenja napreduje obasjan svijetlom. U beskrajnoj pirodi, što ga okružuje, on se osjeća kao kod kuće, kao sin obitelji što obilazi divnu vladavinu Gospodina Boga, svoga Oca, čiju veličinu njemu pjeva svemir. Svakom otkriću znanosti on se radosno veseli kao svakom novom zapaženom refleksu moći svoga Boga. Da shvati smisao tôka povijesnih događaja od početka vremena i tisućljeća, otvara svetu, nadahnutu knjigu Biblije, te mu se pokazuje božansko djelovanje, što vodi tvar do života, život do čovjeka, čovjeka sve do Krista Otkupitelja i po njemu sve ljude, koji su odsada pozvani u kraljevstvo, sve do nebeskog Oca. Na taj je način sve rasvijetljeno, svrstano i usklađeno. Ako prolazni čas zemaljskog života kršćaninu ne bude mogao zadovoljiti goruće aspiracije njegove naravi djeteta Božjega, siguran je, da će jednoga dana i za uvijek postići svoju puninu od Onoga, koji imade riječi i dar života vječnoga. To će biti, on to znade te ponavlja sa svetim Augustinom (Isp., X.): »Svijetlo, koje se ne gasi, glas, koji se ne gubi, miris, koji se ne razasiplje, sitost, koja ne gladni, zagrljaj, koji se ne svršava.«

U ovoj uzvišenoj viziji Božji se zamisao potpuno objavljuje u svoj svojoj blještavoj ljepoti:

Povijest čovjeka i njegove zemlje
Velika je povijest ljubavi.

D O D A T A K

BIBLIOGRAFIJA

Les idées maîtresses de l' Ancien Testament, A. Gélin. (izd. Cerf, 1947.).
La Genèse, J. Chaine (izd. Cerf, 1949.).
Job, J. Steinmann (izd. Cerf, 1946.).
Le roi David, J. Steinmann (izd. Cerf, 1948.).
Isaie, G. Brillet (izd. Cerf, 1944.).
Etudes sur le code de l' Alliance. Henri Cazalles (Letouzey, 1946.).
Origines. (Geneza I—III.). Ch. Hauret (Luçon, 1950.).
Précis d'histoire biblique. H. Lusseau. (Poussielgue, 1948.).
Le développement des idées dans l' A. T. — J. Guitton (Aix-en-Provence, 1947.).
L' encyclique sur les études bibliques. J. Levie, S. J. (Casterman, 1946.).
Les Harmonies des deux Testaments. J. Coppens (Casterman, 1949.).
Histoire religieuse de l' A. T. — Ch. Coppens (Desclée, Tournai, 1944.).
Leçon élémentaires de Métaphysique crétienne, A. Michel (Berche — Page, 1938.).
La Genèse de l' Humanité. C. Arambourg. (Presses Universitaires, 1943).
Les races humaines. H. Valois (Presses Universitaires, 1948.).
L' home et l' univers. R. Boigelot. (3 sveska, Bruxelles, 1946.).
Découverte de la vie. P. de Saint-Seine. (Etudiants de France, 1946.).
Harmonies du monde moderne. F. — M. Bergounioux. (Didier, 1945.).
Bible et mystique chez Saint Jean de la Croix. J. Vilent. (Desclée de Brouwer, 1949.).
Introduction à la lecture des Prophètes. J. Chaine. (Gabalda, II. izdanje 1946.).
La sainte Bible. De Pirot-Clamer, u 12 volumena. (Letouzey).
Najpoznatija djela Daniel Ropsa.

KAKO TREBA ČITATI BIBLIJU?

»Ignoratio Scripturarum, ignoratio Christi est.«
(Ne poznavati Bibliju je kao ne poznavati Krista)
Sveti Jeronim.

U tome, što veli sveti Jeronim, velika je istina, jer Stari Zavjet prikazuje uspon objave dane čovječanstvu zato, da ga dovede do Krista, a Novi Zavjet pokazuje završetak njena providnosnog razvoja sa samim Isusom Kristom. Ne poznavati Bibliju jest ne poznavati Krista, koji se pripremao i već unaprijed prikazan bio kao zbiljski Krist. Preko Biblije nam se Bog objavljuje, govori nam preko svojih svjedoka, svojih proroka i svojih apostola, kao što će nam kasnije govoriti po svom vlastitom Sinu. Slušati ova svjedočanstva znači, dakle, slušati samoga Boga. »Sveti Jeronim (u IV. vijeku) je bio žarki propagator Biblije. On je poticao matrone i djevice, da čitaju Sveto pismo i da »i po danu i po noći razmišljaju zakon Gospodnji«. On je pisao svetoj Pauli: »Kako se može živjeti bez poznavanja Svetog pisma, po kojem se učimo poznavati samoga Isusa Krista, koji je život vjernika?« On je nju zadahnuo takvom revnošću, da je »pjevala psalme na hebrejskom i govorila ovaj jezik bez i najmanjeg latinskog naglaska«[146]).

I. TOČAN SMISAO

Ako hoćemo dobro poznavati Sveto pismo, potreban nam je u prvom redu egzaktan smisao. On će nam biti dan preko jednog od dobrih prijevoda, koje egzegete, svijesni poštovanja, što ga duguju Božjoj riječi i vješti u kritičkom tekstu, danas, na sreću, sve više umnožavaju. »Smisao nekog teksta nije uvijek kao smisao riječi, koje ga sačinjavaju, jer u tekstu može biti, a i ima, osobito u Starom Zavjetu i Apokalipsi,

mnogo slika, koje treba protumačiti, želimo li dobiti pravi smisao, što ga je imao pisac. Tako, kada psalam »Na izlasku iz Egipta« kaže, da su na izlasku planine uzigrale kao ovnovi ,a brdašca kao jaganjci, treba razumjeti: radost je bila takva, te se činilo, da se i sama narav tome pridružila (Ps., 114, 3—6)«[147]). Tako isto, kada prorok Izaija naviješta, da će za vremena Mesijina:

Vuk će prebivati s janjetom,
a leopard će ležati blizu jareta;
— — — — — — — — — —
I u zmijsko sklonište
dijete će, jedva odbito od sise, postavljati ruku.
(Ps. II, 6—8).

Prorok time nije htio reći, da će se tu zbiti fiziološka transformacija životinja, nego da će tu vladati kraljevstvo mira i milosti prema imaginarnim opisima edenske sreće »pod metaforičkom formom ili prema načinu govora, što se upotrebljavao u vrijeme, kada su živjeli nadahnuti pisci.«

Isto tako, s obzirom na znakove, što nagoviještaju konac svijeta, dolazak ili Paruziju Sina Čovječjega: ako je Isus, opisujući ih, pribjegao slikama i posvećenim terminima, što su bili vrlo dobro poznati njegovim slušateljima, on nije htio govoriti kao teoretičar, koji pozna kozmičke sisteme. Koji je, dakle, pravi smisao onih nebeskih revolucija, što su najavljene? »Sveti se Augustin zadovoljio mističnim značenjem: Sunce će biti Krist; Mjesec Crkva, koje će sjaj potamniti zbog progonstava; zvijezde, što će pasti, bit će sveti, to jest kršćani, koji će pasti, klonuti, itd. Kod proroka zvjezdane prijetnje slijede često najavljivanje još gorih zala. Izaija je na taj način prorekao pad Babilona: »Zvijezde neba i njihova zviježđa ne će više davati svijetla; Sunce će potamniti odmah pri istoku, i Mjesec ne će davati svoje svjetlosti« (XIII, 10.). Isto izražavanje najavljuje propast Izraela (Amos, VII, 9), kao i onu Edoma (Iz., XXIV, 4.), poraz Egipta (Ez., XII, 7—8). Očito je, da su to samo krasne metafore. Zašto, dakle, one ne bi mogle imati istu simboličku vrijednost u svjetskoj eshatologiji? Dugo biblijsko iskustvo je kao neka pretpostavka u korist ovakve egzegeze[148]).

Ako duhovi današnjice, iako su tek malo upućeni u astronomiju, lako dopuštaju mogućnost kataklizme (nuklearna eksplozija ili nešto drugo), koja bi bila kadra povući sobom potpunu perturbaciju sistema, podrazumijevajući tu i sitnu Zemlju, čini im se ipak teško dopustiti, da konac nevelike povijesti ovog malog planeta donese konac svijeta, to jest povratak u kaos (neki kažu u ništa) onih stotina milijuna suncaca, koje prate, sigurno, deseci milijuna planeta. Ova geocentrična i antropocentrična koncepcija njima izgleda kao sasvim zastarjela. To je veliki misterij i tek sjećanje na nj tisuću je puta strašnije od nekih smionih opisa od vremena svetih Otaca, ili gotovo iza apostolskih vremena, kojih su auktori mislili, da su u događajima, što su slijedili i pače u znanstvenim otkrićima našli podlogu za ispravnost tih (svojih) prikazivanja. Dobri današnji komentatori, putem svojih kritičkih bilježaka, pomoći će čitaoca, da dobro shvati točan smisao svetog teksta.

II. POVIJESNI SMISAO

Svatko uviđa, kako je važno oživjeti biblijsko pričanje s ljudima i povijesnim događajima. Mi smo prethodno vidjeli: to traži ozbiljan studij o mentalitetu nadahnutog pisca, kao i o literarnoj vrsti, u kojoj su pisani biblijski sastavci. Čitatelj Biblije ne smije zaboraviti, da nam nije cilj otkriti neki odsjek povijesti, ma kako on bio zanimljiv ili poučan, nego, u događajima, što se iznose, pokazati Božje spasiteljsko djelovanje, koje vodi i nadahnjuje svetog povjesničara. U ovom finalističkom smislu povijesti objavljuje se čitava zamisao Božjeg izgrađivanja. Biblija nije nikakva moralna rasprava, nego svjedočanstvo Božjeg djelovanja među grešnim svijetom[149]).

III. ODGOJNI SMISAO

Stoga će čitanje Biblije biti prije svega traženje njena odgojnog smisla, mentalna koncentracija radi toga, da bi se otkrila Božja poruka, što se nalazi na njezinim nadahnutim stranicama. Preko njih kršćanska duša ulazi u komunikaciju pa čak i u sam razgovor s Bogom. Koliko li puta ovaj ili onaj odlomak Svetog pisma, rečen, ponovljen, i kao izblijedio u memoriji, iznenadno se razjašnjuje, rasvjetljuje i sjaji kao otkriti dijamant. On će pratiti dušu kroz sve dane i njoj će davati duhovnu hranu bogatu slatkoćom i neizrecivu.

Deus sitit sitiri, »Bog žeđa, da ga žeđamo«, govorio je sveti Augustin, označujući u svom veličanstvenom načinu govora, da Bog u nama proizvodi ovu žeđu zato, da nam je On sam ugasi. »Ako je tko žedan, — uzvikuje Gospodin Isus, — neka dođe k meni i pije.« Susret s Bogom je neuporedvo dobročinstvo, što ga duši osigurava čitanje Svetog pisma. »U tvojoj svjetlosti, Gospodine, vidimo svijetlo.« (Ps. XXXV, 10.).

U svojoj knjizi »Pages d' Evangile« abbé Marc označuje plodonosnu metodu, što ju je on slijedio: — Evo, što se odmah ukazalo mome duhu otvarajući »Svetu Knjigu«: »Kad je Isus govorio na zemlji, kada je pustio, da iz njegove velike duše iziđu neizrecive istine, što nam pomažu u življenju,... u trpljenju,... u umiranju,... — istine, od kojih naš ograničeni duh shvaća tako malo — je li mislio na mene?... to je bilo otkriće.

»Evanđelje je u mom duhu počelo bivati sve jasnije... Ta se »Knjiga« otvarala za me, govorila mi je, obuzimala dušu... Stadoh čitati svaku stranicu, svaku crtu... i govorio sam sebi: »On je mislio na me... On je meni govorio... O meni govori još i sada, jer je na zemlji... Jer svako jutro dolazi u hostiji k meni... On zna, da ja otvaram »Njegovo Evanđelje«, da stojim pred »Njegovim idejama«... On mi ih šapće u ovaj čas... ponavlja ih... kao i Petru i Ivanu, kao i Razbojniku. On ima nešto da mi kaže... Što?... Ja sam bio žedan i gladan... Otvorih knjigu drhćući... Razmatrao sam drhćući...

Nevrijedni učenik tražio je da čuje u golemim ponorima teksta Glas Spasitelja, Srce ljubljenog Učitelja... I sve se tada izmijeni. Čitah jednu frazu... Biva sve jasnija... Ona nema više one banalne boje naše obične riječi, koja se govori svakome i nikome... Shvatio sam. Isus u svojoj posebnoj dobroti otvorio je preda mnom (koji sam to tako slabo zavrijedio) golemo »polje Sv. pisma«... Sve mi je tu govorilo«[150]).

Nije li eto ovo kao proosjećani komentar riječi sv. Augustina: »Evanđelje su usta Kristova. Po njemu On još govori. On govori uvijek.« Shvatiti točno smisao teksta, naći povijesni okvir tog zbivanja, dobro je. Ali treba osim toga ući u duh tih osoba, proživjeti, saživjeti se sa žarkom prošnjom slijepca od rođenja i gubavca, u poniznost Kananejke, u pokajanje razbojnika na križu... Napose treba slušati u dnu svoje duše glas Učitelja istine, koji govori i rasvjetljuje,

glas Srca Božanskoga, koje ljubi, oprašta i tješi i hoće da bude od nas ljubljeno.

»Neki je svećenik jednoga dana ovako govorio nekom liječniku, videći, kako mu jača vjera: »Vi tražite Boga, žeđate Njega; otvorite, dakle, njegovo Evanđelje. Slušajte njegovu riječ.« I tako si je taj veliki kirurg rezervirao više puta na dan, jutrom, prije nego će krenuti na kliniku, o podne prije objeda, a osobito naveče po 3 minute, samo 3 minute. Posvećivao ih je Bogu, koga je često primao u sv. Pričesti, bacao se na Svetu Knjigu... Otvarao ju je na slučaj, čitao nekoliko redaka: »Ti su reci uvijek za me određeni, za me udešeni, govorio bi. Osjećam, da mi govori Krist, moj Bog. Ushićen sam. Slušam i primam požudno njegove misli. Više to vrijedi nego sve novine i časopisi, što mi se šalju. Moja se duša osjeća odmorena, ojačana. A kad pročitam, što sam htio, prikazujem Bogu brzo patnje mojih jadnih bolesnika i bacam se mirno na grozničav posao.« I dodavao bi: »Ne biste mogli vjerovati, koliko su ta nagla uzdignuća srca od koristi za me. Pomažu mi u dijagnozi i u brigama oko bolesnika... Kao da »netko Drugi« svemoguć radi uza me«[151]).

Ali nije samo Evanđelje, pače ni samo čitav Novi Zavjet, nego čitava Biblija je knjiga Kristova. Njegov se božanski lik pojavljuje u svoj svojoj veličanstvenosti istom u nevidljivom i komplementarnom svijetlu obaju Zavjeta (Starog i Novog). Stari je Zavjet kao neko golemo proročanstvo božanski nadahnuto te se u njemu sve odnosi na Krista i Krist je tu najavljivan u smislenoj i jedinstvenoj zamisli Očevoj. Stari je Zavjet kao neko veličanstveno tlo, gdje svi kraljevski prilazi vode u svetište, koje je Krist Spasitelj. Zar nas Krist sam na to ne upozoruje, kad onim učenicima na putu u Emaus, što kolebaju u vjeri, govori i doziva u pamet ono, što su govorili proroci, i kad »prolazeći sve proroke, počevši od Mojsija, on njima tumači sve, što se u Pismima na njega odnosi«[152]).

Evanđelisti se i Apostoli natječu ističući, da je Bog ostvario u Kristu sva obećanja, koja je nekoć dao patrijarsima i prorocima. A zar to nije bio i osjećaj naših otaca, kad su na portalima katedrala slagali uspomene, prizore i likove Staroga Zavjeta? Uvijek isti taj osjećaj nadahnjuje i našu religiju, kad kod najsvečanijih svetkovina izabire za introituse, ofertorije i popričesti mjesta iz psalama, Izaije i drugih proroka ili velikih osoba Staroga Zavjeta, da tako na-

znači, da nas oni vode do Krista kao u one dane, kad su ga oni naviještali.

Dakle, možemo doista reći s našim velikim Bossuetom:

»Nema stranice Svetog pisma, na kojoj nema Krista. On je u Raju, u Potopu, on je na Sinaju, pri prijelazu preko Crvenog Mora, on je u Pustinji, on je u Obećanoj zemlji, u Obredima, u Žrtvama, u Noevoj lađi, u Zavjetnom kovčegu. Svuda je On, ali svuda slikovito... Starozavjetni je Zakon kao neko skriveno Evanđelje, a Evanđelje je protumačeni Starozavjetni Zakon«[153]).

»Zato Crkva u svojim kolektivnim i liturgijskim molitvama ne prestaje nama stavljati na usta biblijske riječi. Ona je toliko razmatrala Bibliju, da za svoje molitve ne nalazi drugih riječi do li onih iz Biblije. Ona znade, da su i Našoj Gospi, kad je zapjevala: »Veliča duša moja Gospodina«, došle iz srca na usta riječi psalmiste. Ona zna, da je i naš Gospodin Isus Krist molio s Biblijom, te da je i njegov zadnji krik s križa bio stih iz Psalma. I zato ona vodi i svoju djecu istim putovima, koje ne će nigda moći do kraja proći«[154]).

BILJEŠKE

[1]) Aristide Braind (1862—1932). Francuski političar, dobitnik Nobelove nagrade za mir. Nekoliko je puta bio predsjednik francuske vlade, a od 1927—1932. ministar vanjskih poslova. (o. p.).

[2]) Cf. Paul Couderc: L' architecture de l' Univers (Gauthier—Villars, 1949).

[3]) Abbé Moreux: Les influences astrales (G. Doin).

[4]) Abbé Moreux (op. cit., str. 53).

[5]) Aron et Grassé (Masson): Biologie animale.

[6]) Revue des questions scientifiques (20. studenoga 1929.).

[7]) Traité des Actes humains (op. XXVI).

[8]) Lecomte du Noüy: Homme et sa destinée, str. 24.

[9]) U prvotnoj eri (paleozoiku) karbonska formacija trajala je oko 250 milijuna godina.

[10]) P. Pousseau: Astronomie sans télescope (Presses Universitaires), 1941. — Deribéré: La Nature, 1946.

[11]) Članak P. Hubble-a: Science et Avenir, (ožujak 1950).

[12]) Taj je broj dao G. De Vaucouleurs. (Predavanje na londonskom B. B. C.-u, London, siječnja 1950.).

[13]) Londonska »Nature«, sv. 149., str. 695., 1942.

[14]) A to su: 61 Cygni, 70 Ophiuchi i BD+20° 2465.

[15]) L Astronomie, svibanj 1949.: P. Baize: Compagnons planétaires des étoiles.

[16]) Danas se njihov broj cijeni na 500 milijarda. (Paul Couderc, s Opservatorija u Parizu.: L' Expansion de l' univers. Presses Universitaires, 1950.).

[17]) Sve brzine razilaženja zraka H i K joniziranog kalcija su brzine bijega. Iznimke, što se navode, samo su prividne i ovise o brzini, koju ima Sunce i njegov sistem zbog galaktičke rotacije. Mi smo oni, koji se približujemo jednoj od ovih spirala, a ne, da se one približuju nama. Dakle, sve spiralne maglice (ostali svemiri) izgledaju kao da bježe od naše galaksije, kao da one u sebi imaju neku odbojnu moć. Za tu silu genijalni Einstein bijaše već predvidio, da je se mora nadodati na privlačnu silu Newtona.

»Teorija relativnosti pokazuje, da na brzini od 100.000 kilometara u sekundi metar nema više od 94 cm, a da mu na brzini od 300.000 kilometara na sekundu vrijednost pada na nulu.«

Bilješka: »Izgleda očito, da neki predmet, što se kreće (vozilo, projektil, itd.) imade uvijek istu dužinu bez obzira na njegovu

brzinu. Ali to ne vrijedi samo za naše brzine. Kad brzina iznosi na tisuće kilometara u sekundi, teorija relativnosti kaže, da je predmet, što se kreće, toliko kraći koliko se brže kreće. Kad bi nekakav predmet, duljine jednog metra, na primjer mali zrakoplov, mogao proći mimo nas brzinom od 100.000 kilometara u sekundi, on našim očima ne bi izgledao duži od 94 centimetra. A kad bi prošao brzinom od 300.000 kilometara u sekundi, ne bi imao nikakve dužine!« (Citat iz članka Pierre Rousseaua o princu Louisu de Broglie, Revue de Paris, svibanj 1950., str. 120.).

[18]) Jean Abelé: L'Evolution de l'Univers, Etudes, ožujak 1948.

[19]) Mjesto riječi »svjetovi« bolje je upotrebiti riječ »galaksije«. A riječ »svijet« ili »svemir« za sve galaksije skupa. (G. R.).

[20]) Vidi: »Progrès recents de l'Astronomie« od G. Danjona (Bulletin de l'Astronomie, ožujak 1950.).

[21]) Podcrtao pisac (G. R.).

[22]) Podcrtao sam auktor (Marmion).

[23]) Citirano prema Renéu Grousset, Bilan de l'Histoire, str. 302.

[24]) Profesor na Collège de France, direktor Institut-a Pasteur de Tunis.

[25]) Sv. Pavao, Ef., I.—12.

[26]) Sv. Pavao, Gal., IV.—4.

[27]) Sv. Pavao, I. Kor., I.—28.

[28]) A. Gelin: Les idées maîtresses de l'Ancien Testament, str. 6., izd. Cerf, 1947.

[29]) A. C. J. F. Eléments de doctrine spirituelle. (Fiche double, nro. 4 et 5. Parole de Dieu, Inspiration.).

[30]) J. Chaine: Le livre de la Genèse, str. 508. (izd. Cerf, 1949.).

[31]) Enciklika: Divino afflante Spiritu.

[32]) Pismo J. M. Vostéa, O. P. tajnika Biblijske Komisije Njegovoj Uzoritosti Kardinalu Suhardu, 16. siječnja 1948. (Vidi tekst u La Documentation catholique od 25. travnja 1948.).

[33]) La Nature, 15. siječnja 1947. Studija o Pasteuru od profesora Pasteur-Vallery-Radot (Masson).

[34]) H. Lusseau: Evolution spirituelle, Pensée catholique (1947.), 3, str. 13.

[35]) R. Boigelot: L'homme et l'Univers (Bruxelle 1946.), svez. I., str. 14.

[36]) Dr. Maurice Vernet: L'évolution du monde vivant. (Plon. 1950.), str. 288.

[37]) Rémy Collin: Mesure de l'homme, str. 313. (Albin Michel, 1948.).

[38]) Treba li naglašavati, da u ovo područje ne ulazi čovječje rađanje,

[39]) Claire Bernard: Introduction, II. dio, gl. II., § 10.

[40]) Pierre Rousseau: Le Prince Louis de Broglie, (Revue de Paris, svibanj 1950., str. 150.).

[41]) »Danas se računa da imade oko 800.000 životinjskih vrsta. Ali to nije ništa naprama broju onih, što su negda živjele.« — Boule et Piveteau: Les fossiles (str. 855.).

[42]) P. de Saint-Seine: Congrès de paleontologie. — (Revue des questions historiques, 20. listopada 1947.).

[43]) Pierre de Saint-Seine: Les Etudes (str. 193., studeni 1949.).

[44]) Vidjet ćemo kasnije zašto.

[45]) Mesure de l'homme, str. 77 (Albin Michel, 1948.).

[46]) Op. cit.: Mesure de l'homme, str. 113.

[47]) S. S. Pio XII.: Humani generis (kolovoz 1950.).

[48]) La Pensée catholique, br. 11., str. 25., i Dr. Terrier: Le Transformisme et la Pensée catholique (1950.).

[49]) Em. Guyénot: L'origine des espèces, str. 121. (Que sais-je? 1947.).

[50]) Može se biti evolucionist, priznavati usmjereni i progresivni razvoj života, penjući se prema čovjeku, a da se ne bude transformist. I ako se ova dva imena često upotrebljavaju jedan mjesto drugoga, oni ipak ostaju različiti.

[51]) Elie Gagnebin: Le Transformisme et l'origine de l'homme, (Masson, Paris, 1947.), str. 96.

[52]) Vidi opis tipa Neanderthalca. (Boule: Les hommes fossiles.).

[53]) Sv. O. Papa Pio XII: Enciklika »Humani generis« (29. kolovoza 1950.).

[54]) Les origines humaines. (Nouvelle Revue des Jeunes, str. 116., ožujak 1932.).

[55]) Catéchisme des incroyants (sv. I., str. 193.).

[56]) Bilješka auktora. — Ne trebaju li oni braniti vjeru svojih vjernika protiv tvrdnji mediokriteta, koji misle, da im paleontologija pruža odlučne dokaze protiv kršćanske dogme?

[57]) F. M. Bergounioux: Harmonies du monde moderne, Paris, 1945., str. 117.

[58]) Jean Rostand: L'Evolution des espèces, (Hachette), 1927.

[59]) Ami du Clergé, 21. srpnja 1949. (str. 454.).

[60]) Ibidem, str. 455.

[61]) H. Lusseau: Précis d'Histoire biblique, (De Gigord, 1948., str. 55. i 56.).

[62]) Hauret: Origines — Conf., (1950.), str. 102., i Ami du Clergé (21. srpnja 1949.), str. 455.

[63]) P. A. M. Dubarle: La Vie intellectuelle (lipnja, 1949.), str. 553.

[64]) Nouvelle Revue Théoloque (Louvain. J. Levie, S. J., str. 1029.).

[65]) Kor. 15—52.

[66]) Rim., 16. siječnja 1948.

[67]) H. Lusseau: Précis d'histoire biblique, str. 10.

[68]) H. Lusseau: op. cit. (P. B.), str. 56., bilješka 23. (prosinac 1948.).

[69]) Hauret: op. cit., str. 130.

[70]) H. Lusseau: De la mesure dans l'exégèse (La Pensée catholique, br. 7., str. 30., 1948.).

[71]) Op. cit., str. 49., bilješka 40.

[72]) Sv. Ivan, gl. VIII., stih 44.

[73]) H. Lusseau: Précis d'Histoire biblique, str. 57., 5. (31).

[74]) M. J. Guitton: La Pensée moderne et le catholicisme, sv. IX. (1947.), str. 102—103.

[75]) J. Coppens: Miscellanées bibliques, XVIII (1948.), str. 398.
[76]) Prof. Coppens: La connaissance du Bien et du Mal et le Péché de Paradis, str. 21—26., i Miscellanées bibliques, XVIII.
[77]) Ami du Clergé, 21. srpnja 1949., str. 117—118.
[78]) J. Coppens: op. cit., str. 19—26.
[79]) Gen. I, 28.
[80]) U riječi Božjoj: »Evo, čovjek je postao kao jedan od nas u znanju dobra i zla« (Gen. III. 22), ne smije se gledati kao potvrda dogme sv. Trojstva, koju je biblijski pisac, kao i cijeli Stari Zavjet, potpuno nepoznavao. Bog govori svojoj pratnji, to jest anđelima, koji su imali veću spoznaju nego li ljudi i prema tome bili bliži Bogu. Stari nisu mogli zamisliti Boga, a da ne bi bio okružen, kao i njihovi kraljevi, svojom pratnjom, vijećem, koje bi slušalo i izvršavalo zapovijedi. Ovo slikovito prikazivanje nalazi se i inače u Bibliji (I. Kraljeva, 22, 19, 22. Izaija, 6, 8), a osobito u uvodu Joba (Cf. Jos. Chaine, op. cit. str. 52.).
[81]) Pustinjski kraj na jugu Mrtvoga Mora. Chaine: Le livre de la Genèse, str. 51.
[82]) Sv. Ivan, III. 8.
[83]) Sv. Ivan, XII. 31.
[84]) Dhorme et Vincent. (Les chérubins, u Rev. biblique, 1826. str. 328—358, 481—495.).
[85]) L. Chaine: op. cit., str. 66.).
[86]) H. Vallois, La Nature (15. prosinca 1947.). Izvještaj na l'Académie des Sciences (sjednica 15. ožujka 1949.).
[87]) Pismo O. P. Vostéa kardinalu Suhardu.
[88]) Osobna izjava naučenjaka A. Michelu (Ami du Clergé, 2. listopada 1947., str. 691.).
[89]) Dict. de théol. cath., art. Préadamites, sv. XII, kol. 2799.
[90]) Arambourg: La Genèse de l'humanité, 1943., str. 130. (Presses Universitaires). Podcrtano od nas. (G. R.).
[91]) J. Rostand: Etat présent du Tranformisme, Paris, 1931., str. 145.
[92]) P. J. — C. Carles, S. J.: L'unité de l'espèce humaine. (Archive de Philosophie, sv. XVII., gl. 2., str. 96).
[93]) Suppl. Dict. Bibl. sv. III., kol. 603—4.
[94]) Sv. O. Papa Pio XII.: Enciklika »Humani generis« (20. kolovoza 1950.). Denz. br. 3028.
[95]) »Po njemu je sve učinjeno, i bez njega nije učinjeno ništa, što je učinjeno. »Sv. Ivan. I. 3.
[96]) Sv. Ivan, XVII, 23.
[97]) Misa (druga molitva na ofertoriju).
[98]) Prefacija: Exultet.
[99]) Enciklika o biblijskim naukama (Jean Levie, S. T., str. 58.), 1940., Casterman.
[100]) J. Chaine: op. cit.
[101]) H. Lusseau: op. cit., str. 78.

[102]) Abel: Une croisière autour de la Mer Morte, str. 23. i slijedeće.
[103]) A. Gelin: op. cit., str. 20.
[104]) H. Cazelles: Etudes sur le Code de l' Alliance, (Letouzey. 1946., str. 188.).
[105]) A. Gelin: op. cit., str. 6.
[106]) Joseph Deilhy. Nro. 31.: La formation biblique des Educateurs. A.T.
[107]) Jozua (X. 12—13).
[108]) Frank Lane: Les colères de la Nature, (Hachette, 1949.), str. 63.
[109]) Ovo svjetlucanje je zapaženo u noći, što je slijedila iza eksplozije, blizu Gothenburga, u Švedskoj, jedan sat prije zalaza sunca, i trajalo je sve do 2 sata ujutro. U Aberdeenu, u Škotskoj, neki je meteorolog među svojim opažanjima zabilježio, da je »nebo, mjesto da se smrkne, postalo odjedamput svjetlije«. Za vrijeme od dvije slijedeće noći, noć nije nigda posve pala na čitavom jugu Engleske. Nikakvo polarno svijetlo (Aurora borealis) nije tada moglo rastumačiti ovaj vanredni svjetlosni fenomen.
[110]) Knj. Levita XXVII, 28—29.
[111]) Cf. Bibliju od Pirota (1949.), sv. III. Jozua, str. 46.
[112]) Deuter., XIII., 16.
[113]) Cf. Dictionnaire de la Bible. Anathème. (Letouzey et Ané.).
[114]) H. Cazelles: Etudes sur le Code de l'Alliance, (Letouzey et Ané), str. 84.
[115]) Deuter., V. 4. i slijed.
[116]) Knj. Levit., IV. 1—13.
[117]) J. Chaine: Israël et la Foi chrétienne, str. 65.
[118]) »Pod inspiracijom i vodstvom Božjim«, treba li to precizirati? (G. R.).
[119]) J. Guitton: Portrait de M. Pouget, (Gallimard, str. 118.).
[120]) La Sainte Bible (Introduction, XXIX, Jonas).
[121]) Cf. Sv. Matej, XVI, 1—4; XII, 41—45. Sv. Luka, XVI, 22.
[122]) Cf. Dictionnaire de la Bible et son Supplément (Letouzey et Ané).
[123]) Cf. Abbé Deilhy, op. cit.
[124]) H. Steinmann: Job, str. 40.
[125]) Prot-Clamer: La Sainte Bible (Job, str. 716., izd. 1946.).
[126]) Izaija, LII, 2—5.
[127]) J. Steinmann: Job, (1946.), izd. Cerf, str. 22.
[128]) Job, XLII, epilog.
[129]) J. Steinmann, op. cit., str. 125.
[130]) Efežanima, III, 9, II.
[131]) Evanđelje, gl. 1, 16.
[132]) A. Gelin: op. cit., str. 75.
[133]) A. Verrière: Le surnaturel en nous et le péché originel, (Bloud et Gay), str. 18.
[134]) Kanonik Dalud: La Croix, 24. listopada 1947.
[135]) Iz istog članka.

[136]) Nedavno priznanje neke majke: »Moj muž i ja smo vjerovali i »prakticirali« sve do smrti našega maloga od tri godine. Iza toga mi nismo vjerovali, bili smo revoltirani.«
[137]) Les Essais (I. gl. XXXI).
[138]) Cf. A. Gelin: op. cit., str. 69. i 70.
[139]) Sv. Ivan, VI, 69.
[140]) Rimljan., VIII, 18.
[141]) Citirano prema P. Bessièresu (La Croix de Paris, 26. travnja 1950.).
[142]) Ozej (XI, 1—4).
[143]) J. Chaine: Izraël et la foi chrétienne, str. 62., (1942.).
[144]) Don Marmion: Le Christ, vie de l'âme, str. 117—118.
[145]) Deuter. (4—7).
[146]) Ep. 108, 26 (citat P. Villaina, Le livre vivant, str. 18).
[147]) Mgr. Weber: La Bible, livre de Dieu et livre de l'homme, (izd. Cèdre, 1950.).
[148]) Saint Mathieu, XXIV, 29. i slijed. (La sainte Bible, od Pirot-a i Cramer-a, str. 319.).
[149]) S. de Dietrich: Le Renouveau biblique, (Delachaux et Nestlë), str. 60.
[150]) Pages d'Evangile, I. Preface (Lethielleux).
[151]) Abbé Marc: L'ascension de votre âme, str. 117., (izd. Spès.).
[152]) Sv. Luka, XXIV, 17. i 32.
[153]) Bossuet: Sermon sur le caractère des deux Alliances.
[154]) Albums liturgiques. La Bible, str. 4. i 6. (Fêtes et saisons.).

SADRŽAJ

ČEMU OVA KNJIGA

Prvi dio

Drugi dio

Treći dio

Četvrti dio

Dodatak